

ANTONIUS SEXAGIUS'

De Orthographia Linguae Belgicae

HERDRUKT EN MET INLEIDING EN AANMERKINGEN VOORZIEN.

In den loop der XVIe eeuw, vooral ten gevolge van de verspreiding der drukkunst, ziet men, zowel bij de Duitschers, Engelschen en Nederlanders als bij de Italianen, Spanjaarden en Franschen eene neiging ontstaan of weder opkomen om de schrijftaal eenvoudiger te maken en met de gesproken taal in nauwer verband te brengen.

In de Nederlanden was, gedurende de tweede helft der XVIe eeuw, de spelkwestie aan de orde van den dag. Geleerden en schrijvers hielden er zich druk mee bezig, en in tijd van ongeveer dertig jaar, kwamen er ten minste vijf pogingen tot stand om de spelling te verbeteren. De drie eerste werden in 't werk gesteld door Zuid-Nederlanders: den Gentenaar Joos LAMBRECHT (1), den Brugge-

(1) *Néderlandsche || Spellynghe | uitghesteld by vrághe | ende andwoorde | duer Joas Lambrecht || Lettersteker. Tot onderwijs der || Jonghers voor haar eerste beghin. || Gheprent te Ghend in tiaar || M. D. L.*, uitgegeven door de *Maatschappij der Vlaamsche Bibliophilen*, 4e reeks, nr 3 (Heliotypisch facsimile van het eenig bekende exemplaar berustende in de Bibliotheek der Gentsche Hoogeschool). Gent, C. Annoot-Braeckman, 1882.

ling ADRIAEN VANDER GUCHT (1), en den Brabander ANTOON

(1) « Desgelyck » schrijft DE HEUITER « heeft noh korter (*dan VAN T'SESTICH*) deze zake gehandelt ADRIAEN VANDER GUCHT, schoolmeester tot Brugge / zoukende plat Bruux die zinen te leren schrijven / dwelc mede mijn voornemen contrarij / zult u ijsngelijx niet verwonderen van onse verscheidenheit. Ic wilde wel dat hem geliefde int liht laten te komen zijn grote Orthographie / daer hij af vermaent in zijn Korte abusive Orthographie (zo hij den Titel geeft) zo zoude-men hem beter in veel zaken verstaen / dat nu mits korthheit een weinih te doincker beschreven staat. » (*Nederduitse Orthographie*, bl. 30.)

Het schijnt wel dat het boekje waarvan DE HEUITER gewaagt spoorloos verdwenen is. VANDER GUCHT schreef nog menige andere werken, waaronder het volgende ons bewaard gebleven is :

Cijfer-boeck, inhoudende vele nieuwe / fraye ende gherieuighe Practijcken van Arithmetica... vergadert ende ghemaect bij Adriaen vander Gucht in- gheborn Poorter der Stede van Brugghe / ende schoolmeester aldaer in de Rudder straete / daer men de zelue vijnd te coopen.

Gheprent te Brugghe inde Peerde straete bij mij Pieter de Clerck / Ghezworen Drucker der Co. Ma. wonende inde Synagoghe — Int jaer ons Heeren / 1569.

In het PRIVILEGIE dat het *Cijfer-boeck* voorafgaat is er ook sprake van een boek over de Vlaamsche spelling :

« De Coninglicke Maiesteit heeft ghegont ende gheconsentert Adriaen Van der Gucht te mogen doen prenten by eenen ghezworen prenter diet hem believen zal dese 6 naervolghende bouckkens..... Het vierde : *De Vlaemsche Orthographie, by de welcke men alle Nederladsche talen op haerlieder natuerlicken wt-gāgh ofte pronunciatie magh lecre spellen, schryvē, pronunciēre en stellen, alsoock daer vā dweersche brieve ordonneren . . . . .* Ghegheven tot Brusel den elfsten dach February. Anno 1567 onder des Co. Maiesteyts zeghele van rooden wasse. Ende onderteckent, De Langhe. »

Is *De Vlaemsche Orthographie* hetzelfde werkje als de *Korte abusive Orthographie* door DE HEUITER aangehaald en heeft de schrijver, bij het uitgeven, alleen den aangekondigden titel veranderd? Ofwel, zou de *Vlaemsche Orthographie* niet de *Grote Orthographie* zijn van welke de schrijver, volgens DE HEUITER, in zijn eerste boekje melding maakt, en is die ooit onder de pers gebracht geworden?

VAN T'SESTICH (1); de twee andere door PONTUS DE HEUTER of DE HUYSER (2) en de Amsterdamsche Kamer *In Liefde bloeyende* (3), welke in hunne hervorming meer eene algemeene taal bedoelden (4).

(1) *De Orthographia Linguae Belgicae sive De recta dictionum Teutonicum scriptura, secundum Belgarum, praesertim Brabanto-rum, pronuntiandi usitam rationem. Lovanii Excudebat Joannes Masius Typogr. Jurat. Anno 1576.*

(2) *Nederduitse Orthographic, Dat is: Maniere houwen opricht Nederduits spellen ende schrijven zal niet alleen nut ende nootelic die oprecht begeren te schrijven maer al die zulx de ioicheit zouken te leren. By een vergaert door Pontus de Heuter van Delft Canonic van Gorinchem. T Antwerpen, By Christoffel Plantijn. M. D. DXXXI.*

(3) *Twe-spraak vande Nederduitse Letterkunst ofte Vant spellen ende eyghenscap des Nederduitschen taals; uytghegheven by de Kamer in Liefde Bloeyende, t Amstelredam Tot Leyden. By Christoffel Plantyn, M. D. LXXXIV.*

(4) «'t Nederlants» zegt DE HEUTER, op bl. 93 en volg., «een gemeingelde Tale makende volg' ic die nature van alle lants spraken die 't zuverste hunder talen/ niet juist in dit of dat lant stellen (hou wel deen Lant en Stat beter spreect dan dander) maer inder verstandihsten en meest der geleerden gewente/ ende ooc ufenijng des Edeldoms/ die in alle talen altoos zeer gezocht heeft die haer te zuveren/ ende uit des gemeens slijm te helpen. Mede heb ic exempel ande Grieken genomen, die vier lants goude talen in ufening hebbende/ te weten: Ionica/ Attica/ Dorica/ Aeolica/ die vijfste noh daer uit gesmeet hebben/ die zij nommen GEMEEN TALE: aldus heb ic mijn Nederlants over vijf en twintig jaren gesmeet uit Brabants/ Flaems/ Hollants/ Gelders en Cleefs/ dwelc diet gelieft mag mij helpen beteren en riker maken: diet niet gelieft bij tziijnbliven/ want mijns veranderijnx oorzake is geweest/ merckende t' Flaems allene te zeer gevalst wezen/ door d'oude hanterijng on bestier der Fransoizen/ t' gemeenschap van t' Ielic Zeus en ontellicke vermeerderijng der letteren en sijllaben/ int begin/ middel en einde der woorden: t' Gelders/ Cleefs/ en Gulix door handelijng Hoohduitsen/ die deze gelanden na te blazen frai duinct. t' Brabants door t' gestadigh gewoon der Duitse en Bourgonse Princen,

In zijne inleiding deelt ons JOOS LAMBRECHT op kenschetsende wijze mede hoe men destijds over de heerschende wanspelling dacht :

« Om dies wille/ dat ic binnen acht of tien iáren
haarwaard/ by verzoukinghe ghewaarworden ben/ tmes-
bruuc/ d'onuoughelicheit/ d'ouerhoapmijnghelijnghe/ ende
tonachtzaam verschil/ twelc alle schoolmeesters/ schriúers
ende boucprenters ghebrúken/ in haar spellen van veel-
derley Nederlandsche/ als Vlaamsche/ Brábantsche/ Hol-
landsche/ Gheldersche/ Cleefsche/ Vriessche/ Gullicsche/
ende Zeausche taalsilleben/ of ufganghen van spráken/
waar duer menighmaal de zin qwalic/ ende tot verkearden
verstande ghetrocken werd/ tzelue dicmaal met diuárschen
claerken ende ghelearde persoanen onderurághende/ argu-
wérende/ ende daar van disputérende } om ten násten datt
mógheligh wézen moghte/ daar in te voorzien/ ende be-

heeft mede een vrecnde heuike omgohaingen/ en zonder dat ist niet
te prizen/ mits t' lelic gegaap der diphthongen/ bina in alle woor-
den plaets eissende/ en t' laine gelei der vocalen daer zij gout
buitens lants door te kennen zijn/ gelijc die Hollanders door tge-
blaet en eigen woorden afbijtsel en half eetsel/ dwelc niemant nemen
zal of ic met einge lants tale genuichte name te schimpen.....

Anders t' Flaems (maer zuver plat Flaems) heeft in veel woorden
zijn eigenheit/ en zahte uitspraec/ mits t' klein en zaht gebruik der
diphthongen by Brabant en Hollant te geliken. t' Brabants is in
duitspreken vol van geluit/ en kraktig bijzonder die de diphthongen
wat matigen. Thollants lerende kort spreken en ongestaart en ge-
breect geen minnelicheit..... »

In de *Twe-spraack* wenscht men ook de spelling eener « algemene
Duytsche taal » tot stand te brengen :

« Nopende onze spelling/ die is met de ghewoonlyke niet heel
ghelyckstemmigh/ nochtans de zelve naarder ghelyckende als ecnighe
andere des spellings nieuwe herstellinghen. Doch de wyl een ghoede
eenpaartighe spelling/ als een grondvest is van een welgheboude
spraak/ ende dat in onze ghewoonlyke wyze misbruyck van elck
daar iet oplettende ghevonden word/ hebben wy raadpleghende met
verscheyden luyden hem dies verstaande/ zo in sonderlinghe steden

terijngh te vinden : ende ghemaerckt dat tot noch toe/ niemand treffelic daar in ghewrocht hebbende/ iet an den dagh ghebraght en heeft : Zo *ben* ic van den zinne ghe- worden.... dit boukin van der Spellinghe an den dagh te brijnghen : op dat van nu voord an/ tzelfde in alle schólen van Néderlandscher spráke/ den jonghers zoude móghen voorghehouden ende onderwézen werden » (1).

LAMBRECHT was een voorstander van de phonetische spelling. Hij zet niet alleen de orthographie van zijnen tongval uiteen, maar zoekt ook de klanken van de voornaamste andere Nederlandsche dialecten zoo nauwkeurig mogelijk weer te geven (2). Daarom kon zijn boekje

---

van Holland/ als in Braband ende Vlaanderen/ oock op heel oude ende verscheyden niewelyck veranderde spellinghen scherpelick lettende/ *zulcken voet* ghenomen die de *ghemeen spellingh zo na komt als doentlyck, ende nochtans in zich selven eenpaartigh en gelyckformigh is*; zo elck int overlezen van deze twespraack zien magh. » (A 4.)

Doch die algemeene taal is niet zooals bij DE HEUTER, eene verstandhouding tusschen al de voornaamste dialecten. Dit denkbeeld wordt er zelfs bespottelijk gemaakt : « *G(edeon)*. Wiens wyze van spreken zoud' ick u Neefken dan leren? *R(oemer)* de beste. *G.* hier zal 't gheschil zich wydlustigh delen; de Brabander zal zegghen de vrindeleyckste taal te hebben/ de Hollander de zuiverste/ de Vlaming zal oock de zyne willen voorstaan/ de Stichtse en Gelderse desghelyken omdat zij het Hooghduyts wat naarder komen, de Vries zal zyn spraacx oudheid by brenghen. *R.* Ofmenze al te hoop by een riep om t' gheschil te effenen. *G.* Dat doet/ lust u te horen/ hanen krayen/ hennen kaekelen/ katten maewen/ ..... ende al dezen hoop/ ghelyckelyck een duivels muzyck voort brengen. » (Bl. 62.)

(1) *Op. cit.* A ij.

(2) B. v. : « *ei* of *ey*, werd ghenomen, in de naaruolghende ende diergbelike silleben ende woorden, als *zeik*, op zijn Brábants, van *zeikin*, voor *zeaken* (*de uitspraak en spelling van Lambrecht's dialect*) — *eu* zalmen némen in de naaruolghende ende diergbelike silleben ende woorden, als *Heu*, *meutmaker*,... op zijn Brábants. — *Iaei* of *iacy* werdt alleanc van den Hollanders en Zealanders ghebruukt... » enz. (D I, vº, D II.) — Zoo komt het dat zijn vocalisme een veertigtal vocalen, diphthongen en triphthongen telt.

« in alle scholen van Néderlandscher spráke » voor 't eerste leesonderricht dienen en den titel voeren van *Nederlandsche Spellijnghe*. « Niet, zegt hij, dat mijn meelijnghe of verstand zy/ dat de Hollanders/ of Brábanters haar eighen manieren van uitsprake, op de Vlaamsche wize/ of de Vlámijnghe ende Vriezen haar pronunciacië/ op de Brábantsche/ of Hollandsche uitsprake veranderen zullen : maar dat elc in tsine zulke termen of silleben van spráken/ als hy in zijnder moeder tálen ghebruukt/ de zelue déghelic/ ende met zulken letters alsser toe dienen/ spellen magh. Exempel : zo waar de Zealander pronunciëerd Jae/ daar en behoord hy in tspellen van den zeluen worde den Vlámijnghe noch den Brábanter niet te volghen/ aldus Ja : of hy moeste oac zoa spréken (1).

15

Dat zelfde beginsel van taalparticularisme werd toegepast op het Brabantsch dialect door ANTONIUS SEXAGIUS of VAN T'SESTICH. De overeenkomst van beide werkjes de *Nederlandsche spellijnghe* en de *Orthographia* in het toegepaste beginsel en in menige bijzonderheden, als de schrijfwijze der lange vocalen *aa*, enz., der *au* (Nl. *ou*, *au*), der *ou* (Nl. *oe*), enz. zou ons tot het besluit voeren dat SEXAGIUS zijn voorganger heeft geraadpleegd en diens wenken te nut heeft gemaakt. Hij verklaart echter uitdrukkelijk dat hij niemand in België kent die vóór hem eene soortgelijke onderneming op touw zette (2). Die derde proef tot het scheppen eener degelijke orthographie is wel is waar beperkt tot het fonetisch schrijven van een dialect; maar dit dialect had het grootste aandeel in de definitieve

(1) *Op. cit.* Inleiding.

(2) « *Neminem tamen video qui ex professo id* (d. i. de verbetering der spelling) *in Belgico nostro, eoque Teutonico idiomate, hactenus facere tentarit.* (*Op. cit.* A 5, vo.)

vorming van het Nederlandsch, zoodat de schrijfwijze die voor den tongval kon gelden, ook aan de beschaafde schrijftaal ten goede kon komen, en dat zij voor de latere hervormers meer belang opleverde dan VANDER GUCHT of LAMBRECHT. Onrechtstreeks ten minste zal dan ook SEXAGIUS' werkje wel invloed op onze spelling uitgeoefend hebben.

PONTUS DE HEUTER heeft het geraadpleegd (1) en wellicht heeft de schrijver van de *Twe-spraack* die in zijn voorbericht van *des spellings nieuwe herstellinghen* gewaagt, het ook in de handen gehad (2).

Door dit werkje werd de naam van den schrijver bij zijne tijdgenooten zeer bekend. Sedert is hij in vergetelheid geraakt en de uitgevers van JOOS LAMBRECHT zijn de eerste, meen ik, die hem opnieuw eene plaats onder de spellinghervormers hebben ingeruimd, zonder nochtans in bijzonderheden over hem te treden. Zoo ook Dr TE WINKEL, die hem alleen door PONTUS DE HEUTER schijnt te kennen (3).

't Is niet enkel om in die leemte te voorzien, en SEXAGIUS zijn rang onder de Nederlandsche orthogra-

---

(1) « Meester ANTHONIS TZESTICH advocaet inden hogen raet tot Mechelen heeft over aht (*sic*) jaren int Latijn van deze zake zeer kort geschreven : maer want zijn voorneme alleen is te leren plat Brabants : t' mijn opricht Nederlants/ of elc lant zijn uitsprake/ zult u niet verwonderen dat wij altemet verscheiden spreken en oordelen/ aangezien van ouden tiden vriheit gebleuen is/ tot den dage van heden/ onder alle die haer oit gemouit hebben met die Vrikensten/ verscheide gevoulen te mogen hebben/ zonder tegens vrienschaps wetten en geboden, enihsins te zondigen/ want den lezer van als lezende/ mah volgen in dusdanigen twist/ zonder noot van zielververlies/ of te quetsen die gemeen ruste/ dat hem gelieft en best behaecht. » (*Nederduitsche Orthographie*, bl. 29 en 30.)

(2) Zie de nota, bl. 170.

(3) Hij noemt hem *Antonis Tzestich* evenals DE HEUTER doct. Cfr. *Grundriss der Germ. Phil.*, 2e uitg., I, bl. 783, 794.

phisten terug te schenken dat thans in de *Leuvensche Bijdragen* de vrij zeldzaam geworden tekst met de noodige inlichtingen over schrijver en inhoud wordt afgedrukt (1). In de eerste plaats wilden wij daardoor op 't groote belang der phonetische poging van SEXAGIUS naar behooren de aandacht vestigen. En voor vakmannen zal het wel niet noodig zijn veel woorden te verspillen om te doen uitschijnen welk groot belang pogingen als deze opleveren, bij de nauwkeurige studie van de ontwikkeling der dialecten en der taal in 't algemeen.

Wel is waar hebben de waarnemingen van SEXAGIUS enkel eene betrekkelijke waarde. Daar hij nochtans de klanken van zijn dialect bijna overal met die van 't Latijn en 't Fransch vergelijkt, is zijn arbeid voor ons een kostbare bijdrage tot de kennis der Brabantsche uitspraak op 't einde der XVIe eeuw.

Wij laten hier den herdruk der *Orthographia* door eene korte inleiding over persoon en doel van den schrijver voorafgaan en door een commentaar over zijn werk volgen.

* * *

---

(1) Volgens de vriendelijke mededeeling van den H. F. VANDER HAEGHEN, hoofdbibliothecaris aan de Hoogeschool van Gent, bezit de bibliotheek dier stad drie exemplaren van de *Orthographia*; twee, verneem ik uit dezelfde bron, zijn er na den dood van SERRURE uit diens boekerij verkocht geworden respectievelijk voor 20 en 30 frank. De bibliotheken van Brussel en Luik bezitten het werkje niet; bij die van Leuven berust een zeer wel bewaard exemplaar, dat ons bereidwillig ter beschikking is gesteld geworden om dezen herdruk te verzorgen.

ANTOON VAN T' SESTICH (1) of SEXAGIUS — zooals zijn vader naar het heerschende gebruik zich reeds liet noemen — stamde af van TIELEMAN VAN T' SESTICH (2) die te Leuven den 6 November 1419 overleed en de stichter was eener familie die aan ons land veel mannen van beteekenis heeft geschonken. TIELEMAN'S Zoon Jan, te Leuven geboren, liet drie dochters na, en een zoon, Ghislenus (3). Deze had drie zoons, waaronder JAN VAN T' SESTICH of SEXAGIUS (4), den vader van onzen schrijver, die zich te Brussel ging

---

(1) Het meerendeel dezer inlichtingen over de gencalogie van de familie VAN T' SESTICH heb ik te danken aan de welwillendheid van MEVR. DE MENTOCK, geboren Barones SNOY, wier overgrootmoeder Dorothea Francisca Josepha, de laatste der VAN T' SESTICH'S (1721-1793), de achterkleindochter was van ANTOON, den schrijver der *Orthographia*. Voor de andere bijzonderheden over deze familie raadplege men in de eerste plaats EDW. VAN EVEN, *Messenger des Sciences historiques*, Jg. 1877, bl. 166 en volg., en *Louvain Monumental*, bl. 39 en 305; verder A. WAUTERS, *Histoire de Bruxelles*, I, bl. 492 en III (Liste biographique); REUSENS, *Analectes pour servir à l'histoire ecclésiastique de la Belgique*, série II, T. XI; VALERIUS ANDREAS, *Bibl. Belg.*; MOLANUS, *Hist. Lov.*, édit. DE RAM, I, bl. 482 en II, bl. 759.

(2) TIELEMAN oefende het ambacht uit van hoefsmid en kwam door taaie vlijt tot rijkdom. Zijn zoon Jan, te Leuven den 8 Maart 1467 overleden, wist met hetzelfde bedrijf het vaderlijk erfdeel nog te vergrooten.

(3) Ghislenus werd te Leuven licentiaat in de rechten en overleed aldaar den 4 Augustus 1508. Hij was het die *het Sestichen huys* op de Naamsche straat te Leuven liet bouwen, dat later 't College van Utrecht werd, bijgenaamd «van den Hoogen Heuvel» (*Collegium Alticolense*) en nu nog, onder den volksnaam van *Hoogen Heuvel*, ten deele tot lokaal voor 't Koninklijk Atheneum dient.

(4) Den 9 Februari 1495 te Leuven geboren en te Brussel den 3 Juni 1558 gestorven. Hij was licentiaat in de rechten, vermaard advocaat aan den Soevereinen Raad van Brabant, Geheime Raad van Karel V en Algemeene Ontvanger der domeinen in 't kwartier

vestigen en in 1530 in het huwelijk trad met ELISABETH Boisot van Mechelen.

ANTONIUS SEXAGIUS zag omstreeks 1535 te Brussel het licht. Hij werd te Leuven tot licentiaat in de rechten en daarna te Orleans tot doctor bevorderd. Later benoemd tot advocaat bij den Grooten Raad van Mechelen, trouwde hij in die stad met MARGARETHA VAN OVERBEKE, edelvrouwe van Damme, dochter van WILLEM VAN OVERBEKE, secretaris en later griffier van den Grooten Raad (1). Hij stierf te Mechelen den 10 September 1585, waar hij, zooals ook zijne echtgenoot, in de kerk van Sinte Katharina begraven werd (2).

Breda. In 1530 trad hij in het huwelijk met Elisabeth Boisot (geboren te Mechelen in 1513 en gestorven te Maastricht den 21 April 1559, dochter van DESIDERIUS BOISOT, Tresorier-Generaal van Karel V en van Margaretha van Oosterwijk), en werd de gezegende vader van 18 kinderen. De oudste was Desiderius, te Brussel in 1531 geboren en te Leuven den 9 Maart 1585 gestorven. Hij werd advocaat zooals zijn vader en bekleedde onder andere hooge ambten dat van Voorzitter van den Raad van Brabant (1578) en van Kanselier van Brabant (1580). Hij was vroeger door Karel V in den ridderstand verheven geworden.

(1) Uit dien echt sproten 8 kinderen, waaronder :

1° Jan Antonius, geboren in 1573, doctor in de beide rechten van de Leuvensche Hoogeschool, tot kanunnik van de St Pieterskerk van Leuven benoemd en later tot professor aan de Universiteit, waar hij tweemaal, in 1617 en 1623, het ambt van rector bekleedde. Hij werd in 1628 voorzitter van 't Academisch College St Donatus en stierf te Leuven den 10 November 1634.

2° Willem, pastoor van de St Quintinuskerk te Leuven.

3° Ridder Philippus Antonius, die in zijne jeugd als kapitein diende, het beleg en de inneming van Oostende bijwoonde en tot zeven maal toe, tusschen de jaren 1624 en 1650, het burgemeesterschap der stad Mechelen waarnam.

(2) Een Fransch grafschrift waarvan ons de tekst bewaard is gebleven, herinnerde aldaar beider afsterven. 't Luidde als volgt :

Onze SEXAGIUS was een ontwikkeld man. Hij was beslagen in het Nederlandsch, Fransch en Latijn en blijkt niet onbekend geweest te zijn met de Duitsche en Italiaansche talen. Buiten de *Orthographia* kennen wij nog van hem eene verbeterde uitgaaf van een werk over burgerlijke rechtspleging door PHILIPS WIELANDT, raadsheer bij den Grooten Raad van Mechelen in 't Nederlandsch opgesteld en in 1558 te Antwerpen verschenen (1). De eerste uitgaaf, door SEXAGIUS bezorgd, zag het licht in 1573 onder den titel van *Practycke Civile des Edelen Heere M. Philips Wielandt, Raedt ons gheduchts Heeren Philippus Eerts-hertoghe van Oostenryck, Hertoghe van Bourgongie, etc. President in Vlaenderen ende naderhandt hoeft van synen Hoogen Rade neffens hem residerende. Van nieuws oversien, ghecorrigeert ende ghesuppleert by Ant. van t' Sestich, advocaet voor den voorschreven Raedt tot Mechelen. Gheprint T Antwerpen by Hans de Laet, in de Cammerstrate, in de Rape, 1573*. Dat boekje beleefde een zeker getal uitgaven : in 1598 te Antwerpen, in 1603 te Rotter-

---

Cy gist ANTOINE DE SESTICH, *Escuier, Sr*
d'Ophem et Damme, & D.
MARGUERITE D'OVERBEKE.
Mourut le X sept. 1585.
Elle le 25 Feb. 1631.

(Cfr. *Provincie, Stad ende district van Mechelen opgehieldert in haere kercken, enz. alsoock alle op-schriften, enz. Tot Brussel. By B. Jorez, 1770.*)

(1) *Practique, maniere van procederene, gemaect duer Meester Philips Wielant, heere van Eversbeke, voortyts President in Vlaenderen, ende Raetsheere in den grooten Raedt te Mechelen. Gheprint T Antwerpen by Hans de Laet, in de Cammerstrate, in de Rape, MCCCCLVIII.*

(Titel aangehaald door PAGUOT, *Mémoire pour servir à l'histoire littéraire des dix-sept Provinces des Pays-Bas, enz. T. XV, bl. 54 en volg.*)

dam, in 1606 te Amsterdam, weer te Rotterdam in 1622 en 1642, eindelijk te Antwerpen in 1646 (1).

Drie jaar na de eerste uitgaaf van de *Practycke civile* liet hij zijne *Orthographia* drukken.

In de *Cronycke van Mechelen* van AZEVEDO lezen wij, onder 't jaartal 1576, het volgende bericht :

« Op den 12 November heeft den Heere *Antonius van 't Sestich* Advocaet in den grooten Raedt tot Mechelen, opgedragen aen den Heere *Jacob Suys* inwoonder tot Mechelen, seker boecksken in de Latijnsche taele, raekende de Brabantsche letterkonste geseyt *Ortographia* gedruckt tot Loven by Jan Maes in 't selve jaer, ende goed-gekeurt door den Heer Jan Van Loe, geseyt Loëus, Penitentier der Metropolitane tot Mechelen, ende Licentiaet in de Godts-Geleertheyt.

In deze opdracht verhaelt den Heere *van 't Sestich* hoe den Heere *Jacob Suys*, gewoon was ten synen huysse (in de Nonne-straete) te ontfangen vele geleerde persoonen, die op reyse zynde by geval door Mechelen passeerden, als hy nog syne goederen besat, ende syne erfgoet niet vermindert en was, welcke aen hem nu door de droeve tyden ontbraeken, ten deele door de plunderinge van dese stadt ontnomen (2), ende ten deele, door de verwoestinge van 't Vader-landt ende afval der tegenpartye, ten

---

(1) De uitgaven van 1606 en 1646 trof ik op de Bibliotheek der Hoogeschool te Leuven aan. Voor de andere vgl. FAGUOT, *loc. cit.* en de *Bibliographie des Pays-Bas*. Die van 1606 is opgedragen aen Nic. MICAULT : *Clarissimo Viro Du. Nicolas Micault Domino ab Indevelt, Phylippi II. Hispaniarum Regis in privato suo consilio Conciliario gravissimo Antonius a Tsestich S.* — Volgt een in 't Latijn geschreven bericht.

(2) In 1572 werd Mechelen drie dagen lang door 't leger van Alva geplunderd. Cfr. J. DAVID, *Geschiedenis van Mechelen en Vaderlandsche Geschiedenis*.

grootsten deele ontrocken (*sic*) ende onthouden, ende ten deele verteert, waer door hy gedwongen wirt syne liberaelheyt te verminderen... » (1).

SEXAGIUS die een weetgierig en helder verstand bezat, stond ongetwijfeld in druk verkeer met geleerden. Een van die mannen wiens gezelschap hem het dierbaarst schijnt geweest te zijn was Jonkheer JAKOB SUYS of SUSIUS (2), een geboren Hollander, als geleerde hoog aangeschreven (3), die zich vooral bezig hield met de studie van de Oudheid, doch ook met poëzie, — in 1590 gaf hij zelfs Latijnsche gedichten uit waaronder hekelverzen en berijmde psalmen (4) — en wien, zooals we gezien hebben, SEXAGIUS zijn boekje opdroeg.

(1) *Vervolg der Chronycke van Mechelen ten tyde der Regeringe van Philippus II Coninck van Spaignien. Tot Loven. By J. B. Van der Haert, in den Gulden Helm, IV, bl. 25.* 't Eerste deel voert tot titel: *Korte Chronycke van vele gedenckweerdige Geschiedenissen soo in de principaele steden van het Hertoghdome van Brabant als in de stadt ende Providcie van Mechelen.*

(2) Zijne voorouders waren van Dordrecht, alwaar een ALLARD SUYS (1393-1473) het burgemeesterschap had waargenomen. Zijn vader DANIEL, was de oom van CORNELIUS SUYS, Heer van Rijswyck en President van den Hove van Holland en Zeeland in 1559. Hij zelf had uit zijn huwelijk met MARGARETHA VAN BERCHEM, uit Antwerpen, twee zoons: Daniël, Heer van Laer en jonkh. Jakob. Uit Mechelen, waar hij langen tijd verbleef, trok hij naar Luik, waar hij in 1592 op 72-jarigen ouderdom stierf. (Cfr. *D'Oude Chronycke ende historiën van Holland (met West-Vriesland), van Zeeland ende van Utrecht door W. van Goethoeven. In 's Gravenhage. By Hillebrant van Wouw, 1636.*)

(3) *D'Oude Chronycke* noemt hem « een seer geleert man » en de schrijvers van 't *Itinerarium per nonnullas Galliae Belgicae partes* zeggen van hem: « *Jacobus Susius noster, reconditae Vir eruditionis* » (Cfr. *Abrahami Ortelii et Joannis Viriani Itinerarium*, enz. Leuven, Van der Haert, 1757, bl. 2.)

(4) VALERIUS ANDREAS, *Biblioth. Belg.*

Aan welke omstandigheden dankte de *Orthographia* haar ontstaan?

Sedert dat SEXAGIUS vader geworden was, en voor 't onderwijs zijner jongens te zorgen kreeg, was het hem onredelijk voorgekomen het taalonderwijs met het Latijn te laten aanvangen, zooals meestal gebeurde. De kinderen ondervonden natuurlijk veel moeilijkheden in 't werktuigelijk lezen dier taal.

« Telkens als ik over het eerste onderwijs der kinderen nadacht, » zegt hij in zijne inleiding, « is het mij gebleken, dat de beste weg tot de kennis der beginselen hierin bestond, de jeugd welke aan de school is toevertrouwd, in hare reeds van moeders schoot af gekende en gemeenzame spraak, alvorens in het Latijn — eene gansch onbekende en vreemde taal — het leesonderricht te verstreken. Het tegenovergestelde heeft gewoonlijk plaats.

Trouwens, dat het meerendeel onzer schoolmeesters, en ja, al degenen die zich gelasten met de opleiding der jeugd in het hanteeren der Latijnsche taal, het tegenovergestelde doen, daarvan geven ze deze reden : onze Dietsche taal gaat tot nu toe mank aan zulke gebrekkige en bedorven spelling, dat, de jonge leerlingen, die de eerste beginselen der leeskunst bij haar gaan putten, geen anderen uitslag zullen verkrijgen dan, wanneer zij met het leesonderricht in het Latijn zullen beginnen, opnieuw alles te moeten afeeren en al de vruchten van den geleverden arbeid te verliezen. Waarom? Omdat de klinkers en tweeklanken gewoonlijk op eene heel andere wijze uitgesproken worden in de volkstaal dan in 't Latijn, men weet het bij ervaring... »

Het doel door den schrijver beoogd wordt verder even duidelijk omschreven :

« Daar moet dan eigenlijk », gaat hij voort, « een weg gezocht worden, een middel, waardoor onze moedertaal,

dank zij eene gezuiverde spelling, kan verstaan en uitgedrukt worden, zoodat ze nergens in strijd komt met de uitspraak van 't Latijn, maar er overal volkomen aan beantwoordt. Ja, ze moet zoozeer zelfs met de goede en echte uitspraak der Latijnsche taal overeenstemmen, dat de kinderen, die eerst op gemakkelijker wijze in de moedertaal onderwezen zijn, daarna van zelf en zonder moeite ook in het Latijn goed en volgens den regel kunnen lezen. »

't Is dus een paedagogisch beginsel dat *SEXAGIUS*' werk overheerscht. De jonge leerlingen moeten, volgens zijne zeer redelijke methode in de eerste plaats hunne moedertaal kunnen lezen en slechts later tot het Latijn overgaan. Doch de orthographie der moedertaal is niet vastgesteld en wijkt zoodanig van de Latijnsche af, dat dergelijke methode voor de leerlingen tot veel verwarring en tijdverlies aanleiding kan geven. Ook hoeft men met de regeling van de spelling te beginnen : dezelfde klanken moeten in beide talen zooveel mogelijk door dezelfde letters uitgedrukt worden.

't Lag dan ook op den weg van den schrijver de klanken (vooral 't vocalisme) van zijn dialect te bepalen en ze met de Latijnsche in vergelijking te stellen. Daarin bestaat voor ons, zooals we het reeds zeiden, het grootste belang zijner onderneming, en 't is dus voornamelijk dat punt, dat in den commentaar zal besproken worden.

* * *

Wat de wijze van uitgaaf van den tekst betreft, wij hebben getracht zooveel mogelijk de physionomie ervan weer te geven.

De pagineering en 't onderscheid tusschen elzevier, cursief en gothisch blijven behouden. De eenige toegebrachte

wijzigingen bestaan in het vervangen van ę in den Latijnschen tekst door æ , en in het oplossen in cursief der verkortingen $\bar{a}$, $\bar{e}$, $\bar{o}$ enz., qz en q ; (=que) en (=us).

Voor 't gemak der verwijzingen van den commentaar, worden in den tekst de regels op den rand genummerd.

DE
ORTHOGRAPHIA
LINGVÆ BELGICÆ,
SIVE
DE RECTA DICTIONVM

Teutonicarum scriptura, secundum
Belgarum, præsertim Brabantorum,
pronuntiandi vsitam rationem.

AVCTORE ANTONIO SEXAGIO.

LOVANII

Excudebat Ioannes Masius Typogr.

Iurat. ANNO 1576.

CVM GRATIA ET PRIVILEGIO.

Hic liber nihil continet quod catholicam fidem offendat, vel Christianis moribus aduersetur :
Quod attestor Ioannes Loeus
S. Theologiæ Licentiatus, necnon
Ecclesiæ Metropolitanæ
Mechliniē. Pœnitentiarius.

DN. IACOBO SVSIO,

VIRO INCOMPARABILI,

ANTONIVS SEXAGIVS

S. D.

5 **N**ON solum scire aliquid ar-
tis est V. C. sed ars etiam
quædam quæ compræhendere
10 docendi est, ut ait Cice-
ro, quæ sanè maximam par-
tem in eo posita est, ut à facilioribus ac magis
notis ad difficiliora paulatim fiat progressio,
minusque vulgò nota : quemadmodum non vno
in loco id summus docendi ac disponendi arti-
15 fex Aristoteles disertè tradere atque incul-
care penè voluisse visus est. Vnde mihi sem-
per de prima puerorum institutione rationem
in animo versanti, ea optima via esse atque
ingressio ad primam elementorum doctrinam
apparuit, qua videatur ut iam scholæ traditi
20 pueri prius legere docerentur vernaculæ lin-
guæ iam illis ab vbere sinuque nutricio notum
ac familiare idioma, quàm, quod ferè fit, La-
tinæ linguæ prorsus ignotum atque alienum.
Cæterùm quòd plerique apud nos scholarum
25 magistri, omnesque adèò qui pueros ad Latinæ

linguæ vsum comparandum erudiendos susce-
pere, contra faciant, hac se causa tuentur
quòd Vernaculum nostrum Teutonicumve idio-
ma tanto in vitio scripturæ atque deprauatione
5 positum hactenus iaceat, vt si legendi in eo
principia pueri ponerent, nihil aliud conseque-
rentur, quàm vti tum, quum ad Latina le-
genda accederent, multa rursus dedocendi
forent, omnique peracti laboris fructu excide-
10 rent, propterea quòd alio longè sono pronuntia-
ri literas atque diphthongos vulgò vernacula
in lingua solere, quàm nunc in Latina fiat,
compertum sit : nec id modo si reputes rectum
Latina proferendi modum ac rationem, ve-
15 rum etiam in pervulgata hodie quæ obtinet
pronuntiationis deprauatione. Itaque id inde
consequi necesse, vt magna ex parte, ea quæ
non nisi longo vsu ac studio imbibissent, lon-
giore illis tempore postea dediscenda omnia, vt
20 de integro formari os, atque alia illis inseri
pronuntiandi forma atque addisci possit, non
absque graui & indigna tenellorum vellica-
tione ingeniorum, nec paruo temporis dispen-
dio, ne dicam præceptorum molestias maxi-
25 mas, atque ingrata tædia. Verùm hic ego me
illis opponere, ac fortiter occlamare soleo :

Quæ-

Quærendam ergo aliquando tandem viam ac
rationem quâ idioma nostrum ita possit casti-
gata scriptione compræhendi atque exprimi,
5 necubi cum Latina pronuntiatione planè pu-
gnet, sed ad vnguem vbique respondeat, adeoque
etiam cum recta illa atque genuina quam
dixi consentiat, quò inuenta illa denique, pue-
risque proposita, faciliore primum ratione ver-
10 naculum idioma edocti, vltro dein ac sine ne-
gocio per se ipsi quoque rectè riteque Latinum
legere queant. Neque tamen tam de præcepto-
ribus mirari subit, quod nihil eius generis ag-
gressi tentauerint hactenus, posteaquam illis,
15 vt de illorum querimonijs cognoui, non cum
vno imperitiæ monstro rem esse sciam, quàm
nullum vel patrem extitisse qui curam hanc
liberis suis impenderit. Equidem ex quo me
susceptis liberis Deus patrem fecit, nihil pa-
terni à me alienum esse existimaui, nec planè
20 piguit inter grauiora studia etiam hunc pro li-
beris subire laborem, vt huic malo remedium,
quod mihi videretur commodissimum adferri
posse, indagarem, inuentum describerem, illudque
deinde in publicum ederem : non sanè vllius
25 gloriolæ aucupio (quum ex humili hoc scriptio-
nis argumento magis mei detractionem metuam

A 3

quàm

quàm laudem sperem) sed ut in commune rem
consulendam proponerem, & his velut initijs
doctiores ad eandem hanc exactius tractan-
dam prouocarem, quò recta tandem via com-
5 munis omnium puerorum institutio procede-
re inciperet. Quod si fiat, tametsi interim etiam
maleuolus seu dicax aliquis existat qui re-
prehendendi studio ista vellicet magis quàm
10 ipse meliora depromat, communem scripto-
rum fortunam æquo animo ferre statui, stu-
diumque meum erga rem nostratum tanquam
indice ostendisse contentus ero, eaque me mea
in publicum consulendi beneficentia contra
omnia inuidiæ coniecta spicula tuebor.

15 Tu qui animi mei propositum scopum, stu-
diaque omnia penitus perspecta iam diu habes,
de ijs testificari etiam apud alios facillimè po-
teris, qui literarum doctrina capti ac præcel-
lentes ad te prouisent. Etenim iam olim ex
20 quo te noui, doctos plerosque & accuratos ho-
mines hac iter fortè facientes ad tuam do-
mum memini crebrò diuertere solitos, téque
illos benignè liberaliterque accipere, tum quum
integræ tuæ opes, atque intacta manebant pa-
25 trimonia. Quibus nunc quidem, calamitosis-
simi temporis iniuria difficillimè cares par-
tim

tim illis dudum huius in oppidi direptione ac-
cisis, partim patriæ vastatione atque iniqua
partium discessione maximam partem ereptis
atque detentis, tibi que tantisper decoctis; quo
5 tuæ jam benignitatis antiquæ tanquam inhi-
beri liberalitatisque claudi cursum non alius
quàm tu ipse multò omnium ferre molestissi-
mè tibi sum conscius. Sed tamen si te mea il-
lis literati sermonis collationibus exponere &
10 probare studia contingat, magnum tum mihi
per te laboris mei tulisse præmium videbor,
eoque etiam facilius posse imperitorum,
atque horum semidoctorum nasum,
sannasque contemnere. Vale

15 Machlinia, pridie Idus
Novembris
1576.

A 4 DE OR-

6, 7 *alius quam tu ipse* werd in den tekst zelf met
zwarten inkt verbeterd in *alios quam te ipsum* ...

DE ORTHOGRAPHIA SEV RECTA DICTIONVM

Teutonicarum scribendi ratione, secundum Belgarum, præsertim Brabantorum pronuntiationem.

5

10

15

20

25

DEPRAVATAM esse multarum literarum ac diphthogorum apud Latinos pronuntiationem, multi passim viri literati sæpè conquesti sunt : ex quibus nonnulli quæ singularum literarum, tum apud Latinos, tum apud Græcos, vera ac natia deberet esse pronuntiatio, conati sunt demonstrare. Neque tamen eo profecerunt vt eos, qui ad Latinas literas se conferrent, emendatis vitijs quæ tum ex corruptela vernaculi sermonis, tum aliunde contraxerant, ad priscam, veram, ac genuinam Latini sermonis pronuntiationem planè reducere potuerint ; tantum abest vt singulas nationes scripturæ vitia, quæ ex deprauata Latina pronuntiatione contraxerant, in suo quamque idiomate vt corrigerent aliquosque impulerint : vel etiam vt crassissimos illos errores, quos nullo exemplo, atque adeò contra receptam vel inuictam Latinam pronuntiationem, ipsæ sibi adsciuerant non paucos, in vniuersum sustulerint. Tolerari enim potuisset si

set si quælibet natio in scribendo idiomate suo, Latinorum tantum errorem secuta fuisset, & in hoc sibi constitisset, vt vnus literæ eundem vbique, saltem quem apud Latinos habet, sonum seruasset : verùm eò res processit, erroremque error traxit, præsertim apud Belgas nostros, & in illis apud Brabantos (quibus hæc potissimum scribimus), vt non solum non vtantur ijs literis, quibus tum Latinos, tum eorum exemplo alias nationes, interdum rectè, aliàs vti perperam vident, verum contra omnem rationem aliàs illis substituunt, nihil minus quam id quod volunt exprimentes : tum deinde vnâ eâdemque literâ non ad vnum tantum vel duos, verùm ad tres vel quatuor interdum sonos, eosque diuersos, vtuntur, prout ex his quæ in progressu dicuntur, singulatim apparebit. Ex quo & aliud malum manauit vt iuuenes nostrates, dum se ad Latinarum literarum lectionem conferunt, eosdem abusus errataque retineant, quæ ex proprio & vernaculo idiomate antea imbiberant. Quod si fuisset, vt primo pueri rectè in suæ & natiuæ linguæ prolotione instituti ad Latina legenda discendaque accessissent, vltro profectò atque sine negotio rectam Latinæ pronuntiationem quoque postea compræhendissent. Et licet plerasque nationes in id incumbere videamus vt crassissima illa errata passim eliminent atque exorent, quod libri apud illas editi & descripti

satis contestentur, neminem tamen video qui ex professo id in Belgico nostro, eoque Teutonico idiomate, hactenus facere tentarit. Res prima facie satis ardua vel inde apparens
5 quod plurimos in eo audias sonos, quos in Latinis verbis nullos sentis, ac protinus Latinis literis notisque scribi posse diffidas. Quod ut omninò inficias ire nolim, sicuti neque illud in idiomate nostro plures reperiri diphthongos
10 quam vel in Gallico, Hispanico, vel Italico, ita spero tamen me id demonstraturum, vniuersum nostrum idioma rectè posse scribi si non ijsdem, saltem totidem literis quot in vulgari alphabeto Latino nobis exhibentur, modò mihi concedatur in locum earum, quas ut superfluas tol-
15 lam, vel saltem in alium vsum transducam, alias supponere : deinde ex vocalibus tot diphthongos conficere, quot necessitas exiget.

DE VOCALIBVS, earumque numero, ac
20 longarum à breuibus discrimine, quæque apud nos longa, quæ breuia scribenda sint.

PROINDE ut à vocalibus initium faciam planè indubitatum esse constituo vocali nos vna destitui, quæ medium sonum reddat inter
25 a & e, nempe ea quæ referat ouium balantium vocem : & ne magnam, in qua olim assueuimus scriptura mutationem faciam, existimaui illam commodè hac quæ sequitur figura nobis

non

non insueta scribi posse, nempe *ϕ*, cui si præ-
ponas *h*, signatus constabit ouium belantium
sonus *hϕ*. Ex altera autem parte vocalis Græ-
ca *y*, qua Latini vtuntur, à nobis vt superflua
3 relinqui poterit, neque enim video vbi in idio-
mate nostro necessaria accidat. Erunt igitur
vocales quæ nobis in idiomate nostro vsui sint
hæ tantummodo, *a. e. i. o. u.*, quarum vis ac
vsus tum in producendo ac corripiendo, tum
10 in conficiendo ex illis diphthongos, vbi de-
monstratus fuerit, paululum erit, quod restabit
operæ. Ac in primis non animaduersum fuisse
à vulgo quantum discriminis sit inter vocalem
longam & breuem, quamque diuerso sono distingui
15 debeat vocalis longa à breui, minimè esse mi-
randum duco, quum nec in lingua Latina id
hactenus vix perpensum, nunquam certè in
vsum, etiam à doctissimis, quos quidem audi-
uerim, adductum sit. Quum tamen in eo mag-
20 num vertatur momentum, consistatque non
solùm nostrum, atque adeò cætera vulgaria
idiomata aptè scribendi, verùm & Latina rectè
pronuntiandi ratio. Neque enim existimandum
est Latinos olim sine vllò discrimine pronun-
15 tiasse vocalem longam & breuem, non solum in pe-
nultimis, verum etiam in primis & vltimis sylla-
bis, sicuti hodie consueuimus, sed vocales longas
ut minimum in duplum longiore mora enuntiasse
quàm breues. Quod ipsum vt clarius meliusque
30 percipias, deque illo iudicare queas facilius, fac
scribas

scribas vnius longæ vocalis loco duas vel tres
omninò vocales, tumque dictionem ita pro-
feras vt singulis vocalibus suum tempus tri-
5 buas, iudicabis continuo quis longarum vo-
calium debeat esse sonus, quamque is sit diuer-
sus à brevium sono. Exempli gratia : Notum
est quo apud nos modò *bal* pronuntiari so-
leat in *Hannibal*, & *Hasdrubal*, idque rectè,
quòd scilicet breue sit : Verum in *sal*, non æquè
10 rectè, quod longum sit : ac proinde vt sonum
illius discas, scribe per geminum vel trigemi-
num *a*, hoc modo *saal*, vel *saal* : quod si ef-
ferre coneris vt cuique vocali suum tempus
tribuas, audis verum sonum productæ voca-
15 lis, non dissimilem ab eo quem in Gallico,
quum male, dicere volunt, *mal*, vel etiam in
nostro idiomate, quum manticam dicere vo-
lumus, *maal*. Perinde quis, *bis*, *mis*, *tis*, rectè
quoque pronuntiare solemus, vtpote correpte :
20 at *vis*, *is*, *glis*, *lis*, productas voces, non item.
Proinde si scribas duplici vel triplici *i*, *viis*,
iiis, *gliis*, *liis*, ad eamque scripturam pronun-
tiationem conformes, vno tamen tractu, ve-
rum efferes sonum, audiesque in *viis*, quod au-
25 dis in Gallico, *viꝛ à viꝛ*, quod eregione signi-
ficat : in *liis*, quod in Gallico, *liꝛ*, quum lilium
dicunt. & simile quiddam in sexcentis alijs
per te ipse animaduertas. Os quoque quando
habet in genituo *ossis*, rectè à nostris pronun-
30 tiari solet, nempe correpte : at os oris quod
produ-

productum, pronuntiandum est vt Galli faciunt quum plura ossa dicere volunt, *des ox* : Vltimas syllabas in forsan, forsitan, pecten, crimen, exin, dein, iubar, hepar, pater, mater, 5 murmur, turtur, Pallas, Arcas, miles, teres, tempus, pecus, rectè item pronuntiare solemus. At in tytan, hymen, delphin, far, lar, par, crater, ver, cur, fur, foras, musas, Anchises, Chremes, rus, thus, ius, virtus, productione sono, ac velut geminata vocali pronuntiandæ sunt : quod si facias in par (vt vnum aut alterum exemplum declarem) audies eum sonum quem in Teutonico reddimus, quum idem exprimere volumus, nempe *paar* : quod 15 si idem in ius facias, audies eum sonum quem in Gallico, *iuʒ*, quum dicunt, *mettre iuʒ*, deponere : si denique idem facias in crater & ver, eos sonos accipiès, quos in vltimis syllabis percipis, quum Gallicè dicis, fricare & delirare, *gratter & resuer*. Quæ pronuntiandi ratio quum hactenus non fuerit in Latinis dictionibus vsitata, non potuerunt nostri homines diiudicare quid tantam sonorum à Latino diuersitatem in idiomate nostro efficeret, neque 25 porrò quibus Latinis illa literis, quas tantum nouerant, depingenda erat. Quum, si attentè aduertas, comperies maxima ex parte diuersitatem illam non aliunde prouenire, quàm ex diuersa longarum vocalium à breuibus pronuntiandi ratione, Secundùm quæ plurimæ 30 dictio-

dictiones quæ hactenus perperam per diphthongos aliterve Belgica nostra in lingua scribi soleant, scribendæ sunt per vocales longas seu duplicatas. Id enim, nempe per geminas esse scribendas potius quàm, ut nunc apud Latinos, accentu circumflexo notandas censerem, tum quod minoris laboris, tum quod minus nostris hominibus nouum id erit, quippe qui vel simile in multis dictionibus, siue rectè, siue perperam, factitarunt, vel etiam à Germanis superioribus, quibus affines sunt, factitatum viderunt, veluti quum nostri scribunt veel multum, geeft dat, beeft tremit, steelt furatur : item quum Germani per duplex aa (de hac enim vocali quod ea in serie literarum prima sit primum nunc dicere instituo) scribunt baat quod crinem significat, baab opes, baal pendulam, baack vnicum, kaal caluum, schaaf ouem, raach vltionem. Ad horum igitur exemplum duplici aa scribendas censeo eas quæ sequuntur dictiones nostrates : maar sed, maat mensura, waar vbi, merx, verum, maart ancilla, aan ad, baart barba, aart ingenium seu indoles, baat feretrum, gaan ire, staan stare, taart placentæ genus, vaan vexillum, maal mantica, conuiuium, & vice, baan planicies, vel callis, baat odium, gedaan factum, misdaan delictum, caat consilium, laat sero, gaat vade, draac draco, baat commodum, zaal aula, wraack vindicta, maacht virgo. Neque enim pleraque ex ijs quæ dicta sunt,

sunt, nempe *vaan / gaat / laet / baet / maet / caet /*
aliò crediderim differre à *van ab, gat* for-
men, *laet* tigillum, *baet* plus, vel melius, *maet* fa-
tuus, *caet* glis, vel rota, quàm sola prolatione
5 vocalis. Solebant autem nostrates hæc om-
nia & similia quæ duplici *aa* superius scripta
sunt, per Latinam diphthongum *ae* scribere,
quum ea longè aliam pronuntiationem ha-
beat, ad quam ipsam designandam, alias etiam
10 illa ipsa rectè vti consueuerunt, vt in *laet sine,*
maet molit, maet metit, maet mensis : ex qui-
bus sanè, vel ipsis testibus, patet eam diph-
thongum alium habere sonum quàm quæ su-
perius duplici *aa* scripta sunt, sicuti hæc co-
15 piosius suo loco dicentur, tum cùm inter
diphthongos de diphthongo *ae* agemus.

De Vocali e.

SEQVITVR vt de vocali *e* nouiter à
me ascita, nonnihil dicam, qua quando desti-
20 tuti fuimus hactenus à nostris turpiter erra-
tum fuit, dum non distinguere nossent in-
ter illam & alteram vocalem *e*. Hoc tamen
rectè ab illis factum, quòd eam quæ breuis,
per simplex *e*, quæque longa erat gemina-
25 to *ee* perscripserint : tametsi ne id quidem
perpetuò, vt quum *zeyt* pro *dicit* scribunt,
vagen pro *tergere*, *claer* pro *clarus* ; quum
ista huius vocalis *e* apud nos sonum habe-
ant. Illud verò mirari subit, non eos statim
animad-

animaduertisse quàm longo interuallo inter
se distent, *wecb* apage, & *węcb* via : Item
spel ludus, & *spęl* acicula; *belt* imago, & *bęlt*
concute nolam. Item *veel* multum, & *geel*
5 *luteus* seu *flauus* : Item *geeft* dat, & *heeft* ha-
bet, *wecten* excitare, & *węke* hebdomada : vt
ita sine discrimine hæc omnia & plurima his
similia nostrates ijsdem literis, nempe *e* tum
simplici, tum duplici scripserint, quum tamen
10 eorum dispar (vt dixi) sit pronuntiatio. Neque
hic solum abutuntur duplici *ee*, quum scilicet
pro duplici *ęę* scribunt, sed etiam in alijs
multis, vt quum eodem modo scribunt *keeren*
vertere, & *keeren* verrere, *meer* plus, & *meel*
15 *farina*, vt suo loco, quum de vocali *e* disseremus,
dicetur aptius. Et quamquam ex iam memoratis
liquido constare posset, ijs qui aurium iudicio
aliquo præditi sunt, quæ dictiones nostrates
scribendæ sint per hanc vocalem *ę*
20 tum simplicem tum duplicem, tamen non grauabor
hic syluam quandam vtrarumque subijcere,
conscijs præsertim quam à nostris hic & turpiter
& crebrò erretur, dum in Latinis dictionibus
pronuntiandis, ex consuetudine, hac vocali *ę*
25 *persæpè* abutantur pro vocali *e*, idque tum
maximè cum sequitur eam *r* vel *s*; vti perspicuum
magis euadet, dum ea quæ de vocali *e* dicemus
cum his comparaueris. Simplici itaque *ę* in
30 *inprimis* scribenda censeo *peper* piper, *treken* doli,
heken obgan-
nire,

nire, **steck** baculus, **knecht** famulus, **vetter**
compes, **wegen** tergere, **mergen** cras, **spel /**
spellen aciculæ, **el** vlna, **gelt** pecunia, **velt**
campus, **nec** ceruix, **bel** tintinnabulum, **wecb**
5 **via**, **wegen** viæ, **werelt** mundus, **regen** pluuiâ,
perse torcular, **kerker** carcer, **mer** forum,
werm calidum, **verent** superiori anno, **teren**
expendere, **verteren** consumere, **ververen**
terrefacere, **gers** gramen, **vergeren** collige-
10 **re**, **begeren** cupere, **keren** verrere, **werck** opus,
tergen, irritare, **deruen** carere, **leuen** viuere vel
vita, **terden** gradi, **versch** recens, **tersche** pera,
schery acutum, **vet** pingue, **gebet** precatio,
bet quo pro articulo vtimur, vt quum dici-
15 **mus**, **bet** **leuen** vanden **mensch** : **recht** ius,
rechten iura. In quibus rursum notanda no-
stratum culpa, dum eodem modo scribunt
peper piper, **gecken** irridere, atque **pepel** pa-
pilio, & **becken** peluis, quum tamen diuer-
20 **sum** sonum habeant, & priora duo per **e** scri-
benda sint. Duplici autem **ee**, vtpote longa,
scribenda sunt quæ sequuntur, **peer** pirum,
bedcleet mendicus, **keet** carrus, **cleet** clarum,
veet taurus, procul, **leet** corium, **beet** vrsus,
25 **teet** viscus, **meert** cessat, **beert** ardet, **vergeert**
colligit, **begeert** cupit, **verteert** consumit,
beett habet, **leett** viuit, **kees** caseus, **zeet** di-
cit, **leet** iacet, **weec** septimana. Non ignoro
30 ore pronuntiari, sed quia nisi à crassioribus

B primum

5 primùm erroribus vulgus nostratum reuocare constitui, consulto abstineo ab exactiore horum inter se distinctione; sufficitque si in præsentiarum commonstrauero quàm longo interuallo eorum pronuntiatio à vocalis e, qua scribi solent, pronuntiatione distet.

De Vocali e.

10 PRO tertia vocali posita fuit e, de qua nunc dicere instituo, ac ostendere quàm inscitè in pronuntiatione illius etiam apud Latinos erretur, quum sæpè pronuntient per e, quod nonnihil mitius & exilius per e, quo scribitur, pronuntiandum erat. Quod quò manifestius fiat, è re duxi si primum ostendero verum huius vocalis vsum, 15 tum in nostratibus, tum in peregrinis vel Latinis etiam dictionibus, quo cognito faciliè erit cuique ad imitationem horum & in alijs quoque rectè formare suam pronuntiationem. Ac in primis rectè scribunt ac pronuntiant nostrates **vechten** pugnare, **wech** apage, **hecht** manubrium seu capulus, **trect** trahe, **wect** excita, **melc** lac, **fel** crudelis, **stelt** pone, **belt** imago, **spel** ludus, **quellen** 20 vexare, **gelt** valet, **tellen** numerare, **tempst** cribrum, **water** aqua, **bijster** inops, **kerf** dica, **haner** auena, **metrie** equa, **hamer** malleus, **errien** arare, **beste** optimus, **vesten** mœnia, **wespe** vespa, **gespe** fibula, **nestel** ligamen,

wet

i nostratum

wet lex, wetten acuere, bed lectus, met cum,
besmet pollutus, spet veru. Ad quorum imi-
tationem Latinos oporteret pronuntiare e,
5 quod est in his quæ sequuntur vocabulis, quæ
prædictis conformia selegi, tempus, nempe
pater, mater, merces, verbum, bestia, vestio,
vespa, Nestor, omnes, &, debet, habet, &
similia. Infinitum enim esset singula prose-
10 qui, atque adeò superuacuum, quum ex his
paucis facilè sit cuique, qui modò non habeat
Midæ aures, de similibus simile iudicium pro-
ferre. Sequuntur porrò nonnulla quæ rectè
à nostris duplici ee scribi consueuerunt, qui-
15 bus subijciam & aliqua quæ non rectè : Ac
in primis quidem rectè scribunt per duplex
ee, veel multum, neer humilis, beeck riuus,
geett dat, beett tremit, sbeen videbatur, steel
manubrium, reez gygas, spectman tibicen,
smeett percutiebat, weechschaaf libella, neep
20 pungebat, genereert / corruppeert / doceert / &
similia verba quibus passim ex Latinis deduc-
tis ad istorum modum utimur. Quæ verò non
rectè à nostris per duplex ee scribi consueue-
runt, in primis sunt ea quæ superius ostendi
25 per duplex ee scribenda. Extra quæ sunt &
alia quæ perperam per duplex ee, scribi di-
uersitas soni satis indicat, nempe beest pro
bestia, meer plus, beet dominus, keeren vertere,
weer nodus, beel integrum : quæ quomodo
30 scribenda sint suo loco demonstrabitur, tamen

B 2

hic

18 gigas

hic obiter admonuisse sufficiat, ut plurium collatione, vero usu duplicis ee penitus cognito, falsus delegetur ac exulet.

De Vocali i.

5   PROXIMUM est ut de litera i dicamus, quæ nunc longa est, nunc brevis, ut cæteræ
vocales; ac eam quæ longa est Galli nullo
signo distinxerunt, ut quum *vil* vilis dicunt,
10   *lict* lectus, *cuit* coctus, *cuir* corium, *vomir* vo-
mere, *captif* captivus, *saisir* occupare, *servir*
servire, & *habit* vestis. Reddidi verò superius
rationem quare mihi videatur consultius, ut
15   pro longa vocali geminam scribamus; à Gal-
lis interim discamus vocalem hanc quum
longa est nulla extranea vocali addita deno-
tare, sed potius illam geminare, ac proinde
si non placeat ultimam illius dictionis *servir*
20   syllabam quæ nobis significat ignem vel qua-
tuor, ita nude pro eo significato ponere, sed
distinguere à Latino vir quod breve est : scri-
be sanè per duplex *ii* *vifir*, relicta inepta qua
hactenus vsi sumus scriptura *vter* : sic pro vi-
tima syllaba illius dictionis *fourbir*, quæ apud
nos cerevisiam denotat, scribe *bfir*. Ad eun-
dem modum pro ultima in *saisir* quæ pedi-
25   cillum significat, scribe *3fir* : & pro ultima
in *vomir*, quæ formicam significat, scribe : *mitir* :
& sicut Galli scribunt *vil* vilis, sic nos *will*
rota, item *difp* profundus, *briff* epistola, *dif*
fur,

fur, wiff cunæ, 3iffn videre, niff nihil, dfff animal, liffcht mentitur, ac infinita similia, quæ omnia nostri scribere consueuerunt per diphthongum *ie*, contra omnem tum rationem, tum aliarum gentium morem. Videre enim licet apud Gallos rectum huius diphthongi *ie* vsum in *sien*, *tien*, *mien*, *hier*, *miel*, *fiel*, *premier*, *dernier*, quum suum, tuum, meum, heri, mel, fel, primum, secundum, dicunt Rursum patet hinc, & ex ijs quæ superius de longarum vocalium prolatione ac scribendi ratione dicta sunt, quàm inscitè nostrates abusi sint duplici hac vocali *ii*, ad denotandum diphthongum quæ auditur apud nos cum meum, mihi, nos, vos, vel suum Teutonicè dicimus : qua de re inter diphthongos dicam latius, quum cæteras vocales absoluero.

De Vocali o.

VOCALIS *o*, de qua nunc dicendum, brevis auditur in *3on* sol, *mol* talpa, & *clos* globus, cui opponitur longa quæ auditur in *3oon* filius, *cool* carbo, & in Gallico *cloz*, quod clausus significat : quas tres dictiones postremas si cum tribus præcedentibus conferas, facile iudicabis quomodo & quatenus vocalis *o* longa faciat differre dictionem alteram, ab altera quæ breui *o* profertur. Auditur item *o* longum in *belooff* / *verlooff* promissum, *spoor* calcar, *voor* sulcus, *woort* verbum,

B 3 moort

moert homicidium. Quæ omnia & his similia scribunt nonnulli per diphthongum œ, & vice versa quæ per diphthongum œ scribenda erant per duplex oo scribunt : alij promiscuè vtraque, & illis longè diuersa, per diphthongum œ scribunt, promiscuè scribentes 3oe sic, **boert** audi, **boe** quomodo, **boer** meretrix, **3oen** filius, **boer** rusticus, & **boer** terebrum; quum tamen tres diuersi soni in his audiantur, præsertim vt in plerisque Belgicæ locis pronuntiantur. Scio enim Antuerpianos aliter pronuntiare **moert** & **boert** quàm Bruxellenses, verum agimus hic tantum quomodo suam quisque pronuntiationem ijs quibus oportet literis scribat, ne quum **moert** pronuntiet, **moert** scribat, vel contra.

De Vocali u.

CIRCA vocalem **u** non minimus error commissus est à nostratibus, quippe qui ea quæ hac vocali eaque simplici scribenda erant, scripserunt per duplicem, eamque maiorem (vt vocant) **w** / ut dum **swaer** grauis, **dwaes** fatuus scribunt : quum tamen ad exemplum Latinorum, quum suadeo, persuasus, & consueui dicunt & scribunt, vel etiam Gallorum, quum **suiure** sequi, **duict** conuenit, **induit** inductus, **suys** sum, **nuict** nocet, dicunt & scribunt; potius scribendum erat **3uaar** & **duaas** per simplex **u**; & ad horum exemplum alia illiusmodi complura

plura, veluti *3nac* fragile, *3uert* niger, *tuist* iur-
gium, *3uellen* intumescere : Neque enim video
quid hic faciat duplex illud *w*. Quòd si ad de-
notandum hanc coalescentiam vocalis *u* cum
5 sequenti vocali, superaddere velis signum quali
apud Latinos signatur accentus circumflexus,
vel aliud si quod commodius reperias, rectè
mihi facturus videberis, præsertim ne quis fal-
latur dum putabit separare syllabas, vti etiam
10 aliàs apud Latinos separantur, nempe in sua.
suavis, & suis. Vocalis autem hæc *u* de qua
aginus, interdum brevis est, qualis passim au-
ditur in murmur & turtur, quum ea ex more
communi pronuntiantur : aliàs longa est, qua-
15 lis auditur in Gallico *futur* quum futurum,
but scopum, *dur* durum, *pur* purum, dicunt,
item quum nos murum dicimus : pro quo, se-
cundum dictam superius rationem, *muur* scri-
bere nos oportet. Similiter *3uur* acidum vel
20 acetosum, *stuur* asper, *huur* locatio, *duurt* du-
rat, *vuurt* vehe, *bedruuft* tristis vel constricta-
tus, *vruuch* mane, vel tempestive, *gruun* vi-
ride, *3uut* dulce, quæ omnia diuersimodè
apud nos scripta reperiuntur, nunc per *ue*,
25 nunc per *eu*, alias per *oe*. Quin etiam non-
nulla quæ per *u* brene pronuntiamus per *oe*
à quibusdam scripta reperies, vt *moede* pro
fesso, quum *mu* dicamus; item *3oeckt* quære,
quum *3uct* dicamus, quemadmodum *druuct* pre-
30 me & *nootruuft* necessitas.

B 4

DE *Vocalium in primis mediisque Latinarum dictionum syllabis productione vel correptione.*

TAMETSI ex his quæ superius de monosyllabarum ac vltimarum syllabarum apud
5 Latinos pronunciandi ratione breuiter perstrinximus, ritè exacteque perspectis, vniuersa quæ de vocalium etiam in primis vel medijs latinarum dictionum syllabis dicenda restant, tractari ac definiri possent, vti quàm plurimis
10 non vulgariter doctis, quibus labores istos meos communicaueram, non hic Mechliniæ tantum, sed & Lovanij, nec non Antuerpiæ & Bruxellæ, paucis commonstravi; vt minimè opus putauissem illa pluribus hic demonstrare, adeoque iudicauissem nimis id futurum ab instituto meo alienum fuisse: impulerunt me tamen illi vt ea paulò latius hic explicarum, adserentes futurum e re iuuentutis si illis qui eam latinè instituunt hæc clarè ob
15 oculos proponantur, vt statim in vsum deducere queant, & secundum illa discipulos suos docere. Addebant, ex eo ornatum non mediocre accessurum libello isti, quòd res hæc omnino noua esset, neque dum animaduersa vel explicata satis. Quare vt illis morem geram, commodum fore putavi si rem aggrediendo, primum ac ante omnia detexero regulam illam quæ definit omnem vocalem quæ
20 præcedit duas consonantes (quam grammatici
25 positio-

positionem vocant) produci, non ex necessitate, sed ex mero vsu inductam esse : hoc est, non impossibile esse, immo factu facillimum, huiusmodi vocalem corripere, verum futurum
5 id contra vsum & consuetudinem Latinorum, eumque commissurum solæcismum qui vocalem ante duas consonantes in Latinis dictionibus pronuntiando corriperet. Amplius dico, nostris hominibus adeo proclive
10 esse vocalem ante duas consonantes in Latinis dictionibus corripere vt existimem eos nullas non corripere, dum ita pertinaciter insistent barbararum vocum, nempe idiomatis sui, tritis assuetisque vestigijs, quia apud illos vocalis huiusmodi corripiatur sæpius quàm produ-
15 catur. Est enim vbi quandoque producitur; verum ob contractum prius ex ea quæ magis vulgaris erat loquendi ratione vitium, non facile potuerunt nostri homines errorem hunc
20 suum cognoscere aut animaduertere. Vt autem manifestum fiat quàm proclive sit vocalem ante duas consonantes positam corripere, quàmque id frequenter in nostrate idiomate contingat, subijciam hic copiosam earum vocum sylvam in quibus illud ita sit. Videlicet *achten / basten / spalken / clachten / vasten / gbedachten / wachten / baspen / gasten / schachten / packen / bērders / dērschen / slechten / scērp-*
25 *ten / stērcen / lēcten / tērchde / wērcen / spēlte / wērcel / dērcde / bērcen / besten / vesten / mesten / vechten /*
30 *deldēn /*

delfden / streecten / bechten / giften / dichten / gewicht / gezicht / gevischt / wist / tochte / coste / vobte / brochte / cochte / toetse / borsten / vorsten / plucten / ructen / vluchten / lusten. Quis hanc syluam lustrans non statim fateatur dictiones alias etiam Latinas, in quibus vocalem duæ sequuntur consonantes, ad harum omnes quoque rationem pronuntiari, petatque exemplo demonstrari qua alia ratione productè pronuntiari vel possint vel debeant. Istud verò facillimè absque longiore deductione manifestum fiet ex earum vocum congerie in quibus vocalis ante duas consonantes posita in nostro idiomate producitur, quam hic statim subijciam : Indeque simul tanquam per indicem patebit, quomodo ad illarum exemplum vocales in Latinis itidem dictionibus consimiles producere poterimus.

Sunt autem hæ, waecten / craecten / naecten / graacten / paarden / gaapten / naarden / zaachden / claachden / schaecten / daachden / baasten / kaarden / haarden / beerde / leefde / scheerde / weechde / veesten / scheecten / genereerde / triumpheerde / doceerde / beweechde / steechten / wicchde / tiinde / distte / distte / vliirde / coorde / noorde / voochden / boorden / vuuchde / duurde / wuilde / ruurde / vuilde / schuurde / vuurde. Ad horum itaque exemplum producendæ nobis sunt Latinæ omnes dictiones in quibus reperitur vocalis ante duas consonantes. Quod vt breuius clariusque elucescat, in primis Latinas illas potissimum hic apponemus quæ superio-

perioribus vernaculis maximè adfines sunt, vt ita ex vtrarumque comparatione aut inter sese collatione, dilucidius id quod volumus appareat. hæc proinde Latinæ dictiones, actum
5 factum, tractum, nactum, pactum, ad eundem modum pronuntiandæ sunt quo nostrates illæ **waacten** vigilabat, **cracten** fragorem edebat, **naacten** nudi, longè diuerso sono quàm pronuntietur **wachten** expectare. vel (quod illis
10 adfines magis est) **tracken** trahebat illum, vel **pacten** colliga illum in fasciculum vel sarcinam, quo tamen illa sono perperam proferri hactenus à nostris solitum est. Itidem hasta, esto, castus, ad exemplum dictionis nostratis **baa-**
15 **sten** festinare, proferenda sunt, aliter sane quam **vasten** ieiunare, vel **gasten** conuiuæ, quas dictiones superius in sylua inter correptas numerauimus. Ad consimilem modum noster & positus pronuntiarum debent, non verò correptè vt fit,
20 sicuti **costen** expensas, & **posten** qui dispositis equis vehuntur, pronuntiamus. Rursum vox corda proferri debet ad exemplum nostratis dictionis **coorden** funes, quum soleat pronuntiarum correptè, vt **worden** fieri : quemadmodum etiam perperam correptè hæc pronuntiarum solent. barba bar-
25 dus, quæ tamen productè pronuntiarum debent, sicut apud nos **baarden** barbæ. Vox item cerdo ad exemplum superius in hoc adductæ dictionis **doceerde** / pronuntianda est. Sic & findo ad imitationem **tfinde** decima, & sic de reliquis alijs.

SEQUI-

4 Hæ — 12 perperam — 25 solent : barba, ...

SEQUITVR vt de illis dictionibus in quibus vocalem vna eademque geminata sequitur consonans (quales consultè vt seorsum de illis tractaremus reliquimus, nec sub præcedente sylua & congerie vllas compræhendimus) nunc disseramus. Neque enim rarò apud latinos fit vt vna eademque consonans geminata reperiatur, certe apud nos frequentissime; Et quidem si quæ alia, hæc profecto potissima mihi visa est fuisse causa, quæ nos tam diu in errore detinuit. Quis enim hæc legens non hinc statim mihi obijciat, in pronuntiandis vocalibus quæ geminatas huiusmodi post se habent consonantes, non obseruari rationem illam producendi quam modò circa vocales, quæ duas diuersi generis post se consonantes positas habent, præscripsi: sed & illud, ne obseruari quidem posse, contendat. Verum huic ego responderim existimare me omnes illas vocales, quibus apud nos geminatas postponimus consonantes, pronuciari correptè, vti etiam latinas huiusmodi dictiones, dum eas ad imitationem nostrarum proferimus; contendoque aliter apud latinos pronuntiandas esse, nempe productè, quòd omnes eiusmodi apud eos longæ sint, aliter quàm apud nos, vbi non modo omnes breues sunt, verum insuper in hoc fit geminatio ista consonantis vt denotetur vocalis præcedens correptè pronuntianda esse, idque longè potiori

ac me-

ac meliore (vt mihi videtur) ratione, quàm
nunc apud Latinos, vbi contrà Grammatici
id in aliquibus fieri dictionibus aiunt vt pro-
ductionem præcedentis vocalis inducat : veluti
5 in repperi & similibus, quòd aliàs correptè
pronuntiandas eas forè existiment. Nec du-
bium mihi fit quin idem in alijs *quamplurimis*
Latinis dictionibus eadem de causa, nempe
ad denotandam productionem, pridem à Gram-
10 maticis factitatum sit. Constat etenim Lati-
nos veteres nullas solitos fuisse geminare con-
sonantes, neque enim necesse fuit; sicuti nec
apud nos vllam inducere geminationem ne-
cesse quoque fuerat; sed quemadmodum id
15 quod apud Latinos geminatione illa deno-
tari atque effici voluere, sola est præcedentis
vocalis productio : ita contrà apud nos quod
geminatione eadem efficere studuere, sola præ-
cedentis vocalis correptio est. Quod in vni-
20 uersum sic demonstro. Nam aut producenda
aut corripienda est vocalis quæ in primis vel
medijs syllabis post se consonantem habet : Si
corripienda sit, non potest id aliter fieri quàm
subita adiectione consonantis quæ illam se-
25 quitur, ita vt statim vocalis præcedentis so-
num abrumpat, prout superius latè ostensum
est, in vltimis syllabis & monosyllabis, cum
apud nos, tum apud Latinos, hac ratione di-
stingui debere vocalem breuem ab ea quæ
30 longa est. Quam rationem si obserues etiam

in pri

in prima syllaba dictionis casa (vt hanc è mul-
tis exempli loco sumamus) & coneris quàm
celerrime vocalis præcedentis sonum, adiecta
statim illi quam post se habet consonante,
5 claudere seu decurtare, non absimilem admo-
dum audies sonum atque si cassa scriptum esset,
peruulgatoque hactenus more pronuntiaretur : non quod re vera geminata vlla sit conso-
nans, sed quòd fieri nequeat vt consonans vo-
10 calis præcedentis sonum quàm citissime ab-
rumpens, non etiam vires suas adeò in illam
exerat, vt omnino anteriori, certè non minus,
quàm subsequenti vocali conglutinata esse vi-
deatur; qua re fit vt efferendo geminatz spe-
15 ciam habeat : eaque causa fuit vt nostrates in
huiusmodi dictionibus consonantes semper
geminarint, quemadmodum etiam olim à
priscis Latinis factitatum legimus. Quod si è
diuerso ca in casa productè pronuntiare velis,
20 oportet contraria ratione vocalem priorem
ab ea quæ illam sequitur consonante quan-
tùm potes remotissimè diducere & seiunge-
re, ne vllò pacto sonum illius abrumpat : quod
ipsum si hic facias in casa, audies similem om-
25 nino sonum atque si scriptum esset caasa, vel
si maus caaasa, nempe productum, illum quo
hactenus vulgo pronuntiari solitum est, idque
secundum veram producendi vocalis in mo-
nosyllabis ac vltimis syllabis à nobis nuper
30 descriptam rationem. Neque enim alia pro-
ducen-

ducendarum illarum ratio excogitari potest, nec contrâ, alia illas corripiendi, quàm ea quæ superius adducta est.

5 PRÆTER hæc omnia possunt ista etiam
alijs, ex idiomate nostro petitis, rationibus
confirmari. Quum enim nihil tam naturale sit
quàm vt qualem in singulari syllabam siue lon-
gam siue breuem nomen habet, talem in plu-
10 rali retineat, ostendam iam quod monosylla-
ba vernacula in simplicem consonantem desi-
nentia (quorum qualis debeat esse pronuntiatio,
tum brevis tum producta, superius vt dixi, ita
clarè demonstratum est vt nihil amplius hæ-
sitandum putem) illius generis quam in sin-
15 gulari vocalem habent, assumptâ post se in
plurali syllaba altera, quo dissyllaba fiunt, re-
tinere, & secundum præscriptam à nobis ra-
tionem proferri : hoc est, si in singulari mo-
nosyllaba correpta sint, addita postea in fi-
20 ne syllaba, pronuntientur in primis eorum
syllabis vocales ad eum modum quo corre-
ptas pronuntiandas diximus : Si vero lon-
ga sint in singulari monosyllaba, & post
adiectâ in fine syllaba dissyllaba fiant, pro-
25 ferantur positæ tum in primis syllabis voca-
les non secus atque longas pronuntiandas
ostendimus. Quod ipsum non opus est lon-
giore sermone declarare, neque commodius po-
terit explicari quàm vtriusque generis adductis
exemplis

exemplis, ac primum eorum quorum brevis
est vocalis, qualia sunt *bac/pac/schat/scacht/bast/
vast/zat/slecht/best/nest/gift/zot/roc/bol/zou/
dul/stuc/but* quorum pluralia (quæ non nisi
5 adiecta formantur in fine syllaba en vel e) *quum*
itidem breuia esse debeant, pronuntiantur ad
eum modum quo breues vocales pronuntiar
debere diximus, enumeranturque hic secun-
dum eundem quo supra singularia ordinem,
10 *backen/packen/schatten/schachten/basten/vaste/
zatte/slecht/beste/nesten/giften/zotten/rocken/
bollen/zonnen/dulle/stucken/butten*. Contrà quæ
sequuntur *baat/baan/haal/kees/pees/veest/
gilt/plit/milt/zou/moort/muur/druif* quum
15 vocalem habeant longam, eandemque etiam
in pluralibus, qui similiter formantur addita à
tergo syllaba en vel e, servare debeant, pro-
nuntiantur eodem modo quo vocales longas
pronunciandas diximus, nempe reiecta con-
20 sonanti quam in fine habent in sequentis quam
assciscent syllabæ caput, vt quiuis, qui nostri
idiomatis non rudis est, cognoscet ex *ijs* quæ
iuxta supra enumeratum singularium ordinem,
sequuntur pluralibus. *baten/banen/kale/kezen/
pezen/pezen/veesten/giren/piren/miren/zonen/
moorden/muren/druuc*.

Eodem modo si verba quæ in prima præ-
sentis indicatiui modi persona monosyllaba
sunt, ac in consonantem finiunt, vocalem lon-
30 gam vel breuem habeant, eandem in infinitiuo,

quem

2 *schacht* — 24 pluralibus : *baten...*

quem faciunt addita similiter in fine syllaba
en, retinent. Ac in primis, quum hæc quæ se-
quuntur primæ personæ præsentis indicatiui
verba, correpta sint, **1c** val / tap / back / scbat /
5 vast / bas / tēg / bet / dec / lig / bic / wit / win / pluc /
vul / in infinitiuo (quem vt dixi faciunt ad-
dita in calce syllaba en) pronuntiantur ad
eam rationem qua correptas vocales efferi
diximus : vt ij quibus sequentes eodem or-
10 dine infinitiui noti sunt, iudicare poterunt,
vallen / tappen / backen / scbatten / vasten / bassen /
tēgen / beffen / decken / liggen / bicken / witten / win-
nen / plucken / vullen. Ediuerso quæ sequun-
tur primæ personæ præsentis temporis indi-
15 catiui modi verba, **1c** laat / slaap / vaan / raap /
gaap / paar / tēg / eet / meet / meet / geeff / weeg / neem /
leez / neer / liig / wiig / tiir / boop / schoor / buur / ruur /
quum longa sint, & naturæ conueniat vt sem-
per & vbique longa maneant, dum adiectâ à
20 tergo syllabâ en (quod similiter in infinitiuis
eorum sit) dissyllaba fiunt, pronuntiantur ad
præscriptum longas vocales habentibus mo-
dum, vt demonstrant qui eadem serie sequun-
tur ab ijs deriuati infinitiui, **laten** / **slapen** / **va-**
25 **ren** / **rapen** / **gapen** / **paren** / **tēren** / **cten** / **meten** / **ge-**
uen / **wegen** / **nemen** / **lezen** / **neren** / **ligen** / **wigen** /
ticen / **bopen** / **schoren** / **buren** / **ruren** : In quibus
omnibus exemplis, quantum ad veterem no-
stratum scribendi rationem attinet, hoc in-
30 super notandum animaduertendumque est,

C

mono-

Dialect. 16

monosyllaba quæ in simplicem consonan-
tem desinunt, si correpta sint, dum alteram
illam post se in infinitiuis vel pluralibus ad-
sciscunt syllabam, geminare consonantem in
5 quam desinunt, si verò longa sint non gemi-
nare, quò scilicet vel ex hoc manifestum fiat
nullam ad vocalis productionem requiri con-
sonantis geminationem, sed magis pertine-
re illam ad vocalem præcedentem corripien-
10 dum, tametsi ne ad hoc quidem necessariam
esse docuerimus.

Q V I B U S ita constitutis probeque per-
ceptis facilè fuerit vnicuique, tanquam stratâ
iam viâ, diiudicare quomodo in vniuersum
15 apud Latinos primæ mediæve dictionum om-
nium syllabæ, quælibet secundum suam quam
dicitur habere quantitatem, pronuntianda
sit. Si enim corripienda sit, necessum est iuxta
supra præscriptam formam, vt sonus vocalis
20 ex qua constat, celeri sequentis eam literæ
(siue illa vocalis siue consonans sit) adiec-
tione, incidatur : Si verò producenda sit vo-
calis aliqua in primis vel medijs syllabis, ne-
cessum est diuersa ratione, quò sonus illius
25 non abrumpatur, vt seorsum pronuntietur,
vtque à sequenti eam litera quàm remotissi-
mè siue diutissimè secernatur atque abiun-
gatur. Exempli gratia : In vide, quum prima
breuis dicatur, curandum in illius pronuntia-
30 tione vt vocali i statim subdatur sequens eam

conso-

consonans d, vt vix aliud percipere queas quin
illi adhærens conglutinataque sit : Ad quam
rationem si dictionem illam efferre coneris,
audies non dissimilem valde sonum ab eo
5 quem audis, dum pronuntiamus *vidden* orare,
vel si pro *vide* *vidde* scriptum esset. Contra in
vidi quum prima longa sit, curandum est vt
quàm maximè possis caueas ne facilè produc-
tionem illius abscindat siue abrumpat sequens
10 eam consonans d, sed totam illius vim quan-
tum possis in sequentem syllabam reijcias, vt
quæ nihil in præcedentem officij habeat ad
incidendum illius sonum; qua ratione vt rectè
hactenus pronuntiari solitum est, ita perpe-
15 ram *vide* ad eundem proferebatur modum.

Hic interim non prætereundum duxi, vt
animaduersione dignum, quòd quemadmo-
dum quæ post vocalem longam sequitur hic
consonans, non ita in vniuersum ac in totum
20 reijci potest in sequentem syllabam, quin qua-
damtenus afficiat etiam præcedentem, non secus
atque si *viid di* scriptum esset ita in *vide dum* ad
abrumpendum sonum præcedentis vocalis,
quòd breuis sit, subditur quàm celerrimè con-
25 sonans d, quasi priorem syllabam constituas
vid, cui deinde pro altera subijcias e, *vid e*,
non ita omnis in vniuersum consonantis illius
vis præcedenti illi vocali attribuenda sit, vel
etiam attribui possit, quin integrè vires suas
30 exerat etiam in sequentem, non aliter quàm

C 2

si (vt

si (vt supra dictum est) vidde scriptum esset :
adeò difficilè, siue potius impossibile est, vt
consonans priori vocali subdita non afficiat
æquè vehementer sequentem vocalem, si mo-
5 do ad rationem vnius dictionis vtraque syl-
laba pronuntietur : Quod ipsum alio etiam
exemplo declarare licet in dictione vacat.
Nam si primam illius syllabam pronunties,
vt c subdatur priori vocali, non poteris se-
10 quentem pronuntiare, quin æquè audiatur ad
illam consonans c, atque ad priorem : haud
aliter quam si diuersis quasi dictionibus pro-
nunties vac cat, ad eam rationem qua no-
stratum quilibet eas pronuntiaret, nempe
15 correptè. Vicissim si primam in vacas pro-
ductè pronunties, non poteris id tam disertè
facere, quin c ob productionem præcedentis
vocalis reiectum in posteriorem syllabam,
exerat tamen vires aliquas etiam in præce-
20 dentem, referatque simile quiddam quod au-
dis si distinctis quasi monosyllabis pronun-
ties vaac caas, ad eam rationem qua supe-
rius quæ longa sunt monosyllaba vel finales
syllabas pronuntiare docuimus. Vt tandem
25 iam liqueat abs re esse vllam ad rectam idio-
matum scripturam consonantium gemina-
tionem inducere, modò pro constanti ferue-
tur regula qua diximus ad abrumpendum vo-
calis quæ brevis sit sonum (quod verè est il-
30 lam corripere) statim subdendam esse qua
illam

illam sequitur consonantem. Quòd si quid
præterea energiæ vel mysterij subesse possit
consonantium apud Latinos geminationi, quâ
à pristina illa scribendi ratione discessum est,
5 alterius momenti illud est, nihilque quod his
quæ diximus aduersetur habens : sed quia lon-
giore res ista demonstratione egeret, minimè
huic loco & libello conueniens est.

QUÆ autem hactenus commonstrauimus
10 in dissyllabis dictionibus, superuacaneum fo-
ret monere quomodo ad trium vel plurium
syllabarum dictionum, siue primas siue me-
dias syllabas, extendendum applicandumve
sit : hæbetioris enim ingenij foret qui pro-
15 nuntiationem syllabæ vi quam in vide & vi-
di docuimus, non posset etiam obseruare in
videre & vidissem : item in prouide & pro-
uidi, & obseruationem illam ultra porrigere
od omnis generis dictiones. Itaque cum in
20 dictione, dominus, omnes syllabæ breues
sint, si ad rationem supra scriptam profera-
tur, distinctis quodammodo sic syllabis dom
in us : audies non dissimilem ferè sonum
atque si domnus scriptum esset. Ex qua re,
25 quòd olim ea pronuntiatio vulgaris erat, fac-
tum fuisse puto vt in Ecclesiæ litanijs, quas
vocant, hucusque ita scriptum reperiatur, in
illa quæ pro summo Pontifice sit precatione,
quem ibi domnum Apostolicum proferunt.
30 Quod & in mina & lamina, quum mnam &

lamnam, non nisi ad mediæ vocalis correptionem indicandum dicunt, perinde itidem factitatum est. Dictionis item mulier omnes syllabæ breues sunt eodemque modo corripiendæ quo in verbo, dominus. Tantum circa illam similesque monendum, quòd non alio modo neque minus vocalis breuis sonum abrumpat repentè adiecta vocalis sequens, quàm si consonans foret : vnde fit vt correptè pronuntiatum mulier ferè sonet tanquam si in duas syllabas contrahatur mul ier, inciso sono vocalis *i* per vocalem sequentem *e* : Hac ratione contractum nomen parietes non valde differt, atque si in tres tantum syllabas has distinctum esset par ie tes, vt minus mirum sit Vergilium in carmine heroico dixisse : hærent parietibus scalæ, & passim tam ipsum quàm cæteros poëtas in similibus dictionibus vocalem breuem præcedentem cum sequenti pro vna posuisse syllaba, ob vtriusque nimirum pronuntiationis affinitatem, veluti in deinde, proinde, aureâ, hauriam, fuerunt, audeo, &c. Ad hunc modum abrumpenda est in Latinis dictionibus vocalis omnis, quæ vocalam præcedit dum (vt ferè semper) illa corripienda venit : Diuersum faciendum est in fio, cuius apud latinos prima syllaba producitur, recteque à nobis pronuntiari solet, aliter sanè quàm Itali primam syllabam in *fiorentia*, vt quæ secundum rationem breuium pronuntietur.

RESTAT

RESTAT hoc tantum vt quomodo quæ
dictionem terminat vocalis, nunc correptè,
nunc productè pronuntianda sit, edoceamus,
quod propositis exemplis faciemus commo-
5. dius. Itaque vt apud Gallos, quum *l'ayme*
amo, *grande* magna, *femme* fœmina, *nostre*
noster, *homme* homo, dicunt : quæ in fine est
vocalis *ø* breuis sit : Item quum contra dum
l'ay aimé amaui, *monstré* ostendi, vel *il ayma*
10 ipse amabat, *garda* custodiebat, *mussa* abscon-
debat, *frappa* verberabat. Item quum *l'ouy*
audiebam, *fleschy* flectebam, *receu* recipie-
bam dicunt, vocales omnes in vltimis harum
dictionum positas producant, facile erit ad
15 horum exemplum etiam apud Latinos vo-
cales quæ dictiones finiunt, tum corripere,
tum producere. Sic vltimam in musa dum
breuis est, passim vti alias omnes in vocales
terminantes solemus syllabas vltimas, corri-
20 pimus : quòd si vltimam in musa producere
velis, quod in ablatiuo necesse est, faciendum
id erit ad exemplum Gallicæ, quæ supra affi-
nis illi posita est dictionis *mussa*. Quod & in
reliquis faciendum, vt ad aliarum supra posi-
25 tarum vocalium Gallicam pronuntiationem
conformentur. Sed ne hic sim longior, tem-
pus ipsum me reuocat, vt vnde digressus sum
ad propositam præcipuè idiomatis nostri or-
thographiam reuertar.

DE *Diphthongis*, ac *primum de*
diphthongo ae.

DECLARATA sicut id superius à nobis
factum est, perceptaque iam nativa cuiusque
5 ac genuina vocalis pronuntiatione, in pro-
cliui erit dignoscere atque diiudicare quo-
modo ex illis coalitæ conflataque diphthon-
gi efferendæ sint, tumque præsertim si hanc
in primis regulam teneas : Vtramque æquè
10 vocalem sonum suum retinere debere, in vnam
syllabam confusum, quemadmodum in **au** &
eu diphthongis retinere videmus : quod &
nominis quoque ratio indicat : dicitur enim
diphthongus quod duos sonos ac voces ha-
15 beat. Neque me mouet quòd Latini diphthon-
gum **ae**, de qua iam dicere instituo, item **oe**,
de qua postea dicturus sum, vt **e** simplex hac-
tenus pronuntiarint. Id enim perperam eos
& fecisse, & facere, docti omnes testantur.
20 Rectius nostrates hac diphthongo scripserunt
laet sine, seu mitte, vel etiam onera, **maent**
mensis, vel interpella seu mone, **vaet** cape,
seu apprehende, **baet** prodest, vel etiam na-
tat, **daet** descendit, **maeltijt** conuiuium, **raet**
25 diuina, **maelt** molit, **caetspel** ludus palmarius,
zaet seminat, **bestaet** collocat, **haet** odit, **maet**
metit, **ctaet** crocitat, **baelt** adfert, **verbaelt** re-
petit, **lae** capsula, **waet** spirat ventus; **naet** sar-
cit, **gegaet** perforatum, **gaeslaan** obseruare.

Non

Non ignoro tamen quædam ex his verbis
etiam aliter scripta inueniri, sed quum idem
sit in omnibus sonus, sequitur & eandem de-
bere esse scripturam. Vterius infinitiuos istos
5 illorum verborum consequens est, hoc qui se-
quitur modo scribi debere, *nacæn / macæn /*
wacæn / zacæn / bacæn / lacæn / tametsi etiam non-
nulli hæc aliter scribant, idque etiam (si dijs
10 placet), per *y* græcum, de cuius vera prolatio-
ne apud grammaticos maxima, si qua alia, al-
tercatio est, plerisque existimantibus eundem
apud Græcos habuisse sonum quem nostrum
u, dum id exiliter pronuntiamus, in bonus &
malus. Non est ergo quod ineptiam suam quis-
15 quam tueatur velamine literæ cuius ipse ve-
rum sonum nescit, idque eò minus quod ille
qui ab antiquo existimatur fuisse sonus, sit
prorsus alienus ab eo qui hic denotandus est.

De diphthongo ai.

20 Ex *a* vocali cum *i* iuncta, alia prouenit
diphthongus quæ nobis in primis necessaria
est & frequens, vtpote qua hæ dictiones quæ
sequuntur scribendæ sunt. *Ai* : ouum, *hai* silex,
mai ramus, *hai* mirica, *rai* chorea, *raisen* profi-
25 *cisci*, *raiu* purus, *maiu* puto, *maiu* putare,
baui expecta, *baieu* expectare, *uaieu* adulari,
spraieu spargere, seu sternere. Atque vt inter-
noscas differentiam inter hanc & præceden-
tem diphthongum, confer inter se *aieren / oua,*

C 5

& *acceten /*

& *aeren* spicæ vel venæ : *baen* expectare, & *baeen* natare : *lait* duc, & *lact* mitte : *laten* ducere : & *laeen* onerare. Item *ba* mirica, & *bact* odit : *maier* praetor, & *maeer* messor : *vlaten* adulari, & *vlaeen* placentæ. Quàm ineptè vero Galli passim vtantur hac diphthongo *ai*, vel ex pueris nostratibus, qui Gallicum idioma in scholis non loquendo sed de libris discunt, deprehendere possumus, quum Gallicè *mais* sed, 5 *main* manus, & similia pronuntiant, non vt Galli, sed secundum vtriusque literæ *a* & *i* verum sonum, quum Galli *non* multò aliter pronuntiant *main*, quàm nos quum meum, dicimus, vt nihil commune habeat cum *a* & *i*. 10

15 *De diphthongo au.*

SEQVITVR diphthongus *au* cuius sonus tam frequens & bene apud Latinos notus est vt nihil hic de illa dicendum fuisset nisi nostrates ab horum exemplo, atque adeo Gallorum, descuissent. Tametsi enim Latinè passim omnes rectè pronuntiant aut & haud, quorum prius in nostrate idiomate significat vetus, alterum *lignum* vel nubit, tamen pro aut scribunt 20 *out* / & pro *baut* / *boudt* per diphthongom *ou*, quam exprimimus quum meretricem, vel galerum dicere volumus *bour* & *bout* : vbi rursum errant nostrates quum pro his *boer* & *boet* scribunt, vt latius dicetur quum de illis diphthongis singularim agetur. Hac itaque diphthongo *au* scribenda

censeo

censeo & ea quæ dixi, & ista quæ sequuntur, *scbau* infumibulum, *baut* sagitta obtusa, *vrau* mulier, *trau* fides, *vau* plica, quæ postrema nonnulli per duplex vel triplex *uw / trouw* & *vrouw* scribunt, quum vnicum sufficiat. Turpius est quod omnes pro *nau dum* nunc significat, scribant *nu*, & pro *au te*, vel *tuum*, v. vnde factum memini vt multi etiam prouecti dum Latinè legerent *tu* & *tuum*, pronuntiarent *tau* & *tauum* : tanti refert bene ab initio iuuentutem institui. Excusabunt se sat scio quod ita, nempe per *v* scribunt exemplo Flandrorum, sed nihil ad rem, quum non pronuntient ut *Flandri*, & nos hic agamus de scribendo recte idioma nostrum prout illud pronuntiamus, non vero vt *Flandri* illud pronuntiant. Existimo enim (vt hoc obiter adijciam) Flandrorum pronuntiationem magna ex parte corruptam fuisse per pragmaticos, quos ex Gallijs, quo causæ eorum per appellationem deuolui solebant, plurimos apud se verisimile est habuisse, qui quum idioma *Flandricum* (vt plerumque fieri solet) ex libris & *litium* scripturis discerent, & ad rationem *literarum* quibus *perperam* scriptum erat, pronuntiationem suam formarent, factum est vt à primitiua atque antiqua illa pronuntiatione paulatim desciscerent. Nihil enim æque potens est ad corrupendum vel etiam plane immutandum *idiomata* quàm *forum* & iudicia, adeo sese ad ea sensim *populus* omnis conformat, vt experientia apud nos abunde docet, vbi qui semel in

forum

forum venit in illo illiusque idiomate plerumque consenescit, illucque tandem trahit & viduam & natos, & qui nascuntur ab illis, adeò sunt apud nos lites immortales. Sed quòd ad
5 diphthongum de qua agimus attinet, non omit-
tendum, diuersi generis illam esse. præter eam
etenim qualis in superioribus dictionibus ex-
auditur, reperitur alia quæ exilius quiddam
10 sonet, in his quæ sequuntur dictionibus, nau-
quum strictum vel angustum significat, gau-
cautum, grau cinericeum, blau cæruleum vel
cæsiu, dau rorem, & daut rorat, quarum à su-
15 perioribus discrimen non aliunde prouenire exi-
stimo, quàm vel ex diuersitate vocalis a quæ-
interdum crassius, vt apud Bruxellenses, in-
terdum exilius, vt apud Lonanienses profer-
tur, possetque altera ab altera commodè di-
stingui his duobus characteribus a & a : vel sa-
20 ne ex diuersitate vocalis u quæ etiam apud
Latinos nunc crassius nunc exilius proferri
solita est. In quo hic diutius insistere nolo, ne
nimis exactâ singulorum discussione nauseam
nostris hominibus pariam, quos si primùm à
25 crassioribus illis nec ferendis erroribus reuo-
cauero abunde præstitisse mihi videbor.

De diphthongo ei.

AD exemplum eorum quæ de ai, & au
diphthongis diximus iudicabimus de ei & eu.
29 Ac in primis per ei scribenda censeo quæ no-

strates

14 quæ 16 Louanienses

strates communiter per duplex **ij** scribunt,
vel olim per simplex **i** scribere soliti sunt : *quam*
vocalem ita illos pronuntiasse conijcere licet,
quòd dum ad Latina venirent, **quēi** dicerent
5 pro qui, & **Marēia** pro Maria. Sunt autem quæ
puto, hæc hisque similia, **gbei / mei / 3ei / mein /**
3ein / quum tu, me, illa, meum, suum, dicere vo-
lumus. Item **bēiten** mordere, **bēit** morde, **blēi**
lætus, **lēien** pati. Differt enim istud **lēien** à **lāien**
10 quum ducere & **lāien** quum onerare signifi-
care volumus. Sic illud **bēit** morde, differt à **batt**
expecta, & **bact** nata vel prodest.

De diphthongo eu.

DIPHTHONGVS eu non longius distat
15 ab **au** quam **a** ab **e** : proinde ad eum modum
quo aut scribimus quum vetus significare vo-
lumus, sic **eut** scribemus quum **e** vel **ex** dicere
volemus, & consequenter **bēuten** extra, **flēuten**
fistulæ, **dēuuel** dyabolus, **bēuck** venter, **vēul**
20 sordidus, **brēuken** vti, **verzeumen** omittere,
tēun seps, **crēupen** repere, **dēuster** obscurum,
dēum pollex, **bēus** domus, **vēust** pugnus,
bēuze canalis. Quam autem incitè hæc scri-
pserint nostrates per **u** & **y** Græcum **huyz** do-
25 mus scribentes, facile conuincetur cum per
ea quæ dicta sunt, tum per Gallos qui **huyz** di-
cunt ostium, & **suys** sum, longe diuerso sono
quam hic de quo agimus. Non puto autem
quemquam futurum qui pertinaciter volet de-

fendere

fendere quod pro *eut* / quo diximus nobis significari ex, recte hactenus scriptum sit *vuijt* vt à nonnullis, vel vt ab alijs *wt*. Nihil enim ineptius.

5

De diphthongo eu.

10

15

20

25

CÆTERVM non assentior ijs qui Latinam diphthongum *eu* non admodum dissimili sono, atque eam de qua modo egimus pronunciant, quum ea alium sonum postulet, non dissimilem ab illo quem audis apud Gallos dum *peu* parum, vel *feu* ignem, *deux* duo dicunt, & quem apud nos audis in *meuten* molendinum, *veuten* equinus pullus, *Leuuen* Louanium, *breucken* mulctæ, *treuren* gemere, *deur* trans, vel ianua: *veur* ante, *weurpen* iacere seu iactare, *meulder* molitor, *keulder* thorax coriaceus, *veursch* rana, *scheut* eiectio, *geut* effusio aquæ, *beusch* modestus, *neuz* nasus. Ad horum rationem vel non admodum dissimilem pronuntiarum debet Latinum *heus*. Item *euge*, & *Tydeus*, non verò ita duriter vt plerique faciunt quasi per *ę* scripta essent, & non per *e*, quod mollius quiddam sonat. Quæ abusiua pronuntiatio etiam Germanos superiores in errorem traxit vt per *eu* scribant *eul* ulula *beulen* ululare & *seul* columna, quum pronuntiatio talis sit qualem per *eu* designari diximus, qua proinde describi deberet.

De

20 *pronuntiarum*

De diphthongo oe.

5 QVOT vocali a vocales adiunximus, totidem adiungemus vocali o triplicemque cum illa diphthongum faciemus, *oe*, *oi* & *ou*, Per
5 *oe* plerique scribunt *3oe* sic, idque recte, cui consimiliter scribenda sunt *loes* cautus, *boem* arbor, *boen* faba, *doet* mors, *broet* panis, *boet* caput, *boech* altè, *roet* rubrum, *droeg* siccus, *schoet* sinus, *oer* auris, *moer* aethiops. Ex quo duplex
10 patet nostratum error, & quòd ex his pleraque per duplex *oo* scripserint, & quod hac diphthongo eatenus abusi sint vt *boer* meretrix & *boer* rusticus scripserint; quum vel à Gallis contrarium discere potuerant qui *bour-*
15 *des* nugæ & *hour* fori siue spectaculum, non absimili sono scribunt. Taceo quòd eadem diphthongo etiam quæ alterius soni sunt scribunt, nempe *boer* quum *terebrum*, *moert* quum homicidium significat, & similia, quæ per duplex *oo* scribi debere, dictum est supra, vbi de
20 vocali o egimus. Sed & ex his cognoscere licet quomodo & apud Latinos diphthongus hæc *oe* pronuntiari debeat.

De diphthongo oi.

25 QVÆ autem per diphthongum *oe*, & quæ per *oi* scribenda sint non melius dijudicabis quàm ex collatione dictionum, *noet* necessitas, quam per *oe* scripsimus, & *noit* nunquam, quam per *oi* scribendam aurium sensus præcipit; quemadmodum per *oi* scriben-

4 *ou*. Per

scribendum est etiam *genoit* inuitatus, *gedott* occisus, sonat enim istud *dott* exilius quiddam, quam *doet* mors. Item *berott* facultatibus exutus, *boi* fœnum, *vloi* pulex, *koï* caula, *moi* pulcher, *noi* inuitus. Quod verò Galli & Flandri, & hos secuti nostrates, hæc & similia per *y* Græcum *oy* scribunt nihil agunt vt aliquid agant. frustra enim confugiunt ad Græcam literam ipsis ignotam, quum domi habeant qua possunt commodius sonum quem quærunt describere.

De diphthongo ou.

DIPHTHONGVS *ou* à Gallis, quibus non minus quam nobis frequens est, & scribitur & vsurpatur recte, vt dum *clou* dicunt *clauus*, *tour* turris. *bout* extremum, *toute* tota, *bouter* trudere, *sous* subter, *goutte* gutta. Ad horum exemplum scribere deberemus nostra quæ ad eundem sonum proferimus. vtpote *doun* facere, *bout* galerus, *mout* animus, *gout* bonus, *vout* pes, *blout* sanguis, *vhout* fluxus, *drouch* gerebat, *houue* villa, *bebouuen* egere, *schoun* calceus; quorum pleraque nonnulli per *oe* scribunt pro *schoun* *schoen*; quum *schoen* scribendum sit quum pulchrum dicimus: quod rursum consueuerunt scribere per duplex *oo*, *schoon* quum nihil minus sonet quam quod volunt, vt ex iam dictis satis clarum est.

De

De diphthongo ie.

I quoque cum e elegantem diphthongum
constituit ac nobis frequentissimam, quâ qui-
dem in scribendo vtuntur nostrates, sed præ-
5 posterè, vt etiam ante indicauimus, nempe
quum eum sonum indicare volunt, quem per
duplex **ii** scribendum diximus, vel etiam in-
terdum simplex **i**, vt in *br̄ieuen* epistolæ, *lic̄*
gen mentiri, *bel̄ieuen* complacere, *dīeuen* ser-
10 uire, quæ omnia simplici **i** scribenda sunt,
br̄ieuen/*lic̄gen*/*bel̄ieuen*/*dīeuen* : & si quid in his præ-
terea desiderari possit, nihil id aliud esse po-
test quàm signum accentus acuti in vertice **i**.
Certè & huius diphthongi poterant nostra-
15 tes à Gallis verum didicisse vsu quum scri-
bunt *mien*, *tien*, *sien*, meum, tuum, suum, *bien*
benè, *hier* heri, *Pierre* Petrus, ad quorum etiam
exemplum animaduerti Flandros nonnullos
scripsisse Teutonicè *Dieter*, non item reliqua :
20 verum nostrates communiter scribunt per du-
plex **ee** *Pectet* / vt & reliqua omnia quæ hac
diphthongo scribenda essent, abutentes inte-
rim eadem ad alium sonum, vt dictum est.
Censeo igitur ad exemplum Gallorum scriben-
25 dum à nobis *fīen* digitus pedis, *br̄ien* crus,
bīer dominus, *mīer* plus, *tīer* tener, *ten* vnus,
stīen lapis, *tuīe* duo, *gīen* nullus, *3īe* mare, *līer*
scala, *līeren* discere, *wīenen* plorare, *3īer* valde,
smīehen flagitare, *v̄liesch* caro, *allīen* solus, *lic̄*
30 *nen* mutare, *v̄ie* simulas, *tet* iusiurandum,

D

vries

vriez timor, gíest spiritus, bíest bestia, gíet va-
dit, wíet scit, bíet jubeo vel calidum. Cæterùm
diphthongus hæc interdum longa est, siue ex
e longa conflata, interdum brevis : cuius discrimen non potes commodius accipere quam
5 collatione harum duarum vocum bíet quum iube, & bíet quum iubeo vel calidum significat, vt posterius longum sit, quod propterea scribendum censerem duplici ee, vel simplici cui adderem, in signum accentum circumflexum : sic cñiet quum vestias significat breue est, quum vestem longum. Beschiét documentum, geñiét paratus, gevriest metuendus longæ sunt : Nisi mauis dicere istas quas longas
15 diximus non diphthongo, sed duabus syllabis constare, quarum prior corripiatur, quod hic latius discutere nolo, sufficitque mihi ostendisse quibus literis scribi debeant.

De diphthongo ië.

20 DIPHTHONGVS ië tametsi tantum differat à præcedenti quantum supra ostensum est differre e ab e, nostrates tamen eodem modo scripserunt leerssen & beert quum ocreas & focum dicunt, atque vreczen en beer quum metuere & dominus significant, nempe per duplex ee, quum tamen diuersissimi sint soni, duoque postrema per ië scribenda esse demonstratum sit, & consequenter satis pateat duo priora per ië scribenda, nempe liëzen & biëtt.
30 Per eandem diphthongum scribenda sunt giërne

liben-

13 gevriest

libenter, *kl̄erne* nucleus, *wl̄ert* hosdes, *pl̄ert*
equus, *stl̄ert* cauda, *ml̄erte* merula, *wl̄erdich*
dignus, *dūl̄ers* transuersus, *zul̄ert* gladius, *Ml̄ert*
5 Martius; quod tametsi differat à *ml̄ert* mora-
tur, quod per duplex *ee* scribendum est, tamen
& hoc nostrates per *duplcx ee* scripserunt.

De triphthongis.

HABEMVS & triphthongos, quas in aliud
tempus statueram differre, cum alijs multis
10 minutoribus, quòd crassissima quæque &
vnde reliqua minutiora dependent, discenti-
bus primum offerenda sint. Verum ne inge-
niosus, qui hæc diligentius fortassis examinare
volent, desit materia minutiora illa per se discu-
15 tiendi, de vna tantum triphthongo dicam,
quam vel rudiores eò minus reijcere poterunt,
quòd à Gallis iamdudum recepta sit, tametsi
non censeam vt promiscuè recipiamus, qui-
bus illos vsos inueniemus, sed cum delectu,
20 quum ratione constare dignoscemus. Sic in
proposito, quum videmus illos scribere *mouil-*
ler, quum madefacere dicunt, quare non vte-
mur eadem triphthongo quum similem so-
num signare volumus? vt quum *mouiken* ami-
25 tam, *bouien* compedes, *mouien* sollicitare vel
molestare, *bouien* galeros, *bouillen* carbo-
nes illos Leodienses, *kouien* / vaccas dicimus.
Ad horum rationem nonnulla quæ superius
per diphthongos scripsimus scribenda erunt

per triphthongos insertâ tertiâ vocali; quod tamen studiosè à nobis dissimulatum est, quòd existimarem pro initio satis nos præstituros fuisse, si ab assuetis erroribus reuocatos in rec-
5 tiore ac aperta via nostrates constituissemus, vnde ipsi per se pergere possent.

De consonantibus.

ABSOLVTIS his quæ de vocalibus & diphthongis hactenus dicenda existimauimus (mul-
10 ta enim prudens sciensque velut conuiuentibus oculis transeo, utpote diphthongos *ei* & *iu*, quæ suum apud nos etiam locum habent, cum alijs minutioribus, quòd hoc libello ea tantum tradere constituerim quæ sint reliquo-
15 rum velut fundamenta) postulat ordo, ut de consonantibus aliqua dicam, atque de ijs obiter tantummodo ea in quibus luce clarius nostrates hallucinantur, quæque viam parent ad reliqua quæ de illis ipsis in aliud tempus studiosè differo. Ac in primis ex varijs quæ mihi
20 videre contigit scripturis depræhendo quidem vix aliquem esse qui non iudicet affinitatem, ac rursus differentiam quandam esse inter *s* & *z*, sed qui illis per omnia rectè ac conformiter
25 vtatur, vidi neminem. Quin & docti conquerruntur quod *s* in causa, risi, & similibus perperam passim pronuntietur, ad eum scilicet modum quo nos cum *zake* causa, vel *blazen* flare dicimus, quum potius proferendum sit *sa* in
causa,

causa, vt in mensa, salus & ansa; & si in risi, vt
in sicut & simul; & sum in visum, vt in adsum.
Ad eundem modum quo supra contra recep-
tum nostratum morem **blazen** per **z** scripsi,
5 censeo, & alia multa scribenda, vtpote **zac** sac-
cus, **zetten** ponere, **zinn** videre, **zoon** filius, **zoe**
sic, **zunen** conciliare, **zuur** acidus, **zetzelen** se-
ipsum, **zex** sex (tametsi non admodum repu-
gnauerim si quis scribere malit **zes**) **zuelgen**
10 vorare, **zeggen** dicere, **zegenen** consecrare,
zueren iurare, **zaluen** vngere, **gezalt** vnctus,
zaan cremor, **zaat** semen, **zegt** dicit, **zitten** sede-
re, **zot** fatuus, **zant** arena, **zaut** sal. Vtque rectè
distinguas inter **z** & **s** / confer inter se Latina
15 sal, sat, sit, & seuum. cum nostris **zal** quo futu-
rum, **zat** saturum, **zitt** vide, **zeuen** septem desi-
gnamus, & iudicabis facilè quæ sint scribenda
per **z** quæ per **s**. **Z** enim nihil aliud re vera est
quam crassum **s**, vt **b** crassum **p**, **d** crassum **t**,
20 & **v** consonans crassum **f**, ad eum scilicet mo-
dum quo hactenus illud vsurpatum sit : quod
sanè (vt id quoque adijciam) contra ipsius **v**
naturam factum fuit. Tametsi enim consonans
fiat, non debet propterea ita planè primam
25 suam naturam perdere, non magis quam **i** quum
consonans fit (quam tunc ad differentiam vo-
calis censerem scribendam longiusculè hoc
modo **j**) quæ non adèò genuinum suum sonum
perdit, vt vix percipias vocalis sit an conso-
30 nans, nec passim vulgus Latinè loquens ad-

modum distinguat inter vtramque, promiscue pronuntians Iesus, Iacobus, iacio & ieci : Neque etiam re vera aliud vtriusque, scilicet dum vocalis manet vel in consonantem transit, discrimen
5 constituendum est nisi quod ex duabus syllabis vna nempe ex ia fiat ja. Quæ enim aliter ac durius apud nos pronuntiantur, per z potius scribenda censerem, vt quum vulgus *ziaton* / *ziacop* /
10 *zian* / *zieme* / hominum propria nomina pronuntiat non alio sono consonantium, quàm qui auditur in *zie* / & *zier* quum mare & valde dicimus, & in Gallico *desia* quum iam signant, diferente vehementer sono ab eo quem audis quum ia vel *iazen* pro ita vel venari dicimus. Quam eandem
15 rationem, nempe quam obseruari diximus in *i*, dum vt consonans profertur, si obserues in *v* (prout mihi obseruanda videtur) hoc est, si duas syllabas quas audis in *u i* contrahas in vnam audies eum sonum quem nostrates scribunt per duplex *w* nempe *wi* / neque id adeo nouè,
20 quum poëtas illius seculi ad hanc rationem, quamuis contrario modo, syllabas ex consonanti hac *v* & vocali sequente contractas interdum disiunxisse ac in duas diuisisse videamus,
25 dum soluit vt trisyllabum, euoluam vt quadrisyllabum, ac persoluenda vt pentasyllabum pronuntiarunt, nimirum ob similitudinem seu affinitatem sonorum : vt non dubitandum sit
30 quin olim quum primum à latinis *v* pro consonante vsurpari cœpit, in hunc quem dixi modum

modum, & ad exemplum *i* dum consonans
fit, prolata fuerit. Quod etiam arguunt pluri-
mæ dictiones quas per *v* consonans Latine
scriptas, nos ab antiquo per duplex *w* scribi-
mus & ad verum quem dixi sonum pronun-
tiamus, utpote vannus, vannare, vinum, vi-
cus, vā, vespa, velle, verruca, verum, via, vie-
tus, ventus, vincere, viduus, voluptas, vulnus,
& vermis, pro quibus scribimus *wan* / *wannen* /
10 *węin* / *węic* / *wie* / *wespe* / *willen* / *węte* / *waar* /
węcb / *wlec* / *wint* / *winnen* / *weduwe* / *wellust* /
wonde / *wecum* / quæ eadem sunt vel non admo-
dum discrepantia à præcedentibus Latinis,
prolato *v* ad eum sonum quo in Teutonicis
15 duplex illud *w*. Quantula enim est differentia
siue Latine vinum & vicum dicas (modo sic
ut dixi proferas) siue Teutonicè *węin* & *węic* /
vel *wīn* & *wīc* ut Flandri pronuntiant. Ac
proinde errore potius quam ratione *węin* / vel
20 ut Flandri pronuntiant *wīn* per duplex *w*
scribimus, scribendumque potius est *vīn* per
simplex *v*, ut & ipsa dictat ratio. Relegandum
itaque nobis censes duplex illud *w* / utpote
iam superfluum atque adeò insulsum, nihilque
25 rationis in se habens, utendumque loco illius
simplici *v*, sonandumque hoc quo dixi modo, ut
tandem ex nostro idiomate discat inuentus recte
Latina sonare. Verum quum ad denotandum
crassius illud *f* quod simplici illo *v* significare
30 solebamus, alia nobis restet querenda litera eam

D 4

adscisca-

adsciscamus quæ aptior sit, & commodius
etiam nobis seruiat, quàm hactenus illud **v**.
Nam quum in extremo siue pro vltima litera
nonnullarum dictionum idiomatis nostri ha-
5 beamus sonum illum crassioris **f**, non potui-
mus ibi vti consonanti **v**, adeò absonum ha-
beretur illa claudere dictionem, veluti cum
neef cognatus, item **graaf** comes, & **ic beef**
tremo, dicimus. Clarum etenim est quod in
10 **neef** crassius quiddam audis quàm in **neffens**
iuxta, vel in Gallico **nef** naus : Similiter in
graaf quam in **graf** quum sepulchrum dicimus,
nempe retines crassum illud quod audis quum
ista pluraliter **neuen** / **grauen** / & illud in infi-
15 nitio **benen** dicis : quod ipsum quum in tri-
bus his postremis per **v** consonantem scribis,
æquè in illis præcedentibus per eandem con-
sonantem scribendum, eaque dictiones ter-
minandæ fuissent, nisi res ipsa seu potius rei
20 veritas adeò reclamasset. Non inuenio au-
tem quæ commodior posset in hoc seligi li-
teræ species & quæ fini æque atque principio
vel medio dictionis conueniat, ea qua vete-
res Æolas ad denotandum eundum sonum,
25 vsos fuisse existimo, nempe hanc, digamma-
tis inuersi **ɹ** quæ minus his aliena videri po-
test quod **f** inuersæ speciem referat, quam va
prolata **v** trito hactenus more nuncupandam
censerem, quo scilicet sonus istius **ɹ** melius
30 significetur, & facilius ab **f** distinguatur, va &

fa inter

5 quas tamen puer, cum mihi primum sapere
videbar, ridere soleo, quòd præter consuetu-
dinem in aliorum scriptis obseruatam scribe-
rent, ignarus quam multa (vt inquit Comicus)
10 prauè fierent moribus, vt non immerito ob
hæc & huiusmodi aliaque maioris momenti,
mos à doctis vbique sæuissimus tyrannus num-
cupetur. Quo dicto ad id quod tractamus tam
apposito, huic traclaui finem imponere sta-
tui, simulatque eos qui aliam rationem noue-
runt, quâ hac in parte orthographiæ nostri
idiomatis rectius consuli possit, præter eam
15 quam hic demonstraui, illam vt impartian-
tur, bonique institutum & conatum
meum consulant, obsecrare.

FINIS.

APPENDIX.

20 SI CUI placeat secundum præscriptum à
nobis tum vocalium tum consonantium, quibus no-
bis opus esse demonstrauiimus, numerum, alphabe-
tum quod pueris exhibeatur conficere, illud hoc qui
sequitur ordine, non incommodè digerere poterit :

A a b c k d e f e g h i j l m n
o p q r s t v u x y z.

25 QVOD k & c coniunxerim, fuit, quòd pro
eisdem habeam, ac proinde vtrunque ke appel-
iandum censeam. Literam quoque g si non ga
appel-

appellare libeat, saltem ad huius rationem pronun-
tietur ge, quod frustrà apud nos plerique vt sig-
nificant, scribunt per aspirationem ghe & inepte
Galli per u gue. NEQVE video quid opus sit
5 consonantem z, præter reliquarum omnium con-
suetudinem, duabus syllabis proferre zeta; Proin-
de suffecerit si vnica syllaba vocetur ze.

ILLIS qui non adiecerunt animum ad La-
tina, non opus erit exhibere literas c & y.

10 FACILE vero erit ex alphabeto vocales ex-
cerptere, nec non diphthongos, easque ordine quo su-
perius tractatae sunt digerere, vel (si id quis malit)
cuique vocali suas, hoc est, illas quæ ab ea initium
15 suum sumunt, subijcere diphthongos, quemadmo-
dum in sequenti dictionum nostratium caterua,
quam ad vacuum chartam replendam subieci-
mus, à nobis obseruatum videre licet: ex qua vel
sola pueri nostrates illam edocti rectè vernacu-
lum idioma scribere, & ad huius deinde imitatio-
20 nem Latinum ritè proferre possent, admoniti in
primis vt in Latinis dictionibus vocales longas
ad eum modum pronuntient quo geminatae hic
proferuntur, & reliquas deinde cum vocales tum
diphthongos secundum superius explicatam à no-
25 bis rationem.

a at

6 proinde

	a	at	edebat	bat	balneum
	aa	aas	âs	baat	commodum
	ae	aeeten	spicâ	baet	prodest
	ai	aieten	oua	bait	expecta
5	au	aut	senex	baut	sagitta
	e	el	vlna	bert	asser
	ee	eer	iratus	beert	ardet
	ei	eis	glacies	bet	apud
	eu	eul	vlula	bëuz	canalis
10	e	elc	quisque	brect	frange
	ee	ecc	acetum	beed	tremo
	eu	eul	papaver	beul	tortor
	i	ik	ego	bicht	confessio
	ii	iit	aliquid	blic	pinsebat
15	ie	ierd	terra	kiers	candela
	ie	ierst	primum	bïest	bestia
	o	op	super	bot	obtusus
	oo	oort	quadrans	boot	offerebat
	oe	oest	oriens	boem	arbor
20	oi	oit	vnquam	berott	pauper
	ou	ouuet	littus	bour	rusticus
	oui	boufe	custodia	boufen	compedes
	u	but	casa	bus	pixis
	uu	uur	hora	buut	preda

kat

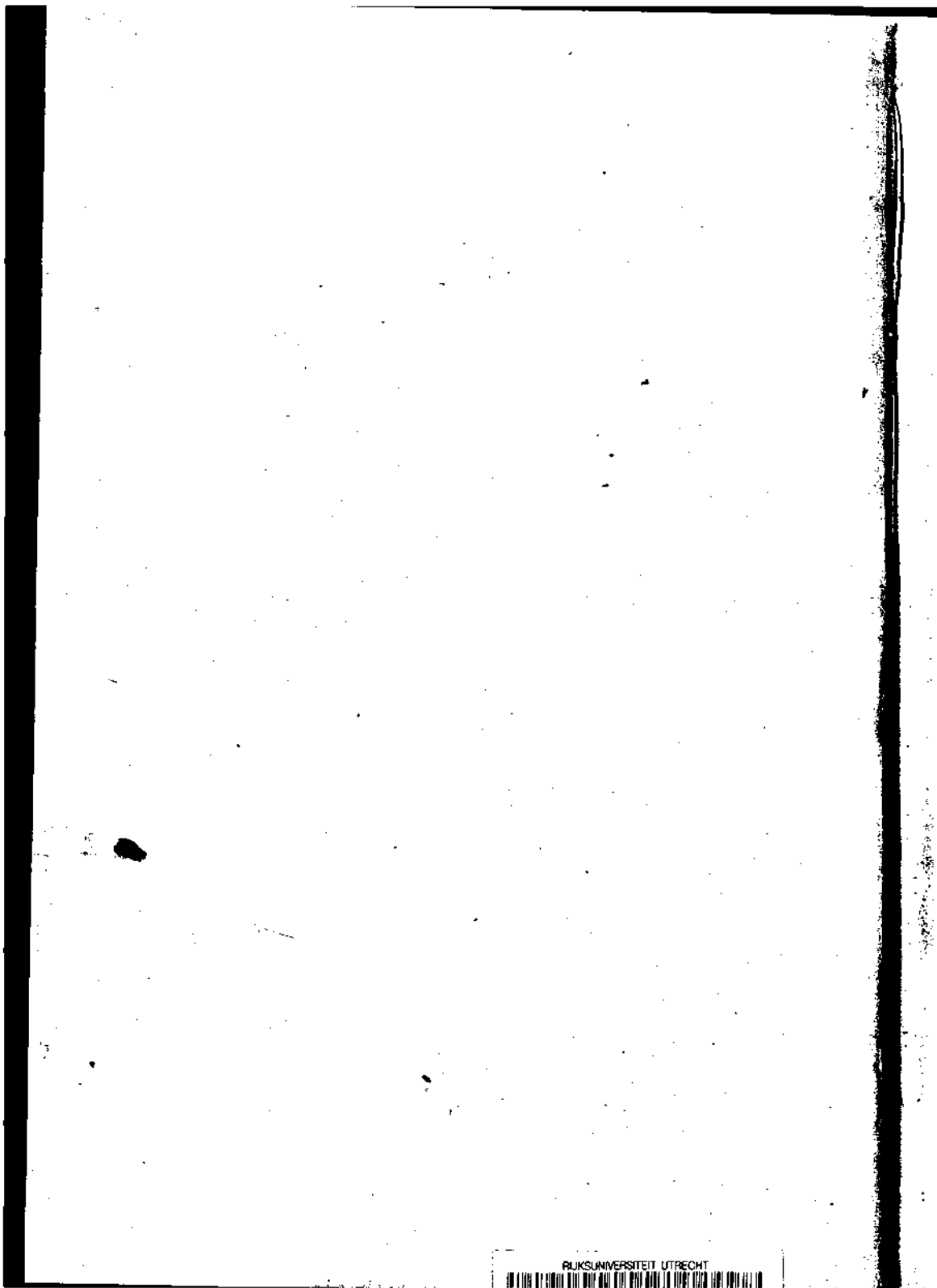
	a	kat	felis	dal	vallis
	aa	kaal	caluus	daal	descendo
	ae	krae	coruus	daelt	descendit
	ai	kat	silex	dasst	partitur
5	au	kaut	frigus	daut	premit
	e	knecht	minister	dreç	stercus
	ee	keel	guttur	deert	audet
	ei	kei	iurgor	deic	agger
	eu	keul	fouea	deum	pollex
10	e	keic	calix	dec	tego
	ee	keet	iurgabatur	deez	ista
	eu	keuz	electio	deur	ostium
	i	kist	cista	dic	crassus
	ii	kist	elige	disr	animal
15	ie	klerne	nucleus	duiers	transuersum
	ie	kier	anfractus	diel	pars
	o	kost	victus	dop	trochus
	oo	koost	eligebas	dool	erro
	oe	koep	emptio	doet	mortuus
20	oi	koi	caula	doit	occide
	ou	kouc	libum	dout	fac
	oui	kouien	vaccæ	doule ?	facis ?
	u	kus	osculum	dun	tenuis
	uu	kunt	curatio	duurt	durat

last

	a	fist	firmus	lat	assula
	aa	fraag	interrogo	laat	serum
	ae	faccm	ulna	laet	mitte
	ai	faff	venalis	laft	duc
5	au	fau	plica	lauter	merum
	e	fæt	pinguis	lęc	lingo
	ęę	fęęr	procul	lęęđ	viuo
	ęi	fęiđ	quinque	lęt	patior
	ęu	fęul	sordidus	lęut	chelys
10	e	fęcht	pugno	let	membrum
	ee	fęcl	multum	leeđ	lego
	eu	fęur	ante	leugen	mendacium
	i	fęsch	piscis	lęgt	iace
	ii	fętig	musca	lętt	amica
15	ię	fęrdęch	paratus	lęęđ	ocrea
	ie	fęiesch	caro	liet	tędium
	o	fęol	plenus	lof	laus
	oo	fęoor	sulcus	loof	laudeo
	oe	fęloc	fugiebam	loet	plumbum
20	oi	fęlof	pulex	loten	plumbata
	ou	fęlout	fluxus	louris	stolidus
	oui	fęlouien	fluere	pouier	puluis
	u	fęrucht	fuctus	put	puteus
	uu	fęuuct	vehit	puur	purum

vat

	a	vat	quid	3ac	saccus
	aa	vaar	vbi	3aat	semen
	ae	vaet	ventus spirat	3aet	seminat
	ai	vat	pascuum	3ai	dicebat
5	au	vau	vellem	3aut	sal
	e	vecb	via	3e1d	idem
	ee	veec	septimana	3eet	dicit
	ei	veit	latè	3ei	ipsa
	eu	veuten	Valterus	3eucht	sugit
10	e	vet	lex	3egt	dic
	ee	veez	indicabat	3eech	modestus
	eu	reuk	odor	3euten	maculare
	i	vfl	volo	3iften	sedere
	il	vill	rota	3ifit	vide
15	ie	viert	hospes	3uifert	gladius
	ie	viez	pupillus	3iet	valde
	o	voff	lupus	3ot	stultus
	oo	voott	verbum	3ooch	sugebat
	oe	voenen	habitare	3oe	sic
20	oi	voint	habita	3oint	ostende
	ou	vouker	fœnus	3nouk	lupus piscis
	oui	rouien	virgæ	3pouien	festmare
	u	vunsch	optatus	3ukt	quære
	uu	ruut	seuum	3uur	acidum

11 oct 1911

Leuvensche Bijdragen

OP HET GEBIED VAN DE
GERMAANSCH E PHILOGIE
EN IN 'T BIJZONDER VAN DE
NEDERLANDSCHE DIALECTKUNDE

ONDER HET BESTUUR VAN PH. COLINET, EN MET DE MEDEWERKING VAN
W. BANG, L. GOEMANS, C. LECOÛTERE, L. SCHARPÉ,
ENZ.

IV^{de} JAARGANG

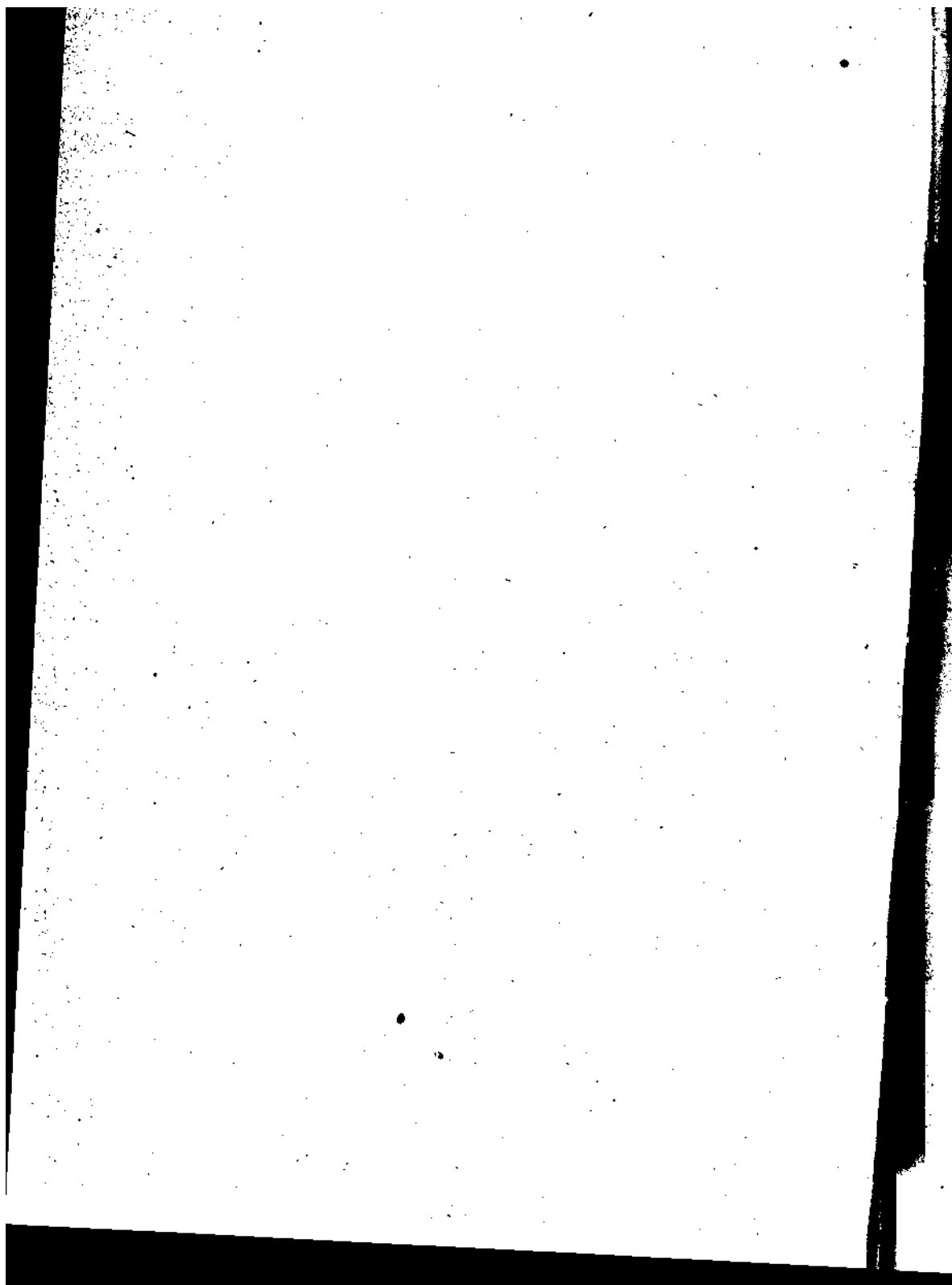

1900-1902.

ANTWERPEN, DE NEDERLANDSCHE BOEKHANDEL.
LEIPZIG, OTTO HARRASSOWITZ.

JOSEPH VAN IN & Cie, DRUKKERS, TE LIER.

ANTONIUS SEXAGIUS'

De Orthographia Linguae Belgicae

HERDRUKT EN MET INLEIDING EN AANMERKINGEN VOORZIEN.

(Vervolg.)

AANMERKINGEN (1).

I.

Sexagius' spelling.

De *Orthographia* van SEXAGIUS bestaat eigenlijk uit drie theoretische deelen: de spelling der vocalen (bl. 190-

(1) In de volgende bladzijden komen zekere verkortingen voor, waarop ik den lezer verzoek acht te geven:

Antw.	Antwerpsch dialect.	On.	Oud-Noorsch.
Bruss.	Brusselsch »	Os.	Oud-Saksisch.
Brab.	Brabantsch »	P. H.	PONTUS DE HEUTER, <i>Nederduitse orthogra- phie.</i>
Fr.	Fransch.		
Got.	Gotisch.		
Hgd. Hd.	Hoogduitsch.	Rom.	Romaansch.
KIL.	KILIAEN, <i>Etymologi- cum.</i>	SEX.	SEXAGIUS, <i>Orthographia</i> (Leuvensche Bijdra- gen).
LAMBR.	LAMBRECHTS, <i>Neder- landsche spellynghe.</i>	Sp.	SPIEGHEL, <i>Twe-spraeck.</i>
Lat.	Latijn.	THUR.	THUROT, <i>De la pronon- ciation Française de- puis le commencement du XVIe siècle.</i>
Leuv.	Leuvensch dialect.		
Mech.	Mechelsch »		
Nd.	Nederduitsch.		
Nl.	Nederlandsch.	Wg.	Westgermaansch.

De letters O., M., N. vóór den naam eener taal beteekenen Oud-, Middel-, Nieuw.

In de aanhalingen uit SEX. verwijzen de cijfers in cursief naar de randcijfers van den herdrukten tekst. (Cfr. *Leuv. Bijdr.*, III, 2^e afl.)

205), die der diphthongen en triphthongen (bl. 222-234) en die der consonanten (bl. 234-240). Van bl. 206 tot 221 behandelt de schrijver een onderwerp dat geene rechtstreeksche betrekking met de spelling van zijn dialect heeft en veeleer in eene Latijnsche grammatica van pas zou komen (1), de korte of lange uitspraak der vocalen zoowel in den an- en inlaut (bl. 206-220), als in den auslaut (bl. 221). Die bladzijden zijn nochtans niet zonder nut voor ons: wij treffen daar inderdaad inlichtingen aan over zekere taalverschijnsels van 't Brabantsch dialect der XVIe eeuw, o. a. over de verkorting vóór consonantverbinding, de geminatie en de vorming van 't meervoud der substantieven, adjectieven en verba; en bovendien een aantal woorden die het reconstruieren van schrijvers' dialect vergemakkelijken.

Buiten de drie bovengemelde theoretische deelen, is er een practisch deel dat het werkje besluit en, om zoo te zeggen, de toepassing van SEXAGIUS' spelling uitmaakt: eene woordenlijst (2).

Daar SEX. van het phonetisch beginsel uitging om zijne hervorming in de spelling te verwezenlijken, zoo was het een gevaar voor den bijval van zijn stelsel een te groot getal letters in zijn ab op te nemen of

---

(1) Hij verkeert in de dwaling dat Lat. korte *vocaal* vóór twee consonanten zou lang worden.

(2) In het *Appendix* (bl. 240) schrijft SEXAGIUS zijn alfabet neer voor de leerlingen welke tevens het Latijn én hunne moedertaal aanleeren. Er ontbreekt daar eene letter: **j**, die de schrijver nochtans met goede redens in zijn stelsel heeft opgenomen (bl. 235). Van den anderen kant zegt hij (bl. 241), dat die jongens, welke het Latijn niet aanleeren, de letters **c** en **y** kunnen missen. Moet men hier niet lezen **x** in pl. v. **c**? Geen van de dialectische woorden die in het werkje voorkomen, vertoont **x**, terwijl de **c** veel gebruikt wordt en regelmatig in de geminatie: **ck** verschijnt.

gansch onbekende, nieuwe teekens uit te vinden. Hij heeft het gevaar vermeden en, ten minste voor zijn vocalisme, eene zeer eenvoudige en zoo 't schijnt doelmatige orthographie opgemaakt. Men kan hem zeker verwijten onvolledig te zijn geweest — hij heeft b. v. het vraagstuk van de spelling der eind-consonanten zonder duidelijk antwoord gelaten, — tusschen **c** en **k** te hebben getwijfeld, zooals trouwens al de Nl. orthographisten uit dien tijd en uit latere tijden; doch, indien het waar is, dat **SEX.** het boek van **LAMBR.** noch eenige andere poging van Nl. spelhervorming gekend heeft, zoo moet men hem naast **LAMBR.** eene aanzienlijke plaats in de geschiedenis onzer spelling inruimen. De overeenkomsten tusschen beide hervormers zullen dan wel te danken zijn aan den invloed der Latijnsche en Fransche spellingen, en aan het feit dat ze beiden van hetzelfde beginsel zijn uitgegaan.

SEX. neemt als korte vocalen aan : **a, e, i, o, u.** De **y** keurt hij als nutteloos af en behoudt ze alleen in zijn **ab** voor de leerlingen die ook in 't Latijn onderwijs moeten ontvangen (bl. 193 en 241). De lange of gerekte vocalen schrijft hij evenals **LAMBR.**, overal dubbel in gesloten, enkel in open lettergreep. De verdubbeling van de lange vocalen is overigens ook in 't Latijn niet onbekend geweest, waar de dichter **Accius** (170 v. Chr.) ze had trachten in te voeren (1).

De Hoogduitsche orthographie kende reeds **baat** en **baab**, enz. (**SEX.** 196), en in 't Fransch van 't begin der XVIe eeuw komt de vocalengeminatie nog voor (2). **LAMBR.**

(1) **LINDSAY**, *A short historical Latin Grammar*, bl. 7.

(2) **HENRI ESTIENNE** aangehaald door **THUROT**, I, 496: « *Adliciam... fuisse olim multis hanc consuetudinem... ut in quibusdam syllabis quae apertam et maiorem etiam quam aliae productionem haberent, vocalem geminarent... exempla sunt, bailler, id est hiare... seel... seeller... sic aage..., item roole.* »

zelf getuigt dat, buiten de dubbele **a**, al de overige dubbele vocalen vóór hem in 't Nl. gebruikt werden : « Ende ic en can my niet enough verwonderen, zegt hij, dat ons voorauders die vier vocálen van viuen / wel haar tweaster gepracticeerd / ende **a** / daar in bastaard ghemaakt hebben. » (C. 7, r^o.) P. H. en Sp. hebben in het gemineeren der vocalen, hetzelfde beginsel gevolgd als hunne voorgangers.

De eenige voor 't Nl. nieuwe vocaal die SEX. bezigt is **ę** : hij gebruikt ze voor de opene of blatende **e** (*ea quae refert ouium balantium vocem*, bl. 192, 25). Dit teeken was reeds in de Latijnsche handschriften van de VIIe eeuw bekend en in de XIIe eeuw kwam zij regelmatig in de pl. v. Lat. **æ** voor (1). LAMBR. gebruikt **ę** naast **æ** en **œ**, voor hetzelfde doel (2). LOUIS MEIGRET, de Fransche spellinghervormer, had in 1558 de **ę** aangenomen om de opene **e** weer te geven (3). Bij KIL. verschijnt ze in sommige gevallen ook (4).

SEX. bezigt **ę** niet alleen enkel en dubbel maar ook nog in drie diphthongen : **ęi** (Nl. ij), **ęu** (Nl. ui), en **ię** (Nl. aa of ee) (5).

(1) REUSENS, *Éléments de Paléographie*, bl. 129.

(2) « **æ** (**œ**) of **ę** behoorden te ghebrúken in de naaruoghende ende diergelike silleben ende woorden als **Bæ**, gelijk de schapen bleaten... » LAMBR. C, 8, r^o.

Hij schrijft in den tekst : begherd, bescherm (A, 7 r°), perden (A, 7, v^o), hazelere (A, 8 v°), gemerkt (C, 6, v^o), sterken (C, 7, r^o), diuersche (E, 3, r^o) met **ę**; zie nog B, 2 v°.

(3) L. PETIT DE JULLEVILLE, *Hist. de la Langue et de la Littérature française*, III, 753 en 771.

(4) B. v. : **kękelen**, **węer**, enz.

(5) Die **ęi** wordt onder den vorm **ei** (voor Nl. ij), door P. H. (bl. 72) als Brab. vermeld; **ęu** is als Brab. bij LAMBR. bekend onder den vorm **eu** (Zie onze inleiding, bl. 171, nota 2), alsook bij P. H. (bl. 74); **ię** wordt als **ie** in dezelfde gevallen als bij SEX. door P. H. gebezigd (bl. 74).

De diphthongen met **a** gevormd zijn bij **SEX.** : **ae**, naar 't Latijn, **ai** en **au**, deze laatste naar 't Latijn en 't Fransch. Met **e** vormde hij maar éene diphthong **eu** (Nl. eu, o), naar 't Latijn en 't Fransch. Met **o**, drie : **oe** (Nl. scherplange o), naar 't Latijn, **oi** (Nl. ooi) naar 't Fransch en 't Vlaamsch gebruik, ook door P. H. gebezigd (P. H., bl. 77); **ou** (Nl. oe) naar 't Fransch. **LAMBR.** bezigde reeds diezelfde spelling **ou** (1) en P. H. heeft ze ook aangenomen (P. H., bl. 75).

De eenige triphthong waarvan **SEX.** gewaagt is **oui** (Nl. oei), naar het Fransch gevormd en door P. H., evenals **ou**, aan 't Fransch naar **SEXAGIUS'** voorbeeld ontleend (P. H., bl. 80).

De consonanten heeft onze schrijver niet met zooveel zorg en nadruk behandeld als de vocalen. Wij hebben gezien dat hij niet kan beslissen in het gebruik van **c** of **k**. Edoch, een veel gewichtiger vraagstuk — dat der semi-vocalen — lost hij met veel overleg op, en, hoewel die oplossing niet in haar geheel is blijven bestaan, toch getuigt ze van eene goede opvatting der zaken en veel practischen zin. **SEX.** onderscheidt **i**-vocaal en semi-vocaal welke hij **i** en **j** schrijft (bl. 235, 25). Zoo ook **u** en **v** (2).

(1) D, 4, v^o : « **Ou** es ghenough gelykvormig met **oe** : zou men in de naaruolghende / ende dierghelike silleben ende woorden / lichtelic bemerken can / als Bouue / of Boeue... » D, 4, r^o leert men : « Hier doet te noteren hoe dat dees vocaalsillebe / veel ghe-means heeft met **ou** / zo dat men zonder mesdoen / d'ean voor d'ander wel ghebrücken magh. »

(2) **LAMBR.** schrijft **j** als **i**, **v** als **v** of **u**, **w** als **w** of **uu**. **RAMUS** heeft de eerste in Frankrijk de **i** en **j**, **u** en **v** onderscheiden : « C'est **RAMUS** (1562) qui a le mérite d'avoir distingué le **v** et l'**u**, le **j** et l'**i**, si bien que certains appellent le **v** et le **j** consonnes ramistes. — **LAMBERT**, *Étude sur les signes diacritiques*, bl. 271 van de *Compte rendu du quatrième Congrès scientifique international des Catholiques tenu à Fribourg (Suisse) du 16 au 20 août 1897*. — *Sixième section, Sciences philologiques*. Fribourg (Suisse), 1898.

Hier wijkt hij nochtans van ons gebruik af. Daar hij voor doel heeft de Brab. uitspraak zoo veel mogelijk door de Lat. letters uit te drukken, en daar de Lat. **v** in de klassieke periode als **w** uitgesproken werd, gebruikt hij **u** voor de vocaal en **v** voor de bi-labiale semi vocaal, behalve daar waar **v** achter een consonant zou staan als in *dvaas*, *twist*, alwaar hij schrijft zooals de Franschen in *suivre* met **u** : *duaas*, *tutst*.

De **w** komt dus in *SEXAGIUS*' ab niet voor; doch de labiodentale **v** moest door een ander teeken vervangen worden. Hier nog wendt zich de schrijver tot eene letter die eenigen tijd in den latijnschen ab eene plaats bekleedde : de omgekeerde digamma **ɟ**. Door keizer *CLAUDIUS* bijgevoegd om den labiodentalen stemhebbenden spirant uit te drukken, was dit teeken alras uit het gebruik verdwenen. *SEX.* wil het opnieuw ten nutte van het Brab. in het leven roepen (1) In P. H. treffen we eene lange beredeneering aan over die hervorming in de spelling van de semi-vocalen (2).

(1) Daar *SEX.* zijn stelsel eerst voor de vocalen en dan voor de consonanten verklaart en zijne gewichtige hervorming van **ɟ** in pl. v. **v**, **v** in pl. v. **w** eerst in de laatste bladz. uiteenzet en toepast, zoo komen natuurlijk de twee spellingen in zijn werkje voor. Wanneer wij in deze *Aanmerkingen* woorden aanhalen die bij *SEX.* verschijnen, zal men dus ook de twee spellingen naast elkaar aantreffen. Wij hadden in de aanhalingen de zaak kunnen vereenvoudigen en alleen **ɟ** en **v** gebruiken; doch na rijpe overweging is het ons voorgekomen, dat het beter was de woorden letterlijk af te schrijven.

(2) « Dander nieuwe letter was **F.** aldus **ɟ**. omgekeert / welke hij gebruikte voor **v** consonant / ... met den keizer gestorven / niet tegenstaende hij een bouc van haer nature en kracht / zelve geschreven hadde. En de hou wel t'Sestich die zelve gaerne weder in thicht zoude brengen / zorge dat hij niet mere dan keizer *CLAUDIUS* zal verwarven. Angaende mij / waer wel van zinne des Keizers

SEX. onderscheidt nauwkeurig **s** en **z**, **f** en **j**; doch zijn gebruik wijkt van het onze af, daar hij in den aus-

gestorven letter door t' Sestih verwect in tleven houden / als-medede te volgen zijn zinne / rourende die consonant **wa**. waert zake dat imant tzelve begonnen hebbende van geähte mannen gevolht wart / maer deerste zijn die in mijn schrift / ongezien letteren zoude stellen ende oude achterlaten / zorge meer beläht en begeect dan gevolht te worden... » P. H. bl. 46 en volg.

En verder : « Tsestich wil deze consonant **wa**. geheel uit Nederland bannen / stellende **va** in haer plaetse / daer tou hem porrende dat die Latinen **wa**. niet kennen / maar uitdrucken genouh haer nature door **va**. en haer naestvolgende vocale / makende alsdan **va** (alsmede dout **j**. consonant) in tbegin van alle Latijnse woorden een syllabe meer dan of zij vocael ware / of vermeert zij die sijllabe niet bina luidende oft zo geschiede / te weten *vinum, vicus, ventus, vannus, vespa, vulnus*, die hij meint die Latinen gesproken te hebben / of aldus geschreven stont : *u-inum, u-icus, u-entus, u-annus, u-espa, u-ulnus* met duizent ander / alzo zij mede gesproken hebben **j**. consonant : *J-esus / J-acob / J-acio, J-ubeo, J-ambus; J-upiter, J-anus*. Angande mij / waer wel te vreden volgens zijn redens (als ic in **f**. gezeit hebbe) waer zo wel ons gemeen Nederlander / als die Latinisten wijs te maken dezen scharpzinheit / maer want tzelve qualic mogelijk is...

Aangezien dan onze gemeente tot der oude Latinen gewente niet te brengen en ware / dan met zorge te vallen in hunlij mishant / duinct mij (tmijn nohtans alle geleerden om beter gevende en gaerne wikende) dat wij **wa**. wel mogen behouden ende gebruiken...

Dat om onze **wa**. kinderen die men tot t' Latijn opvout die Latijnse **va**. mochten vervalsen en trecken tot **wa**. zal geen noot zijn / indien die Latijnse Schoolmeesters wel touzien / hunlij terstont wizende en lerende / elker talen letteren kraht en nature / zo wel in t' Nederlants / Griex / als Latijn / welken kleinen arbeit zij inswelgende verteren mouten / willen zij met meerder arbeit komen tot kennisse vander Talen die de Vrikonsten / en haer verholentheden te bewaren hebben / om vander zelve onbegripelicken rijckdom wat mede deilen / angezien God alledijnc voor arbeit te kope stelt / en voorde tragen alle zaken hemelt / hun latende in goutduinckens poule hobben en tobben. » P. H. bl. 56 en volg.

laut in zekere gevallen **z** en **j** schrijft (bladz. 235 en volgende).

In zijn *Appendix* verkiest hij **ge** in de pl. van **ghe**, in welk gebruik hij door P. H. bl. 47 nagevolgd wordt (1).

Ziedaar al wat wij bij *Sex*, als theorie der consonantenspelling aantreffen. Het overige moeten wij in zijn gebruik zelf nagaan. Hij heeft bijna overal een stelsel toegepast, en, als wij de spelling onderzoeken die hij zoowel in het theoretisch deel van zijn werkje als in de woordenlijst volgt, dan vinden wij zekere regels, zooals hierna zal blijken.

Voor **e** en **k** :

In den *anlaut* gebruikt hij : in den tekst **c** vóór **a, o, l, r**; **k** vóór **a, e, e, i, o, n**; in de *woordenlijst* overal **k**.

In den *inlaut* gebruikt hij vóór **t** in den tekst gewoonlijk **c**, tweemaal **ck**, ook in de *woordenlijst* aarzelt hij *tusschen c en k*; vóór den uitgang **-en** in den tekst na eene korte vocaal **ck** (2); na eene lange vocaal, ook in de *woordenlijst*, **k**.

In den *auslaut* gebruikt hij : in den tekst *en de woordenlijst* na eene korte vocaal **c** en **ck**, na eene lange vocaal **c** en **ck**, in de *woordenlijst* **k**.

De woordenlijst heeft *Sex*, het middel verschaft eenige punten, welke hij niet theoretisch heeft aangeraakt, door voorbeelden klaar en eenvoudig voor te stellen, en wij mogen uit bovengemelde feiten besluiten dat, behalve in den *auslaut* en vóór **t**, alwaar **c** en **k** gelijkstaan, en in de

(1) *LAMBR.* schrijft **gh** vóór **e** en **i** (C, 3, 10). *SP.* overal behalve vóór **l** en **r** (bl. 43, 53 en volgende.)

(2) Daarvan komt in de *woordenlijst* geen voorbeeld voor.

geminatie waar hij **ck** schrijft, *Sex.* overal elders de **c** door **k** heeft willen vervangen (1).

Voor **g** en **ch**.

In den inlaut is het gebruik van **ch** in pl. v. **g** algemeen vóór **d**, **t**, **s**. In den auslaut schrijft *Sex.* overal **ch** in pl. v. **g**, behalve in **wítg** wieg (bl. 203), **droeg** droog (bl. 229), **vliég** vlieg (bl. 244), en **vraag** (bl. 244) Zijn deze spellingen drukfouten? Zie daarover verder onder de **g** (2).

Voor **se** en **sch** — **ghe** en **ge**.

se komt slechts 4 maal voor in pl. v. **sch** en mag men als drukfout aanzien (3); zoo ook **ghe** in pl. v. **ge** dat 3 maal voorkomt.

Voor **d** en **t**.

In den auslaut staat **t** overal in pl. v. **d**, behalve in **bed** (bl. 201) wellicht eene drukfout, en **terd** (bl. 242), dat ook als een *lapsus* mag aangezien worden (4); zie daarover verder.

(1) *LAMBR.*, B, I vº : « **c** / **cé** / dewelke heeft twee crachten te wéten van een **k** / ende dat alsse staad voor / **a** / **o** of **u** : ende van een **s** / ende dat voor **e** of **i** staande. » Op diezelfde en de volg. bladz. treffen wij in *LAMBR.* tekst aan : crachten, dicke, stékende ghepronunciëerd, ghelijc, consonanten, canten, uutghesproken, kinne, ghemaakt, gherákende. Bij P. H. zijn wij beter over de inzichten des schrijvers ingelicht : « In d'einde der woorden daer **c** of **k** mah vallen / geve ic igelic zijne keuze. In tmiddel der woorden / die nature der letters rade ic 't aanzien, maar in 't beghinne schrijft altoos **k**, nimmermeer **c**. » (bl. 50). Sp. behoudt in geminatie **ck** in pl. v. **kk** « om de niewicheid te myen » en zegt voor 't overige : « datmen de / **k** / meer bezighe als navorige ghewoonte vind' ick betamelyck / also wel voor / **a** / **o** / ende / **u** / als voor / **e** / ende / **i** / daar wijze doch noodlyck ghebruyken moeten. » (bl. 44).

(2) Bij *LAMBR.* vindt men in den auslaut en vóór **t** meest **gh** (*passim*); bij P. H. **h** (bl. 48); bij Sp. **gh** (bl. 43 en volg.)

(3) Bij *LAMBR.* **sch**; bij P. H. **sh**; bij Sp. **sch** (*passim*).

(4) Bij *LAMBR.* **d** en **t** (*passim*); P. H. gebruikt in ausl. liever **t** dan **d** (bl. 44); Sp. **d** en **t** (bl. 42).

s en z.

In *den inlaut vindt men éénmaal s in pl. v. z : ratsen, reizen (bl. 223), dat voor ratzen zal staan. In den auslaut weifelt hij tusschen zes en zes (bl. 235) en schrijft in den tekst 3 maal en in de woordenlijst 7 maal z na lange vocaal, alwaar men kan denken aan eenen, na de apocope van e, half-sonoorgebleven spirant. Zie daarover verder onder z (1).

f en j.

SEX. gebruikt van de bl. 239 af de letter j voor v niet alleen in den an- en inlaut, maar ook in den auslaut en dit in woorden die vroeger op e eindigden of nu en dan nog bij hem met e verschijnen (2).

qu.

Komt bij SEX. maar éénmaal voor, en dan in den tekst : quellen (bl. 200); hij heeft overigens de q in zijn alphabet behouden (3).

x.

Komt nergens bij SEX. voor, zooniet in zijn ab; ook tref ik bij hem geen woord aan, waarin hij gelegenheid zou gehad hebben tusschen es, ks, of x te beslissen (4).

Het ab van SEXAGIUS telt dus de volgende teekens en men zou in dezer voege de regels 23 en 24, bl. 240 moeten wijzigen :

a b d e e f j g h ch i j k-c l m n o p qu
r s t u v (x) z.

(1) LAMBR. B, 2 v° : « z en comt nerghens achter de vocalen in ons Néderlandsch. » P. H. (bl. 80) en SP. (45 en volg.) komen zooals LAMBR. met ons in 't gebruik van s en z overeen.

(2) LAMBR. (u of v voor v), P. H. en SP. schrijven overal zooals wij.

(3) Bij LAMBR. (B, 2 r°); P. H. (bl. 52 en SP. (bl. 54) tref men overal qu voor kw aan.

(4) x wordt gebezigt voor ks door LAMBR. (B, 2 v°) P. H. (bl. 59) en SP. (A, 8. v^o en bl. 40).

II.

Sexagius' taal.

De spelling van onzen schrijver is dus fonetisch en tevens één, d. w. z. dat dezelfde woorden altijd met dezelfde letters geschreven staan. Zulke spelling kan alleen dienen voor eene geleerde taal ofwel voor een natuurlijk dialect. Welke was Sex. taal? Hij schijnt ons daarover in te lichten met den titel zelf van zijn werkje, die luidt : « Van de spelling der Belgische taal of van de echte schrijfwijze der Dietsche woorden naar de uitspraak der Belgen, en inzonderheid der Brabanders. »

Het hoeft wel niet bewezen te worden, dat de Belgen der XVIe eeuw zoomin als nu eene beschaafde, gemeenschappelijke, éene taal *spraken* of *kenden* (1). Overigens Sex. zelf zegt ons (bl. 225, 10) dat hij handelt « over de goede schrijfwijze van onze taal zooals wij (*de Brabanders*), niet zooals de Vlamingen die uitspreken ».

Was Sex.' taal dan het Brab dialect? P. H. (bl. 29) zegt inderdaad van hem : « maer want zijne voorneme alleen is te leren plat Brabants ». Bestond er dan eene algemeene Brabantsche spreektaal die, in de school onderwezen, zich in bijzondere omstandigheden : op den kansel, vóór de balie, op het tooneel en in openbare

---

(1) Cfr. *Leuv. Bijdr.*, III, bl. 169, nota 4. Bestaat die uitspraak op 't eind der XIXe eeuw in Holland, na eeuwen spraak- en letterkundige werkzaamheid? Dr. JAN TE WINKEL, meer dan iemand bevoegd om op die vraag te antwoorden, verklaarde, vóór weinigen tijd, niet te weten « wat de beschaafde uitspraak is ». (*Handelingen van het XXVe Nl. Congres*, bl. 235.)

vergaderingen hooren liet, eene taal met éene morphologie, syntaxe, woordenschat en consonantisme, zooals wij heden op eenige verscheidenheden na nog kennen, en daarenboven met éen vocalisme, hetgeen niet het geval is voor het hedendaagsch Brabantsch? Sex. was zoon en kleinzoon van advocaten, hijzelf was advocaat, en, gelijk wij het uit zijne vertaling van de *Practijcke Civile* (1) kunnen opmaken, pleitte dikwijls in zijne moedertaal. Hij was dus op de geschikte plaats om zulke beschaafde taal, zoo die bestond, te kennen en te bezigen en om ervan gebruik te maken voor het doel dat hij in zijn werkje beoogde. Maar hij rept er nergens een woord over. Integendeel, hij duidt eene verscheidenheid aan tusschen de uitspraak van 't Bruss. en 't Leuv. (bl. 226, 14) en tusschen die van 't Antw. en 't Bruss. (bl. 204, 11) en zegt daar tevens uitdrukkelijk : « Ik weet dat de Antwerpenaars anders moert en boert uitspreken dan de Brusselaars, doch hier handelen wij alleen over de wijze waarop ieder zijne uitspraak met de noodige letters zal schrijven, opdat wie moort uitspreekt niet moert schrijven zou, of omgekeerd »

Dat bewijs is afdoend en wij mogen gerust besluiten, dat er op het einde der XVIe eeuw zoomin als nu eene beschaafde, gelijkvormige Brab. spreektaal bestond.

KIL. heeft weliswaar gesproken van een *Communem Brabantici sermonis dialectum* die de stof van zijn *Ety-mologicum* uitmaakt (2). Doch zijne taal draagt het onloochenbaar kenmerk der schrijftaal, en, wat hij met de woorden *communem dialectum* bedoelt, is eenvoudig de

(1) Cfr. *Leuv. Bijdr.*, III, bl. 177.

(2) *Communem Brabantici sermonis dialectum, & orthographiam typographis maxime tritam, sedulo observaui, neque temere quicquam mutavi.* (Inleiding van zijn *Woordenboek*.)

taal die wij nog altijd Brabantsch heeten en die ten opzichte van gansch hare samenstelling, — het vocalisme en in 't bijzonder de uitspraak der lange vocalen en diphthongen niet meegerekend, — bijna overal in Brabant dezelfde klinkt; en juist wegens het verschil in de uitspraak der vocalen, zal KIL. de traditioneele spelling gevolgd hebben, zoodat dezelfde letters aan verschillende klanken konden blijven beantwoorden (1). Wanneer nu M. ROOSES de taal van KIL. d. i. volgens hem *het* Brabantsch, met het Antw. dialect vereenzelvigt (2) dan spreekt het vanzelf dāt die bewering ongegrond is.

SEX. schrijft dus niet *de* Belgische of ook niet *de* Brabantsche taal, maar *een* Belgisch, *een* Brabantsch dialect.

Is de titel van zijn werkje dan verkeerd opgesteld?

SEX.' doel was niet voor heel België of Brabant eene enkele, gelijkvormige orthographie vast te stellen, maar overal het Latijnlezen voor de kinderen te vergemakkelijken. « Gānsch onze taal », zegt hij, (*d. i. al de dialecten die daartoe behooren*) « kan worden geschreven zooniet met dezelfde, dan ten minste toch met even zooveel let-

---

(1) A. KLUYVER, *Proeve eener critiek op het woordenboek van Kiliaan*, bl. 124 en volg.

(2) M. ROOSES, *Christophe Plantin*, aangeh. door KLUYVER, bl. 150 : « *la langue telle qu'elle était parlée à Anvers, le Brabançon, la langue du Thesaurus et du dictionnaire de Kiel.* » — KLUYVER zegt bl. 124 : « zoo er ergens in deze gewesten eene algemeene taal bestond, dan zou men zich Antwerpen het allerbest als de zetelplaats daarvan kunnen voorstellen ». Waarom Antwerpen meer dan eenige andere groote stad van Brab. : Leuven, Brussel of Mechelen? Was Antwerpen vooral een midden van letterkundige werkzaamheid, de zetel van een hof, van eene albeheerschende staatkundige of hetzij welke centraliseerende macht die Antwerpens taal aan de andere steden kon opdringen? En was de stoffelijke rijkdom van de groote handelsstad, het verkeer van vreemdelingen, eene genoegzame reden voor die alles behalve bewezen taalcentralisatie?

ters als er in het gewoon Latijnsch ab voorkomen. » (1) Hij zou voor *zijnen* tongval verwezenlijken wat in iederen Vlaamsch-Belgischen tongval kon verwezenlijkt worden : de overeenkomst van de dialectische met de Latijnsche letterteekens en klanken (2).

SEX.' titel beteekent, dat men, uitgaande van de spelling die hij voor *zijn* dialect voorstelt, de spelling van al de Belgische en inzonderheid Brabantsche dialecten tot de Latijnsche orthographie kan terugbrengen. Hij heeft dus zijn stelsel opgemaakt met het oog op de verschillende uitspraken zijner landgenooten en hij kon in den titel van zijn werkje met eenige reden spreken van « de spelling der Belgische taal of van de echte schrijfwijze der Dietsche woorden naar de uitspraak der Belgen en inzonderheid der Brabanders ».

Bij gebrek aan eene gemeenschappelijke spreektaal heeft SEX. zijn voorbeeld moeten kiezen onder de Brab. dialecten. Hij noemt dat dialect alleen met onbepaalde benamingen als *familiare idioma*, *vernacula lingua*, *idioma nostrum*, *vernaculum idioma*, enz.; zijne taalgenooten heet hij *nostrī homines*, *nostrī*, *nostrates*, *vulgus nostratium*, enz. Welk is dat dialect? De keus van SEX. was natuurlijk beperkt bij de tongvallen die hij 't best kende : dien van Brussel waar hij geboren werd, dien van Leuven van waar zijn vader afkomstig was en waar hij getudeerd had, eindelijk dien van Mechelen de geboortestad zijner moeder, waar hijzelf tot aan zijnen dood verbleef, zijn ambt van advocaat uitoefende en ook zijn werkje schreef.

(1) SEX., bl. 192, 11 en volg.

(2) SEX. was een taalparticularist evenals LAMBR. die schreef « dat elc in tsine zulke termen of silleben van spraken / als hij in zijner moeder tālen ghebruukt / de zelue déghelic / ende met zulken letters alsser toe dienen / spellen magh ». A, 2vo.

SEX. kon ofwel de taal beschrijven die hij hoorde spreken in de stad waar hij zijn boekje opstelde, ofwel van de taal die hijzelf sprak uitgaan. Nu, de uitspraak van iemand die van kindsbeen af, zooals het voor SEX. het geval was, verschillende dialecten hoort en napraat, is, over 't algemeen meer dan eenige andere tot adapteering geschikt. Nemen wij dus voor een oogenblik aan, dat SEX. *zijne* uitspraak beschreef, zoo is het nog waarschijnlijk dat die, ten jare 1576, sterk Mechelsch gekleurd was. Doch SEX. beschrijft niet *zijne* uitspraak, maar die zijner taalgenooten, en op al de bladzijden van zijn werkje treffen wij woorden aan als deze : *pronuntiant nostrates, eorum pronuntiatio, diphthongum quae auditur apud nos, id exiliter pronuntiamus, sonum... quem audis apud nos, enz.*

Het zal dan de Mech. tongval zijn dien SEX. tot grondslag van zijn betoog heeft gekozen.

Laat ons nu door de vergelijking tusschen zijn dialect en de hedendaagsche Mech. Bruss. Leuv. dialecten onze gissing trachten op vasten voet te stellen. Wij zullen SEX.' taal volgens dezelfde methode als onze dialecten (*Leuv. Bijdr.* I en II) behandelen, zijn vocalisme en consonantisme vaststellen en den lezer op eenige andere verschijnsels zijner spraak opmerkzaam maken.

A.

Vocalisme : I° Vocalen.

§ 1. SEX.' korte *a* is 1° NI. korte *a* in (1) :
achten 207, at 242, bac subst. 214, back wkw. 215,
backen subst. of wkw. 214, 215, bas bassen 215, bast

(1) Wij duiden na ieder woord de bladz. aan waarop het bij SEX. voorkomt.

subst. of wkw. 214, *basten* subst. of wkw. 207, 214, *bat plus vel melius* 197, *balneum* 242, *clachten* 207, *dal* 243, *gasten* 207, 209, *gat* 197, *gbedachten* 207, *haspen* 207 *haspelen* cfr. *KIL. haspen*, *hat* 243, *lat* 197, 244, *mal fatuus* 197, *pac packen* subst. 214, *pachten colliga illum in fasciculum vel sarcinam* 214, *tat glis vel rota* 197, *schacht* 214, *schachten* 207, 214, *schat schatten* 214, 215, *spalken* 207, *tappen* 215, *vallen* 215, *van* 197, *vast* adj. of wkw. 214, 215, *jast* 244, *vaste* adj. 214, *vasten* 207, 209, 215, *wachten* 207, 209, *wat* 239, *vat* 245, *zac* 235, 245, *zal* 235, *zaluen* 235, *gezalft* 235, *zant* 235 *zand*, *zat* adj. 214, 235, *zatte* adj. 214, *zuac* 205.

2° *Nl. o* in :

tracken trahebat illum 209.

AANM. Uit *trach* van *trekken* (cfr. VAN HELTEN, *Mnl. Spr.*, §§ 146 en 190) en *en* (accus van 't pers. pron. van den 3^{den} pers.).

Sex. uitspraak : Over de uitspraak van korte en lange *a* geeft SEXAGIUS geene bijzondere inlichting (1).

Nieuw-Brab. (2) In 1° is de korte *a* met lichte scheelingen algemeen Brabantsch; in 2° is ze overal *o*.

Onbekende woorden zijn in 't huidige Brab. : *bat*, *haspen*, *mal*.

(1) Op bladz. 226 van *SEX. Orthographia* treffen wij de aanduiding aan van eene verscheidenheid in de uitspraak der *a* te Brussel en te Leuven, verscheidenheid welke men volgens *SEX.* door *a* en *ā* zou kunnen uitdrukken. De *Bruss. a* heet hij *crassius*, de *Lv. a* *exilius*. Mogen wij die woorden door : *meer* en *minder gutturaal* vertalen? De schrijver zegt ons ook niet klaar of het verschil dier *a*'s in alle gevallen waar te nemen is, ofwel alleen in de diphthong *au*.

(2) Op de volgende bladz. wordt het woord *Nieuw-Brab.* en *Brab.* meest gebruikt in den beperkten zin van de drie besproken dialecten

§ 2. **SEX.** lange **a** is **Nl.** lange of gerekte **a** in :

aan 196, aart aard 196, baan 196, baar subst. 196, baart baard 196, baarden 208, 209, baat subst. 196, baten 214, blazen 234, 235, claachden klaagden 208, craecten 208, 209, daachden daagden 208, draac 196, duaas dwaas 204, gaan 196, gaat *vade* 196, gaapten 208, gapen 215, gaa *donum* 239, gedaan 196, graafden 208, grajen graven 239, baan bauen 214, baasten 208, 209, baat subst. 196, baa *bona mobilia* 239, bamet 200, bauer 200, kaarden 208, kale 214, laat *sero* 196, laten 215, maacht maagd 196, maat *mantica conuiuium & vice.* 194, **KIL.** maele, mael, maar 196, maart *ancilla* 196, maat 196, misdaan 196, naecten adj. 208, 209, naarden naderden, 208, paar 195, paren 215, paarden wkw. 208, raat raad 196, raa *coruus* 239, rapen 215, schaecten wkw. 208, stapen 215, staan 196, taatt 196, vaan 196, *jader* vader 239, varen wkw. 215, waar 196, water 200, wraack 196, waecten 208, 209, zaachden zaagden 208, zaal 196, zake 234, zuaar 204.

Nieuw-Brab. (1) :

Mech. De lange of gerekte **a** luidt **ā** (wijde beneden achter-klinker) : **ād** aard, **hād** **bāden** baard baarden, **gād** ga, gaat, **zāk** zaak, enz.

Bruss. **ō** (d. i. de lange ronde wijde middel achterklinker, mid back wide round) : **ōd** aard, enz.

Leuv. **ū** (d. i. de lange ronde wijde boven achterklinker, high back wide round) : **ūd** aard, enz.

(1) Ik volg hier de fonetische spelling die Prof. COLINET en ik hebben toegepast in het schrijven van het Aalstersch en 't Leuvensch; cfr. *Leuv. Bijdr.* I, 240.

(3) Op de volgende bladzijden wordt de orde der dialecten gewijzigd naar gelang hunner overeenkomst met **SEX.** taal. Op de eerste plaats komt immer de tongval die zich het dichtst bij **SEX.** aansluit. Het eerstgeplaatste dialect brengen wij doorgaans terug tot **SEX.** taal, de andere dialecten tot het eerste.

De woorden **kaarden**, **maal**, **maart**, **naarden** zijn in 't Brab. onbekend. Voor de w. **baasten** en **taart** gebruikt men meer de dialectische vormen van : **spoeden** (door Sex. overigens ook aangehaald : **spouien** 245) en **tourte**. In 't Leuv. nochtans heeft men **tūt** > **taart**.

§ 3. Sex. korte e is :

1) Wg. **ë** en Lat. of Rom. **e** in gesloten lettergr. :
bërt berd 207, 242, **bërders** berden 207, Ohd. **brët**, **drëc** drek 243, On. **threkk**, **gebët** gebed, 199, Ohd. **gebët**, **gëlt** geld 199, Ohd. **gëlt**, **knëcht** knecht 199, Ohd. **knëht**, **mërt** markt 199, Lat. *mercatus*, **nëffens** nevens 238, Ohd. **inëban**, **pëse** pers 199, Rom. *presse*, **rëcht** recht **rëchten** rechten 199, Ohd. **rëht**, **slëcht** slecht **slëchte** slechte 214, Ohd. **slëht**, **spël** speld **spëllen** spelden 199, Ohd. **spëldò**, **spëlte** spelt 207, Ohd. **spëlza**, **stëck** stok 198, Ohd. **stëccho**, **zëf** vel 239, Ohd. Os. **fël**, **zëft** veld 199, Ohd. Os. **fëlt**, **wëcb** 198, 237, **vëcb** 245 weg, Ohd. **wëc**, **zëf** zelf 245, Ohd. **sëlb**, **dërschen** dorschen 207, Ohd. **drëscan**, **lëc** lik (ik) 244, **lëcten** likten 207, Ohd. **lëcchôn**, **tërd** treden 199, Ohd. **trëtan**, **wërd** worden 214, Ohd. **wërdan**.

2) Wg. **i** vóór **r**+dentaal :

bërsten barsten 207, Ohd. **brëstan**, Got. ***bristan**, **dërd**e derde 207, Ohd. **drëtto**, **vërsch** frisch 199, Ohd. **frisk**.

3) Wg. of Lat. **a** vóór **r**+consonnant :

dëruen derven 199, Ohd. **darbën**, **gërs** gras 199, Ohd. Os. **gras**, **këker** kerker 199, Lat. *carcer*, **schërp** scherp 199, **schëripten** scherpten 207, Ohd. **scarf**, **stërc**ten 207, Ohd. **starc**, **tërgen** tergen 199, 215, **tërcbde** tergde 207, Eng. to tarry, **wërm** warm 199, Ohd. Os. **warm**, **wërt**e wrat 237, Ohd. **warza**, **zërt** zwart 205, Ohd. **swarz**.

4) I-umlaut van Wg. **a** in gesloten lettergr. :

ëf el 199, 242, Got. **aleina**, Ohd. **elina**, **nëc** nek, On. **hnakki**, Ohd. **hnach**.

5) Van verschillenden oorsprong :

bētt bel 198, 199 (imperat. 2 p. s. van bellen) cfr. Ohd. **bēllan**, **bēt** het 199, **mērgen** morgen, Mnl. **morghin**, **tērsche** tēsch 199, Ohd. **tasca**, KIL. **tessche**, **vet** 199 **jet** 244 **vet**, Ohd. **feitit**, **wērdel** **wordel** 207, (cfr. **VERCOUILLIE**, *Etym. Wdb.*), KIL. **werdel**, **wordel** *verticillus*, Hgd. **wirtel**, Mhd. **wirtel**, **gēcken** **gekken** 199.

AANM. **tērsche** staat voor **tēsche**; zie daarover in 't Consonantisme.

Sex.' uitspraak **SEX.** **ē** is, zooals hijzelf zegt, een klank die tusschen **a** en **e** valt en zoodanig dat, wanneer men hem door **b** laat voorafgaan, men het geblaas der schapen nabootst (1). De schrijver merkt op welk groot verschil er bestaat tusschen **ē** en **e** in woorden als b. v. **spel** *ludus* en **spēl** *acicula* (bl. 198) en ook dat de **ē** meest vóór **r** en **s** verschijnt (bl. 198). **LAMBRECHT** kent denzelfden klank (2), alsook **DE HEUTER** (3) en **SPIEGHEL** (4). Het zal dan ook wel deze klank zijn welken **KILIAEN** door **ē** in eene menigte woorden schrijft. Hij kan niet veel verschillen van **SIEVERS'** **æ'** of **æ²** d. i. den nauwen of wijden beneden voorklinker.

Nieuw-Brab. :

Leuv. Bijna overal komt hier het dialect met **SEX.** taal overeen. **ē** is de korte wijde beneden voorklinker :
1) **bēd**, **bēden**, **knēht**, **mēt** enz. (uitzonderingen maken

(1) « *Quae medium sonum reddat inter a & e nempe ea quae referat ouium balantium vocem.... ē cui si praeponas h, signatus constabit ouium balantium sonus hē.* » **SEX.** bl. 192 en volg.

(2) Cf. bl. 68 nota.

(3) P. H. bl. 70.

(4) « Ick houde dat met / **ae** / een gheluyd vallende tusschen de / **a** / ende / **e** / (t'welk ons de schapen met haar *bae* leeren) moet uyt ghebeeld worden. » **SP.** bl. 34.

uit : néffe(n)s en wéden) 2) bèsten enz. 3) wét, zwét (de overige woorden zijn in è : dèreven enz. 4) èl, nèk 5) bèlt, tèš, vèt (in è : mèregen).

Bruss. Is nagenoeg zooals het Leuensch met minder opene è.

Mech. Voor zooveel ik het kon nagaan, komt het huidig gebruik van 't **Mech.** minder overeen met den toestand ons door **Sex.** geschetst. De korte ę komt er meest voor onder den vorm van eene opene é of è (tusschen den wijden middel en beneden voorklinker), doch in sommige gevallen ook onder dien van eene gesloten é (den wijden middel voorklinker) of van ǒ den nauwen geronden beneden voorklinker) of o (nauwe geronde middel achterkl.).

é : 1) béd berd, bèdes berders, knéht knecht, mèt markt, pès pers, réht recht, sléht slecht, spél speld, sték stok, wèh weg, lèk lik 2) bèsten barsten, dèrde derde, vès frisch 3) kèrkel kerker, shèrp scherp, stèrkten sterkten, tèrgeren tergen, wèt wrat, zwèt zwart 4) èl el, nèk nek 5) tèš tesch.

è : 3) dèrven derven, wèrem warm.

é : 1) drék drek, gebéd gebed, géld geld, néfes nef-fens, vél vel, véld veld, zélef zelf 5) bèlt bel(t), ét het, vét vet.

ǒ : 1) dǒsen dorschen, wǒren worden.

o : 5) morgen.

In 't Brab, zijn onbekend de woorden : **speltz, tēden, wērdel.**

§ 4. **Sex.** lange ę is :

1) Wg. ǒ in open lettergr. :

bēdeleęer bedelaar 199, Ohd. bētalón, bēęer beer 199, Okd. bēro, gēęel geel 198, Ohd. gēlo, bēęeren beęeert beęeeren beęeert 199, Ohd. gērón, kēęel keel 243, Ohd. chēla, lēęer leer 199, Ohd. lēdar, lēnen lēęft 199, lēęfde

208, **lęę** 244 leven, leeft, leefde, leef (ik), Ohd. *lēben*, **męę** meel, Ohd. *mēlo*, **nęę** 238, **nęę** 239, **nęę** 239 neef, neven, Ohd. *nēfo*, **ręę** regen regen 199, Ohd. Os. *ręgan*, **schęęde** scheerde 208, Ohd. *scęran*, **vęę** 199, **ęęę** 244 verre, Ohd. *vęro*, **vęę** veter veter, KIL. veter 199, Os. *fętr*, **węę** 199, **vęę** 245, **węę** week 198, Ohd. *węhha*, **węę** wegen wegen 199, Ohd. *węh*, **węęchde** 208, wellicht praeterit van een *węę*, cfr. KIL. *węę* *dirigere in viam*, *viam docere*, **węę** wereld 199, Ohd. *węralt* Os. *węrold*; **ęęę** vagen KIL. *vaęę*, **vęę** vegen, **vęę** 239, Ond. *fęęon* (cfr. FRANCK, *Etym. Wdb.*).

2) I-umlaut van *ā* in open lettergr. :

hęę heffe, KIL. *heue* 239, Ohd. *hevo* (uit *hafjon*, cfr. FRANCK, *Etym. Wdb.*), **hęę** keren 199, Ohd. *cherjan*, cfr. *ubarchara* (FRANCK, *Etym. Wdb.*), **hęę** heeft 198, 199, Os. *hebbian*, **ęęę** teren 199, 215, **vertęę** verteren 199, **vertęę** 199 *verteren* *verteert*, Os. *farterjan*.

3) I-umlaut van *ā* :

bedęę bedelaar KIL. *bedeler* 199, Ohd. *-āri*, **hęę** **hęę** 214, kaas KIL. *kese*, **kees** 199, Ohd. *chāsi*, **vervęę** vervaren KIL. *vervaeren*, **vervęę** 199, Ohd. *fāren*, Mhd. *faeren*.

4) *ā* + *rr* :

bęę 199 **bęęde** 208 brandt, brandde, Mnl. *barnen* (KIL. *barnen*, *bernen*) en door assimilatie *'barren*, **deęę** durft 243, Ohd. *darbēn*, Mnl. *darren* (KIL. *darren*, *derren*), **hęę** kar 199, Mnl. *carre*, **ęęę** var 199, Ohd. *farro*, KIL. *varre*, **verre**, **męę** mart 199, 233, Ohd. *merren*, Os. *merrjan* (KIL. *marren*, *merren*).

5) Van verschillenden oorsprong :

ęęę *iratus* 242, Ohd. Os. *irri*, Mnl. *arre*, *erre* (KIL. *erre*), **ęęę** peer, Lat. *pirum*, **ęęę** peper 198, Lat. *piper*, **ęęę** treken 198 (cfr. Onl. *'triki* bij FRANCK, *Etym.*

Wdb.), *verent anno superiore* 199, te voren? (KIL. verent, vaerent, vernen); *teer* teer, cfr. Ags. taro, Mnl. terre (KIL. tarre, terre), *leet* ligt 199, *zeet* zegt 199, 245; *cleet* klaar 199, cfr. Rom. *clair*, *peez pezen* 214 wellicht uit Rom. *pièce* (SCHUERMANS, *Algemeen Vlaamsch Idioticon*, v^o *pees*); *vergeten* vergaren, *vergeert* vergaart 199, cfr. Ags. gadrian, *keken obgannire* 198 (KIL. *keken*, kaekelen, *garrire*).

Sex. uitspraak. Onder de woorden welke Sex. met lange *ę* schrijft zijn er, zegt hij, welke meer open uitgesproken worden dan andere, doch — jammer genoeg — hij heeft het niet noodzakelijk geacht het verschil klarer aan te duiden (1).

Nieuw-Brab. :

Mech Op weinige uitzonderingen na verschijnt hier overal de lange Mech. *ê* : 1) *hêdelêr*, *bêr*, *gêl*, enz. 2) *êd* heeft, *vertêren* 3) *kês*, enz. 5) *pêr* peer, *pêper* enz.

Uitzonderingen zijn : 1) *shêren* scheren (met *é* = Lv. *é* d. i. tusschen mid front wide en narrow, cfr. *Leuv. Bijd.* II, 7) 2) *târen* teren (met Nl. *ā*) 4) *kâr* kar, *vâr* var, *dôreven* durven en 5) *târ* naast *têr*, (ter)vôrend *verent*.

Bruss. De lange *ę* van Sex. wordt hier over 't algemeen *ê* : *zê* zegt, *lê* ligt, *têren* durven, enz.

Leuv. Lange *ę* is *ie* behalve in 4) waar *ê* verschijnt, en in (ter)vôrent.

Het Brab. kent de volgende woorden niet : 1) *neef* (2), *vetet*, *wegen* 2) *beet* 3) *beert*, *meert* 5) *ęer*, *treken*, *keken*, *vergeten*.

(1) Sex. bl. 199, 28 en volg.

(2) **Nēef** is behouden in den eigenaam Deneef, in Mech. met *ê*, Bruss. met *é* en Lv. met *ie* uitgesproken.

§ 5. **Sex. e** is I) in geklemtoonde lettergreep :

1) Wg. **ë** en Rom. **e** :

fel 200, Ofra. fel, nest, nesten 214, Ohd. nēst, vel
wel 239, Os. wēl, Ohd. Os. wēla, jes 235, Ohd. Os.
sēhs; dellden 208, Ohd. bitēlban, gelt gelt, 200, Ohd.
gēltan, trect trekt 200, Ohd. trēhhan, jecht 244, vechten
200, 217, Ohd. fēhtan, zuelgben 235, Ohd. swēlgan,
quellen 205, Ohd. Os. swēllan.

2) I-umlaut van Wg. of Lat. **a** :

becken 199, Lat. baccinum, beð 201, Got. badi, best 214,
beste 200, 214, besten 207, Got. batists, gespe 200,
Ndd. gaspe, becht 200 (uit den vorm hafti, Ohd. Os.
haft, cfr. FRANCK, *Etym. Wdb.*), helc 243, Lat. *calicem*,
merrie 200, (uit den grondvorm marhjo, Ohd. meriha,
cfr. FRANCK, *Etym. Wdb.*), nestel 200, Got. nastila,
tempst teems 200 (uit den grondv. 'tamisjo, Ohd. zemissa,
cfr. FRANCK, *Etym. Wdb.*), vesten 200, 207; Ohd. fasti,
festi, wespe 200, 237 (Got. 'walsi, cf. FRANCK, *Etym.*
Wdb.); dec 243 decken 215, On. thekja, Ohd. decken,
errien akkeren 200, KIL. erien (*vetus*), eren, eeren, aeren,
Got. arjan, bechten 208, Got. haftjan, beffen 215, Got.
hafjan, mesten 297 uit een grondv. mastjan, cfr. Ohd.
mast en mesten (FRANCK, *Etym. Wdb.*), quellen 200, Os.
quelljan, stelt stel 2 p. s. imperat. van stellen 200,
Os. stelljan, strecten strekten 208 uit den vorm 'strakkjan,
Ohd. strecchen, (FRANCK, *Etym. Wdb.*), tellen 200, Os.
telljan, wecken 198, wect 200, 2 p. s. imperat. Got.
uswakjan, wetten 201, On. hwetja (uit een grondvorm
'hwatjan, cf. FRANCK, *Etym. Wdb.*), zeggben 235, zegbt
245, 2 p. s. imperat., Os. seggjan.

3) Wg. **i** in gesloten lettergr. :

bett beeld 198, 200, Ohd. biladi, let lid 244, Ohd. lid,
melc 200, Ohd. miluh, met 201, Ohd. mit, besmet 201,

Ohd. bismizzen, *spel* 200, Ohd. spil, *spet* spit 201, Ohd. spiz, *wet* 201, Ohd. wizzôt, *slecht* 207, Ohd. slihten.

4) Van verschillenden aard :

elc 242, *welc* welk 239, door contractie van vroegere *êo*, cfr. Ohd. *êo*; *brect* breek 242, 2 p. s. impër. van breken, is verkorting vóór dubbelen consonant.

II) in natonige lettergreep :

bijster inops 200, *bamer* 200, *bauer* 200, *water* 200.

AANM. Volgens den tekst van *SEX.* valt het niet te betwijfelen dat deze woorden met dezelfde *e* werden uitgesproken als de daarnaast aangehaalde *spel*, *gelt*, *tempst*, enz. Wij moeten dus aannemen dat de *e*, in *SEX.*' tijd, in de natonige lettergrepen ten minste vóór *r*, nog duidelijk werd gehoord ; vóór *r*, want het zal wel eene beteekenis hebben dat de schrijver, waar hij over de *e* handelt en talrijke voorbeelden aanhaalt met tevens geklemtoonde en natonige *e* (zooals *wespe*, *gespe*, *nestel*, enz.), onder de woorden die alleen eene natonige *e* vertoonen, slechts zulke noemt die op *-er* eindigen.

SEX. schrijft *bijster* (in pl. v. *beister*) en het woord komt slechts hier voor. Hij is in die spelling zijn beginsel getrouw, geene hervorming toe te passen vooraleer hij ze theoretisch heeft vastgesteld.

***SEX.*' uitspraak.** De *e* van *SEX.* is eene geslotene *e* zooals wij op bladz. 83 gezien hebben, waar hij *spel* en *spcl*, enz. tegenover elkaar stelt. Hij vergelijkt weliswaar de Brab. *e* met de *e* van Lat. *tempus*, *nempe*, *pater*, doch hij zal zich in de uitspraak van 't Lat., niet in die zijner moedertaal vergist hebben. (bl. 201, 2 en volg.)

Nieuw-Brab. De *é* is hier, behalve in II) waar de onduidelijke *e* verschijnt, met zeer lichte schakeeringen bijna

algemeen Brabantsch. De woorden **errien**, **spet**, **slechtten** en **kerf** zijn onbekend. De volgende feiten zijn in acht te nemen : in 't Lv. noch in 't Brus. kent men het woord **wetten** (Lv. **sloepen**, Brus. **slèpen**); men spreekt er **zegghen** uit als : **zè** (Lv.), **zègen** (Br.). **bed** is in 't Brus. **bède**; in 't Mech bezigt men **wèten** wetten, men spreekt er uit : **zègen** zeggen, doch **vihten** vechten, **zwilen** zwellen en **zwilegen** zwelgen.

§ 6. Sex. lange e is :

1) Wg. **ē** in :

eten 215, Ohd. **ēzzan**, **geeft** 196, 198, 201, **geuen** 215, Ohd. **gēban**, **lecz** 244 **lezen** 215, Ohd. **lēsan**, **nemen** 215, Ohd. **nēman**, **steecten** (waarschijnlijk zooals **packten colliga illum in fasciculum vel sarcinam** en **tracken trahabat illum** 209 voor **steecten** steek hem, of zouden we hier te doen hebben met een onregelmatigen 3 p. plur. praet.?) Ohd. **stēhhan**, **steelt** 196, Ohd. **stēlan**, **wegen** 215 **weechschaal** 201, Ohd. **wēgan**.

2) Wg. **i** in :

beef 238, **beej** 239, 242, **beeft** 196, 201, **beuen** 238, 239, Ohd. **bibēn**, **neer** 201, Ohd. **nidar**, **pees** **pezen** 214, Ond. **pisa**, cfr. **FRANCK, Etym. Wdb.**, **veez** **veus** 201, Ohd. **risi**, **KIL. rese**, **scheepten** 3 p. pl. van **schepen**, Ohd. **skif**, Os. **scip**, **screej** **schreef** subst. 239, **speelman** **tibicen** 201, Ohd. Os. **spil**, **steel** 201, cfr. Ohd. **stil**, **veel** 196, 198, 201, **jeel** 239, 244, Ohd. Os. **filu**, **weduwe** 237, Ohd. **wituwa**, **zeuen** 235, Ohd. **sibun**, **zeech** **zedig** 245. Ohd. **sitig**; de praet. der wkw. op **Nl. ij** : **keej** 243 **keef**, **neep** 201, **scheen** 201, **screef** 239, **smect** 201, **veez** 245 **wees** (1).

(1) In **keej** en **veez** komt het me voor dat **j** en **z** in tegenpraak zijn met bl. 239, 15 en 16 en met den regel door den schrijver gevolgd; cfr. het *Consonantism*.

3) I-umlaut van Wg. a in :

beeck 201, Os. beki, beweecbde 208, Os. wegjan, neren 215 waarschijnlijk : voeden, Ohd. Os. nerjan, eec acetum 242, Ohd. ezzih (cfr. FRANCK. *Etym. Wdb.*), pepel papilio 199, Kil. pepel.

4) In den Rgm. uitgang -eeren : corrupceert 201, doceerde 208, genereert 201, geneteerde 208, triumpeerde 208.

5) veest 214, veesten 208, 214.

Sex.' uitspraak. Lange e staat tegenover lange ē zooals e tegenover ē.

Nieuw-Brab. De ē is hier algemeen Brab. uitgezonderd in geeft, steecht, steelt, waar overal de ē tot é verkort.

De woorden geech en eec kent men niet.

teez en veel worden overal uitgesproken zooals de Nl. woorden met eu; cfr. § 18; pepel is Leuv. pimpel.

§ 7. Sex.' korte i is :

1) Nl. i in :

bic 242, dichten wkw. 208, gevischt 208, gewicht 208, gezicht 208, giff 214, giffen 208, 214, bic bicken wkw. 215, ic 215, ik 242, kist 243, lig 215, liggen 215, ligt 2 p. s. imperat. 244, tuist 205, jillen villen 239, jinden vinden 239, jisch visch 244, vll wil (ik) 245, villen willen 237, win 215, winnen 215, 237, wint wind 237, vnden winden wkw. en subst. 239, wit witten wkw. 215, vtt wit adj. 239, jiffen 235, 245.

2) Verkorting van Nl. ie in :

bicht biecht 242.

Sex.' uitspraak. Over de korte i geeft Sex. geene andere aanduiding dan dat ze luidt zooals het Lat. *vir* bl. 202, 20. Wat hij over de uitspraak van e (bl. 201, 2

en volg.) zegt laat ons in den twijfel of hij *vir* met open of gesloten *i* uitsprak.

Nieuw-Brab. De *i* (korte wijde boven voorklinker) is nagenoeg algemeen Brab. in de bovengemelde woorden.

§ 8. Sex.' lange *i* is :

1) Nl. *ie* in :

believen 231, briff 202, briuen 231, dfff 202, dffte 208, dinen 231, dffp 202, dffpte 208, dffr 203, 243, gffr gfen 214, ff 214, ffst 243, lff subst. *amica* 244, lffcht liegt 203, lffgen 215, 231, mffr 202, 214, mfften 214, nff 203, pffr 214 Kil. pier, ffnde 208, ffren 215, vffr fftr 239 vier en vuur, vffde 208, wffg subst. 203, wffchde wiegde 208, wffgen 215, fffn 203, 235, fftr zier 202.

2) bffc pinsebat 242 van bakken; cfr. VAN HELTEN, *Mnl. Sprk.*, §§ 173 en 175, e.

Sex.' uitspraak. De lange *i* is volgens hem dezelfde als de Fr. lange *i* in *vil*, *lict*, *cuit*, *cuir*, *vomir*, *captif*, *saisir*, *seruir*, *habit*, *fourbir*, zoodanig dat de laatste lettergrepen van *fourbir*, *seruir*, *saisir* en *vomir* in 't Brabandsch de woorden bffr bier, vffr vier en vuur, fftr zier en mffr mier vormen, en dat -fff hetzelfde luidt in wffl wiel en het Fr. *vil*.

Nieuw-Brab. De lange *i* is hier algemeen Brab. behalve in : a) vffr vuur, dat in 't Bruss. als *vūr* uitgesproken wordt (met den wijden boven voorkl. zonder lippenronning) en in 't Mech. en 't Lv. als *vī* voorkomt; b) bffk dat nergens meer bekend is; c) in woorden als dffpte en ffnde voor verkorting vatbaar en waar de korte *i* verschijnt. Het woord pffr is in Leuv. onbekend : men zegt er *piet*.

§ 9. *SEX.*' korte o is :

1) *NL.* o in :

bol bollen subst. 214, borsten subst. 208, bot adj. 242, dop drijftol 243 *KIL.* dop, lof 244, mol 203, clos *globus* 203, cochte kocht 208, kost subst. 243, coste 208, kosten subst. 209, op 242, posten 209, roc rocken 214, tochte 208, vechte 208, vol vol 244, vorsten 208, vos vos 239, volf wolf 245, wonde 237, worden 209, zon 203, 214, zonnen 214, zot 214, 145, zotten 214.

AANM. De dubbele vorm worden en werden is dus *SEX.* zoowel als *KIL.* bekend.

2) *NL.* a in brochte 208.

AANM. brochte 208, coste 208 en vochte 208, zijn praeteritvormen op -e of van den 1sten of van den 3^{den} p.; cfr. VAN HELTEN, *Mnl. Spr.* § 191.

***SEX.*' uitspraak.** *SEX.* schijnt (bl. 203, 23) nog een ander verschil dan in de quantiteit te hebben opgemerkt tusschen de o van zon, mol, clos en die van zoon, cool en 't Fr. cloz. Nu, wij weten dat het Fr. cloz met gesloten $\bar{o}$ uitgesproken werd (1); dus mogen wij *SEX.* lange o als gesloten aanzien. De korte o zal dan open geweest zijn : in alle woorden? *SEX.* duidt geen onderscheid aan en we vernemen dus niet hoe het in zijnen tijd met de schakeeringen der o, die 't *NL.* en 't *Brab.* nog kennen, gelegen was.

Nieuw-Brab. De o is hier algemeen *Brab.* behalve vóór r, waar men in 't *Lv.* é, in de andere tongv. eene ö

(1) *THUR.* I, bl. 244 : « Au XVIe siècle l'o se prononçait long et sans doute fermé ou grave... devant s muette ou finale...; car le nombre des mots où l'usage a hésité entre l'o et l'ou ainsi placés est considérable. » Het woord cloz zie ik bij *Heigret* (*THUR.* I, 241) als clous gespeld.

hoort : **bésten**, **bústen**, enz. De eind-e van **coste** enz. verschijnt nergens meer.

§ 10. **SEX.** lange **o** is **Nl.** zachtlange **o** in :

boorden 208, **boot** **bood** (hij) 242, **doel** (ik) 243, **boop** (ik) 215, **cool** 203, **coorde** **koord** 208, **coorden** 209, **koost** 243, **loof** (ik) 244, **beloof** 203, **verloof** 203, **moort** 204, 214, **moorden** 214, **moorde** 208, **oof** *quadrans* 242, **schoot** **schoren** 215 **praet.** van **scheren**, **spoor** 203, **voochden** **voogden** 203, **voor** 203, **joor** 244 **subst.**, **woort** 203, **voort** 245 **woord**, **sooch** 245 **praet.** van **zuigen**, **soon** 203, 214.

Nieuw-Brab. De lange **o** is nog algemeen **Brab.** met zekere schakeeringen, te **Mech.** b. v. spreekt men den **Lv.** klank (1) met meer ronding uit : **ō** (tusschen mid **back** en mid **mixed wide**). Dikwijls hoort men dien, zooals te **Leuven.** diphthongisch uitgesproken, met de korte der **ō** + **u**-naslag. — Het woord **moort** klinkt overal in **Brab.** met de scherplange **o** gelijk.

§ 11. **SEX.** korte **u** is :

1) **Nl.** korte **u** in :

bus 242, **druet** 205, 2 p. s. **imper.** van **drukken**, **dun** 243, **but** 242, **buiten** 214, **kus** 243, **lusten** 208, **nootruft** 205, **put** 244, **plucken** 215, **plucten** 208, 3 p. **pl.** **praet.** of 2 p. s. **imp.** **pluct en**, **ructen** 208 **id.** van **rukken**, **stucken** 214, **wellust** 237.

2) Verkorting van lange **u** vóór dubbele consonant : **zuht** 245, 2 p. s. **imper.** van ***zuken** zoeken.

3) Van verschillenden aard :

vunsch 245 **wensch**, **Ohd.** **wunsc**. De **ü** kan onder den invloed van het **wkw.** ***wunschen** ***wunskjan** (cfr. **Nhd.** **wünschen**) zijn ontstaan.

(1) *Leuv. Bijdr.* II, bl. 8.

dulle 214, adj. dol, KIL. dol, dul (of subst. bij KIL. dulle=typha?)

mu moede 205, Ohd. muodi, KIL. muede.

4) Tweede bestanddeel der diphtongen **au**, **eu**, **ou** (zie daarover verder).

Sex' uitspraak. **u**, zegt Sex., wordt kort uitgesproken zooals in 't Lat. *murmur* en *turtur* en lang zooals in 't Fr. *futur* (in de laatste lettergr.) *but*, *dur*, *pur*. Het spreekt van zelf dat Sex. met *murmur* en *turtur* de XVIde-eeuwsche uitspraak van 't Lat. bedoelde, d. i. **ü**.

Nieuw-Brab. 't Mech. spreekt korte **ü** uit d. i. den wijden geronden boven voorklinker : **büs**, **drükt**, enz.

't Brus. heeft ook **ü** doch zonder lippenronning, het Leuv. **i**. — Het woord *wellust* is onbekend; voor *vunsch* heeft men alleen vormen op **é** (Mech.) en **ê** (Leuv.); 't Mech. kent het woord **dül** in **örendül** horendul, KIL. horen-dul; **mu** komt overal voor met lange **ü** (Leuv. **i**) **müh**.

§ 12. Sex.' lange **u** is :

1) Nl. lange **u** :

duurt 205, 243, **duurde** 208, **huur** 205, **buuren** 215, **kuur** 243, **muur** 205, 214, **muren** 214, **puur** 244. **schuurde** 208, **stuur** adj. 205, **uur** 242. **zuur** 205, 235, 245.

2) I-umlaut van Wg. **uo**, Nl. **oe** :

bedruuff 205, **druut** **druue** 214, Ohd. **truobi**, **gruun** 205, Ohd. **gruoni**, **ruten** 215, **ruurde** 208, **roeren**, **roerde**, Os. **hrórjan**, Ohd. **hruoren**, Mhd. **rüeren**, **ruut** **roet** 245, Ohd. **ruoz**, **jugen** **voegen** 239, **vuuchde** **voegde** 208, Os. **fögjan**, Ohd. **fuogen**, Nhd. **fügen**, **jueren** **voeren** 239, **vuurt** 205, **vuurde** 208, **voert** **voerde**, Os. **förjan**, Ohd. **fuoren**, Nhd. **führen**, **vuulde** **voelde** 208, Os. **fóljan**, Nhd. **fühlen**, **vuuch** **vroeg** 205, cfr. Ohd. **fruoji** (FRANCK, *Etym. Wdb.*), Nhd. **früh**, **zuut** **zoet** 205, Ohd. **suozi**, Nhd. **süsz**, **wuulde** **wolde**

208, Ohd. wuollen, Nhd. wühlen, **zunen** zoenen 235, Os. (gi)sonian, Ohd. suonon, Nhd. sühnen.

3) Rom. **u** :

· **buut** buit 242, KIL. **buet**, **buyt**.

Sex.' uitspraak. Cfr. korte **u**. KIL. **kent** : **suet**, **gruen**, **rueren**, **ruet**, **vueghen**, **vueren**, **wuelen**, n. **droef**, **bedroeven**, **voelen**, **vroegh**.

Nieuw-Brab. Behalve in 't Leuv. waar **ü = i** is, hebben de andere dial. hier lange **ü**, in 't Brus. met slappe lippenronning en in 't Mech. met dezelfde neiging tot ontronding. **vuulde**, **wuulde** zijn nu overal kort; voeg daarbij in Leuv. **vruuch** : **vrih**.

II° *Diphthongen.*

§ 13. **Sex.' ae** is :

1) a) **Nl. aai**, of **ade** na syncope van **e** : **krae** kraai 243, **craet** kraait 222, **naet** naait 222, **waet** waait 222, 245, **zaet** zaait 222, 245; **gaeslaan** gadeslaan 222, **lae** lade 222.

b) **Nl. aai** + **e** of **ade** : **maeen** maaien 223, **maeer** maaier 224, **naeen** naaien 223, **wacen** waaien 223, **zaeen** zaaien 223; **aceren** aders 223, **laeen** laden 224, **vacem** vadem 244, **vlaeen** vladen 224.

AANM. **āde** is in $\begin{cases} \text{āje} \\ \text{āj} \end{cases}$ met de oorspronkelijke $\begin{cases} \text{āje} \\ \text{āj} \end{cases}$

versmolten en beide zijn te gelijker tijd tot hetgeen **Sex. ae** schrijft overgegaan. Die versmelting van **āde** en **āj** is algemeen in onze dialecten; zie daarover verder.

2) **Nl. lange** of gerekte **a** vóór **tt (dt)**, **lt**, **nt**, (**nd**), **ts** : **baet** *prodest* 227, 242, **baet** *natat* 222, 227, **bestaet** *collocat* 222, **daelt** *daalt* 243, **gegaet** 222 *perforatum* KIL. **gaten**, **baet** *odit* 222, 224, **laet** *sine. mitte, onera* 197, 222, 224, 244,

maet *metit* 197, 222, *raet diuina* 222, *vaet cape* 222 KIL. vaten, Nnl. Mnd. Nnd. vaten; *baeit adfert* 222, *verbaeit repetit* 222, *maelt molit* 2h7, 222, *maeltijt* 222, *maent mensis, interpella* of *mone*, 197. 222, *caetspel* kaatsspel 222.

AANM. In onze dialecten bestaat alleen de 2 p. plur. van den imperat.; zoo ook hier, en laet staat voor 'laet + t, raet voor 'raed + t.

Maeltijt hoefde maeltijt geschreven te worden; cfr. bladz. 88, Aanm.

3) *aeren* 223, 242 *spicae*, Onl. 'ahur, Ohd. ahir.

AANM. SEX. schrijft *aeren* dat eene drukfout kan zijn; inderdaad in de andere vormen op *ae* zooals *maeen* enz. behoort de tweede *e* tot den uitgang. Of is *aeren spicae* analogie van *aeren venae*?

Sex.' uitspraak SEX. verwacht niet de begrippen diphthong en digrammaton; in eene diphthong, zegt hij, moeten beide vocalen ieder haren klank behouden, in éene lettergreep versmolten: « *Utramque æquè vocalem sonum suum retinere debere, in unam syllabam confusum... quod & nominis quoque ratio indicat; dicitur enim diphthongus quod duos sonos ac voces habeat* » (bl. 222, 9 en volg.)

Hoe werd SEX.' *ae* uitgesproken? De natuur der *e* is in 1) *a*) en in 3) vast te stellen naar hetgeen SEX. over dien klank (bl. 200) heeft gezegd: aldus hebben wij hier met eene (wellicht zwakke) *é* te doen en de diphthong zal zich hebben voorgedaan als *āé*. In 1) *b*) en in 2) is het waarschijnlijk dat we te doen hebben met eene zwakke *j*: de *i* in laten b. v. (§ 14) zal dan de duidelijk gearticuleerde *j* moeten voorstellen.

Nieuw-Brab. In 't Brab. wordt het wkw. *baet* zelden gehoord; *gegaet*, *vaem* en *vaet* zijn er onbekend; *maet* luidt overal *mét* van *méten*, *baet* van *baten* en *bestaet*

hebben het lot der lange of gerekte **a** ondergaan **b. v.** Mech. **bād, bestād,** enz.

De overige **ae's** verschijnen in 't Mech. voor 1) *a*) als **ōe** met gesloten $\pm$ lange **o** (den geronden wijden middel achterkl.) en zwakken **-e**-naslag : **krōed** kraait, enz.; voor 1) *b*) als **ōje** en soms **ōe**; 2) als **ōe** of, door verkorting, **ō** (de wijde middel tusschenklinker met slappe ronding). **ōe** in **bōed** baadt en **grōed** raadt, elders **ō**; voor 3) **āren**. 't Brus. heeft voor 1) *a*) **ōe** met hooger en achterkl. en zwakken naslag, behalve in **laet** dat **lōts** klinkt; voor 1) *b*) **ōje**; voor 2) **ō** (zooals de Leuv. **ō**) met tot **tʃ** gemouilleerde (**d**)t : **bōts, lōts, grōts, ōlts,** enz.; 't Lv. heeft voor 1) **ue** (high back wide round en **-e** nasl.); voor 2) **ū** (tusschen low back en low mixed wide round) behalve in **lot** laat en **kospel** (1) kaatsspel; voor 3) **ūren**. Het woord **lae** is in Mech. niet bekend.

Het spreekt van zelf dat de wijziging door de vocaal van **Sex.** in 2) ondergaan, in verband staat met het verschijnsel der mouilleering reeds in 't Aalstersch en 't Leuv. beschreven (2).

Sex.' taal zal dan het stadium bereikt hebben waarop de consonant de mouilleering ten voordeele der vocaal heeft verloren, zooals in 't hedendaagsch Mech. en Leuv. Trouwens de natuur van de wijziging door **Sex.** vocaal ondergaan zal men alleen duidelijk kunnen verklaren, wanneer de evolutie der mouilleering in onze dialecten met zorg zal bestudeerd zijn.

§ 14. **Sex. ai** is **Nl. ee** of **ei** uit **ai** :

ai ei 223, **bait expecta** 222, 237, 242, **baten** beiden 223, 224, **daift deelt** 243, **bat heide** 223, 224, **kat kei** 223, 224, **laif duc**, 224, 244, **laten leiden** 224, 227, **maif**

(1) In den straatnaam : **kospel-** of **kospelstrōken**.

(2) *Leuv. Bijdr.* 11, 266 en volg.

mei camus 223, main meen (ik) 223, mainen meenen 223, maier meier 224, rei rei chorus 224, rein rein 223, raisen reizen 223, spraien spreiden 223, jaif veil adj. 244, vlieten vlieien 223, 224, val weide 245, zaif dicebat 243.

Sex. uitspraak. ai is niet de Fr. maar de Lat. ai(1).

Nieuw-Brab. Onbekende woorden zijn batt, balen, maier (2), raf, rain, jaif. ai is nagenoeg overal diphtongisch gebleven. Mech. en Bruss spreken aè uit, met eene min of meer duidelijke é. In Mech. valt de naslag soms weg en aè wordt = â (low back narrow).

In Leuv. verschijnt oe met low of mid back wide round o + e naslag.

§ 15. **Sex. au** is Nl. auw, ouw, uw, enz.

aut oud 224, 227, 242, baut bout 225, 242, blau blauw 225, dau dauw 226, daut dauwt 226, gau 226, duwt 243, grau grauw 226, baut hout 227, kaut koud 243, lauter 244, nau nu 225, nouw 226, schau schouw 225, trau trouw subst. 225, vau 225, jau vouw 244, vrau 225, vau wou wilde 245, zaut zout 235.

Sex. uitspraak. Volgens Sex. is zijne au de Lat. en de Fr. au, 't Lat. aut beantwoordde aan de uitspraak vau aut = oud, 't Lat. hand aan die van baut = hout en huwt (bl. 224). Hoe sprak Sex. Lat. en Fr. au uit? Hij zegt het ons niet, maar wij hebben over de uitspraak van de Fr. au in de XVIe eeuw zoodanige getuigenissen dat er geen twijfel is of de au van Sex.

(1) LAMB. D. I, vs, schreef de Brab. ai als ei. Sp. (bl. 35) zegt : Welck geluid (ey) tusschen de / e / ende / i / vallende ende gheen ghemeenschap hebbende met de / a nochtans als / ay / meest uygeproken wordt. » Zie nog Sp. 61. KIL. kent de ai en zelfs de ae : kaeye n. keye ook kae voor kei.

(2) Te Leuven overgebleven in een straatnaam : smoestrüt 's Meyersstraat.

luidde als **au** (met, als tweede bestanddeel der diphong niet eene **ü**, maar eene **u**, d. i. de ronde boven achterklinker); zoo klonk ook de eerste Lat. uitspraak der **au** (1).

LAMBR. (CVIII, v^o) schrijft **au** en zegt : « **ao** en es niet zear different van **au** »

P. H. (bl. 86 en 79) kent denzelfden klank en zegt dat men hem zou moeten **au** schrijven « **gaout / or, zaout / salé, haout / du bois, maout / pour brasser, braout / brassez, raout repentez** ».

SP. (bl. 35 en volg.) schrijft **aa** of **au** of **ou** en duidt met zorg de waarde van het tweede bestanddeel der diphthong aan, die SEXAGIUS niet heeft vastgesteld (2),¹ maar die men zonder bezwaar uit de hier vermelde feiten kan afleiden.

SEX. kent twee **au**'s : de woorden **blau, dau, daut, gau, grau** spreekt men, volgens hem, met eene andere diphthong uit (*exilius quiddam*, bl. 226, 8) dan de overige. Mag men dat *exilius quiddam* door minder open, minder gutturaal (Cfr. § 1) vertalen? Bij Sp. (bl. 35) treffen wij integendeel **blaa**, **graa**, **raa**, **pa** naast **ba**, **ka**, **gba**

(1) A. DARMESTETER, *Cours de Grammaire historique de la Langue française*. I, bl. 139 : *Quelle était (op het einde der XVe eeuw) la prononciation du groupe au? Il est certain qu'il n'y avait non point la valeur de l'ü français, mais celle de l'u latin : au sonnait Aou et formait une diphtongue descendante ... Le XVIe siècle, verra disparaître la diphtongue.* » Ze bestond nochtans ten tijde van PALSgrave (1530) die schreef : « **au** in the french tonge shal be sounded lyke as we sounde hym in thyse wordes in our tonge. » a dawe, a mawe, a hawe ». (door THUR. I, bl. 425 in nota aangehaald. L. MEIGRET (1542) zegt ook : « nous oyons distinctement la diphtongue **ao**. » THUR. I, bl. 426.

(2) Men kan er hem geen verwijt over maken. Hij stelde tot grondslag van zijn spellingstelsel het Lat. waarvan zijne lezers de alsdan gebezigde uitspraak kenden. Nu die uitspraak beantwoordde aan de Brab. uitspraak in het tweede element der diphthongen op **u**. Er viel dus geen verschil aan te duiden.

aan. Het feit zou ten minste voor blau en grau verwonderen; cfr. VAN HELTEN, *Mnl. Spraakk.*, bl. 106 en volg.

Nieuw-Brab. Dusdanig verschil van uitspraak tusschen b. v. blauw en schouw, trof ik nergens aan. De woorden blau en grau eindigen overal met *t*.

Mech. De *au* wordt altijd *ā* (de wijde beneden achterklinker) vóór *-e* werd *u < v* : *vrāven* vrouwen.

Bruss. *au* vertoont zich als *ā*, *āv* in open, als *ou* (met *o* tusschen low en mid back wide round + zwakken *u*-naslag) in gesloten lettergreep : *kā* koude, *koud* koud.

Leuv. In open lettgr. zooals in Bruss., in gesloten als *ō*.

§ 16. **SEX.** *ei* is *Nl. ij* :

bēi bij praep. 242, *bēiten* bijten 227, *bēit* 227, *blēi* blij 227, *dēic* dijk 243, *ēis* ijs 242, *gbeī* gij 227, *keī* kijf (ik) 243, *leī* lijd (ik) 244, *leīcn* lijdēn 227, *mēi* mij 227, *mēin* mijn 227, *jeī* vijf 244, *wēic* wijk 237, *wēin* wijn 237, *wēit* wijd 245, *zeī* zij 245, *zeīn* zijn 227, *zeīcījen* zijzelve 235.

Sex. uitspraak. *ei* is eene diphthong samengesteld uit *e* d. i. *é + i*. LAMBR. kent de Brab. *ei* (1). P. H. schrijft *ij*, doch duidt de spelling *ei* als Brab. aan. « Deze (*ei*), zegt hij (bl. 72), gebruiet den Brabander / daer den Flamync (die ic volge) die vocale *ij* als : Vein wijn / zein zijn / mein mijn / reic rijc / deic dijc / leic lijc volgende d'oude Latinen... Den Fransois spreect *ei* in veel woorden wel / als : *merueille*, *veiller* ... » Nu de Fr.

(1) « *ei*, *ey* werd ghenomen in de navolghende ende dierghelike silleben ende woorden / als *zeik* / op zijn Brabants / van *zeikin* / voor *zeaken* of *pissen*. » (D. I, vº).

ei werd in de XVIe eeuw als diphthong met *é* of *è* + *i* uitgesproken (1).

De *ei* van SEX. is op weg naar *ai* en heeft het tusschen stadium *éi* bereikt (2).

Nieuw-Brab. Het Brab. heeft overal de uit lange *i* gesproken diphthong met de oude diphthong *ai* < *ei* vereenzelvigd en de klanken voor de verschillende dialecten in § 14 aangeduid, gelden ook hier.

§ 17. SEX. *eu* is Nl. *ui* :

beuck buik 227, *beuten* buiten 227, *beuz* 242 *beuze* 227
buis, *breuken* (ge)bruiken 227, *deum* duim 227, 243,
deuster duister 227, *deuel* duivel 227, *eut* uil 242, *eut*
uit 227, *fleuten* fluiten 227, *beus* huis 227, *keul* kuil 243,
creupen kruipen 227, *leut* luit 244, *teun* tuin 227, *veul*
227 *jeul* 244 vuil, *veust* vuist 227, *vetzeumen* verzui-
men 227, *veuten* 'wuiten' *Walterus* 245, *zeucht* zuigt 245.

Sex.' uitspraak. Tusschen *au* en *eu* bestaat alleen het onderscheid van *a* tot *e*; dus mag men *eu* phonetisch als *eu* opvatten. LAMBR. kent de Brab. *eu* (3). P. H. schrijft (bl. 73 en volg.) : « angezien dopreht oude gebruik van eu. den Brabander klaer en opentlic uitdruct / in alle woorden daer den Flamijnc en Hollander (die ic volge) gebruiken ui. ende die zom die

(1) Cfr. THUR. I, bl. 338 en volg. Hoe komt het dat SEX., die nooit vergeet de Fr. klanken als voorbeeld aan te halen, hier van de *ei* niet gewaagt? Hoorde hij wellicht de Fr. *ei* als monophthong gelijk MEIGRET?

(2) Wanneer P. H. (bl. 41) schrijft : « ... die A... komende uit die kele door een stille wint... niet gelijc den Hollander jae / den Flamijnc joa / den Brabander bai / mai / wai / blatende doun » bedoelt hij daarmee de Brab. uitspraak van *bij*, *mij* en *wij*?

(3) « **EU** zalmen nemen / in de naarvolghende ende dierghelke silleben ende woorden / als Heu / neutmaker / steuten / weuten / gheuzen / fleuzen / op zijn Brabants... » (D I, v^o).

lainge vocale uu. den Hoogduits zeer gemeen / te weten : heus / huis... leus / luis... keus / kuis .. eut / uit... eul / uil... beul / buil .. beuc / buic... keul / kuil... geul / guil... veul / vuil... eu / u... welke Brabantse woorden die zom niet met eu. maer met die Triphthonge eui. schinen geschreven willen zijn. » De eu waarvan P. H. spreekt is « hart / op d'oude maniere beide die vocalen uitdruc-kende / als die Latinen noh spreken : *heus, orpheus* etc. » P. H., bl. 73.

Nieuw-Brab. :

Mech. De diphthong is monophthong geworden en komt als $\bar{o}$ vóor d. i. tusschen low en mid back wide round : $\bar{b}\bar{o}^k$ buik, $\bar{b}\bar{o}^t$ en buiten, enz.; *deuuel* komt voor als $\bar{d}\bar{u}\bar{v}\bar{e}\bar{l}$; *deuster* en *veust* zijn verkort geworden en luiden $\bar{d}\bar{o}^s\bar{t}\bar{e}\bar{r}$ en $\bar{v}\bar{o}^s\bar{t}$; *heul*, *leut* en *teun* zijn onbekend.

In de andere dialecten is de diphthong gebleven en ze schijnt daar overal uit een 'oi te zijn ontstaan. In 't Brus. hoort men de $\bar{i}$ nog duidelijk vóor gutturaal : **buik**; in 't Lv. is de $\bar{i}$ bijna gansch verdwenen, maar de volgende gutturaal is gepalataliseerd geworden : **buik**; elders dan vóor gutturaal is de $\bar{i}$ verloren gegaan : Brus. **buéten**, Lv. **bueten**; *deuuel* is Brus. $\bar{d}\bar{u}\bar{v}\bar{e}\bar{l}$, Lv. $\bar{d}\bar{i}\bar{v}\bar{e}\bar{l}$; de verkorting van *deuster* en *veust* is algemeen-Brab.; ook het woord *weuten* in *wilde wuiten* d. i. onbesuide knaap; cfr. SCHUERMANS, *Vl. Idiot*, *wuiten* en *wouter*.

§ 18. **SEX. eu** is :

1) **I-umlaut** van Wg **u** door **o** of van Lat. **o** :

deur subst. en praepos. 223, 243, KIL. *deur*, Ondfr. *duri* en Ohd. *duri*, *eul* *heul* 242 cfr. Ofra. *œille*, Hgd. $\bar{o}\bar{l}$ en Lat. *oleum* (FRANCK, *Etym. Wdb.*), *geut* gaat 228, KIL. *gheute*, Ohd. *guzi* (VERCOUILLIE, *Etym. Wdb.*), *beusch* 228 KIL. *heusch*, Mhd. *hövesch* uit 'hovisc, *keut-*der *kolder* 228, KIL. *koller*, Lat. *collarium*, Rom. *col-*

lier (1), *leugen* 244, Os. *lugina*, **Leuven** (2) 228 naast *Loven*; vgl. de Lat. en Fr. vormen *Lovanium*, *Lovin* enz., *meulen* 228, Afs. *mylen*, uit 'mulinu (cfr. VAN HELTEN, *Mnl. Spr.*), *meulder* molenaar 225, KIL. *moller*, Lat. *molinarium*, *reuk* 245, Mnl. *rueke* > *ruki-*, van *ruiken* (FRANCK, *Etym. Wdb.*), *scheut* 228, Mnl. *schuete*: Wg. *skuti-* van *schieten* (FRANCK, *Ibid.*), *veulen* 228, Ohd. *fulin*, *veur* 228, *jeur* 244 voor, praeposit. KIL. *veur*, Os. *furi*, *zeuten* *maculare* 245, *treuten* 228.

2) Nl. o vóór r : *veursch* 228 vorsch, KIL. vorsch, Ohd. *frosk*, *weurm* 237 worm, KIL. *worm*, Ohd. Os. *wurm*, cfr. VAN HELTEN, *Mnl. Spr.*, § 51).

3) Nl. e vóór r in : *weurpen* 228.

4) Nl. eu in : *neuz* 228 *neus*.

Sex.' uitspraak. Sex. eu is eene diphthong, een dubbele klank waarvan hij de bestanddeelen onderscheidt (bl. 228, 21). **Eu** klinkt zooals de Fr. eu in *peu*, *feu*, *deux* en zooals de Lat. eu in *heus*, *euge*, *Tydeus*, waarvan het eerste bestanddeel als e luidt, d. i. eene zachtere, meer gesloten e (*mollius quiddam sonat*) dan e. Welke is de waarde van u (cfr. § 15)? u is hier, zooals in de Nl. diphthongen, niet ū maar u. Bij au hebben wij dat punt vastgesteld. Nu, au en eu verschillen alleen door a en e (bl. 227, 14 en 15), eu en eu door e en e (bl. 228, 21). Trouwens wanneer hij zijne bepaling der diphthongen geeft (cfr. § 13) haalt hij juist eu aan (3). Er

(1) Men vergelijkte den umlaut in het Leuv. *peper* paander uit Rom. *panier*, Lat. *panarium*.

(2) De vorm met eu komt in de oorkonden eerst voor in de XVIe eeuw; cfr. VAN EVEN, *Louvain Monumental*, bl. 3, nota 4.

(3) « *Hanc in primis regulam teneas : Vtramque aequè vocalem sonum suum retinere debere, in vnam syllabam confusum, quemadmodum in au & eu diphthongis retinere videmus.* » SEX. bl. 222, 8.

valt dus niet te twijfelen of **SEX.** heeft met **eu** eene diphthong willen schrijven (1), en wel de **éu**. Daarenboven weten wij dat de Lat. diphthong **eu** dezelfde uitspraak had (*ne + uter*), en dat de Fr. **eu** in de XVIe eeuw voor **PALSgrave** (1530) geen anderen klank had (2).

Nieuw-Brab. :

In 't **Mech.** klinkt **eu** als mid front narrow round met zwakke lippenronning; in pausa en soms ook in andere gevallen hoort men daar een naslag high front round met zwakke lippenronning; dus : **ö** of **öü**.

In 't **Brus.** is de naslag i-achtig, in 't **Leuv.** is **eu = é**. Zekere woorden als **eul**, **geut**, **beusch**, **keulder**, **zeuren** zijn niet meer bekend. Andere als **veursch** en **weurm** komen slechts kort voor (**Mech. Brus. ö**, **Leuv. é**). **weurpen** is minder gebezigd dan **gujen** in 't **Mech.** 't **Leuv.** kent alleen **wérepén** en **smoeten**. 't **Brus.** zegt **smaeten** smijten.

---

(1) En hij heeft ze waarschijnlijk ook waargenomen, het bestaan eener diphthong geworden **ö** behorende niet tot de onmogelijkheden ! Te **Lovenjoul**, een dorp nabij **Leuven**, spreekt men de **Nl. Mnl. eu** duidelijk uit als **oi**, met de **o** van **Nl. op** en een zwakken **i**-naslag : **doi** deur, door, **Loiven** **Leuven**, **voi** voor. Zie daarover op de volgende bladz. het **Nieuw-Brab.**

(2) **THUR.** I, 442 : « *Suivant Palsgrave dans les mots comme eux, ireux, Dieu, lieu, eu se prononce comme les Italiens prononcent eu, ou comme les Anglais qui prononcent correctement le Latin y prononcent eu. Il est probable que la prononciation que Palsgrave a en vue doit être figurée eou.* » Ziehier wat **PALSgrave** zegt : « *The soundyng of eu wiche is most general in the frenche tong, is such as... in these words « a dewe, a shrewe, a fewe » that is to saye, lyke as the Italians sounde eu, or they with us that pronounce the latine tong aryght, as eux, ireux, lieu, Dieu.* »

§ 19. SEX. oe is :

1) Nl. scherplange o in :

boem boom 229, 242, boen boon 229, broet brood 229, droeg droog 229, doet dood 229, 243, boet hoofd 229, boech hoog 229, boert *audi* 204, koep koop 243, loet lood 244, loes loos 229, moer moor 229, noet nood 229, oet oor 229, oest oost 242, roet rood 229, schoen schoon 230, 30e 204, 229, 235, 245 zoo.

2) Nl. zachtlange o in : voenen wonen 245.

3) Uit *ode* na syncope van d : *gloe* vlood (ik) 244. Zie § 30.

4) SEX. ot in : *glocen* vlooiën 239; cfr. § 30.

Sex. uitspraak. SEX. geeft geene bijzondere inlichting over de uitspraak van *oe*, zooniet dat hij ze gelijkstelt met die van de Lat. *oe*. Nu Lat. *oe* is Duitsche $\delta + \acute{e}$ (1). SEX. *oe* zal dan wel bestaan hebben uit eene gesloten $o + \acute{e}$. P. H. kent die schrijfwijze en ook den klank : « Wel, zegt hij (bl. 75), schrijft den Brabander : zoegē / broet *païn*, kloet / schoet / doet / moet en meer ander dees gelijc » (2).

Nieuw-Brab. 't Mech. heeft de o tot u (high back wide round) en de é tot e-naslag gebracht.

In Leuv. komt de Nl. scherpl. o als *ue* voor (tusschen high back en high mixed wide round zonder lippenronning).

In Brus. als *üe*.

gloe (vlood) is onbekend.

§ 20. SEX. oi is :

1) Nl. ooi :

beroit berooid 230, 242, doft dooit 243, gedoft gedooïd 230, boi hooi 230, koi kooi 230, 243, moi mooi 230, noit nooit 229, oit ooit 242.

(1) LINDSAY, *op. cit.*, bl. 13.

(2) Hij verkiest **oo** « om dat d'uitsprake **volder en starker valt** ».

2) Nl. **od(e)** :

lofen looden 244, **noſ** noode 230.

3) SEX. **oe** + **dd**, **nt** : **gedoſt** gedood 230, **genoſt** genood 230, **toſnt** ostende 245, **voſnt** *habita* 245.

AANM. Een zeer merkwaardig feit is de verschillende wijziging door mouilleerbare consonantengroepen aan de voorgaande vocaal toegebracht : **ā** wordt **aé** (§ 13) **oe** < **oi**. De palatalisatie der vocaal valt in ieder geval in de oogten.

4) Nl. **oo** in **vloſ** 230, **ſloſ** 244 **vloo**, met de **i** > **j** van 't meerv.

Sex' uitspraak. SEX. heeft geen verschil gevonden tusschen de uitspraak der woorden van 1) en de andere, hetgeen bewijst dat het eerste element der diphthong in 1) in zijnen tijd reeds kort was. P. H. (bl. 78) schrijft zooals SEX. : « **beroit** / **doit** / **goit** / **hoit** / **koi** / **loi** / **moi** / **oit** / **noit** / **poit** / **toit** / **vloit** / **zoi**. » Zoo ook SP., met **oy** : « **moy**, **poy**, **hoy**, **roy**, **ghoy**, **doy**, **oyt**, **beroyt**. »

Nieuw-Brab. :

Onbekende woorden zijn **beroit**, **moſ**, **loſien** (Mech. **lueten** Brus. **lūeten**, Leuv. **lueten**), **gedoſt**, **genoſt**.

De andere zijn behalve in 3) uitgesproken zooals de scherplange **o**. Wat 3) betreft, 't Mech. spreekt **toſnt** en **voſnt** diphthongisch uit (zooals in § 19 is aangeduid geworden), 't Brus. en 't Leuv. monophthongisch : Brus. Leuv. **wund**, **tund**.

§ 21. SEX. **ou** is Nl. **oe** in :

bebouuen behoeven 230, **blout** bloed 230, **bour** boer 242, **doun** doen 230, **doſt** doe 243, **droucb** droeg 230, **gout** goed 230, **bour** hoer 224, **hout** hoed 224, 230, **bouue**

hoeve 230, kouc koek 243, louris loeris 244, mout moed 230, ouer oever 242, scboun schoen 230, snouk snoek 245, vlout 230, glout 244 vloed, vout voet 230, vouker woeker 245.

Sex. uitspraak. Over de **ou** zegt ons **SEX.** niet meer dan dat de Franschen die diphthong goed toepassen in de woorden *bourdes, bout, bouter, clou, goutte, hour, sous, tour, toute* (bl. 230). Het is eene diphthong zoo-wel als **oe** en **oi** (bl. 229, 1 en volg.). Hoe werd de **Fr. ou** in de XVIe eeuw uitgesproken? Ik tref in **THUROT** slechts één tekst aan waaruit men misschien zou kunnen affeiden dat, gedurende de XVIe eeuw, in zekere streken van Frankrijk, **ou** diphthongisch uitgesproken werd (1).

Bij onze spellinghervormers der XVIe eeuw vinden wij niet meer inlichtingen over deze zaak dan bij **THUROT** (2) en daar alle andere bronnen van onderzoek ons teenemaal ontbreken, zijn wij verplicht op **SEXAGIUS'** woorden af te

---

(1) **THUR.** (I, 240) haalt in nota **BÈZE** (1584) aan die zegt : « O... resonat... non... ita obscure ut ou diphthongus qua in re a Bituricensibus et Lugdunensibus aliisque non paucis populis peccatus qui pro nostre... pronuntiant noustre. At illis contrarii Delphinates at Provinciales, quos vocant, sublata u vocali ex diphthongo ou, scribunt at legunt Cop... » Uit het gebruik van het woord *diphthongus* bij **BÈZE** weet ik niet of men besluiten mag, dat **ou** iets meer was dan een digrammaton, maar het woord *vocali* is misschien van grootere beteekenis: Zou de schrijver inderdaad niet *littera* hebben gebezigd, indien hij alleen over de spelling had willen spreken?

(2) **LAMBR.** gebruikt ook **ou** naast **oe** om de **Nl. oe** uit te drukken. Welke is volgens hem de klank van die **.ou**? « iou Ghebrúken de Hollanders / ende thear ander / » schrijft hij (D III, 10) « als zy zegghen / Ic hebt iou ghegèuen / voor ic hebt ú gheghèuen : zy ioughen / van iaghen. » Is het niet waarschijnlijk dat **iou** uitgesproken **jóu** werd, zooals nu nog? Zoo ja, dan is de **ou** van

gaan. Zijne getuigenis is ons tot nu toe betrouwbaar voorgekomen en wij zullen voorloopig aannemen dat Sex. *ou* een tweeklank was.

Nieuw-Brab. In 't Mech. is *ou* = *ū* (tusschen mid en high back wide round met slappe lippenronning).

In 't Brus. en 't Leuv. *ū* d. i. de lange wijde bovenklinker zonder lippenronning.

Het woord *louris* is me niet bekend. De woorden op *ouk* worden in 't Brab. overal met korte vocaal uitgesproken.

§ 22. Sex. *oui* is :

- 1) NI. *oel* in : *bouten* boeien 233, *boute* hoede 242, *kouten* koeien 233, *mouten* (ver)moeien 233, *mouiken* moeiken 233.
- 2) NI. *oed*+*e* in : *bouten* hoeden 233, *routen* roeden subst. 245, *spouten* spoeden 245.
- 3) NI. *oet*+*je* in : *doute* doet gij? van een *doud* je.
- 4) Fr. *oui* in : *bouillen* steenkolen 233.

ioughen (joegen) ook diphthongisch op te vatten en met haar al de *ou*'s (*oe*)? P. H. bezigt de *ou* insgelijks voor *oe* en geeft als Fr. voorbeelden : *d'ou*, *bout*, *mout*, *goutte*, *voute*. Doch, hoe dan *ou* in *gout* (NI. goud) enz. schrijven, vraagt hij zichzelf af. En 't antwoord luidt : « dat wij, ... daer *o* hartste gehoord wort behoren te stellen die lange vocale *oo*, als : *goout* / *or*, *gout* / *bon*... (bl. 75). » Mogen wij uit die woorden verstaan dat de *o* in *zout* niet zoo hard als in *zoout* doch ook gehoord werd? Bij Sp. is het vraagstuk eenvoudiger gemaakt door de woorden : Der *koeyen* eyghengheluid zyn wy ghewoon uyt te beelden met / *oe* / in *zoet*, *gboed*... (bl. 36) en hij keurt de spelling *ou* voor *oe* af, daar die voor NI. *oe* moet dienen.

Sex. uitspraak. *oui* is eenvoudig *ou+i* door **SEX.** eene triphthong genoemd (1). P. H. kent insgelijks *oui* (2).

Nieuw-Brab. De Brab. uitspraak komt hier met de Nl. overeen en Brab. *oui* = Nl. *oei*; *bouten* luidt *ujes*; *doute* is nergens bekend, daar de eind-*d* der werkw. vóór den 2de p. *je* < *e* niet gesyncopeerd is geworden: Nl. *doet ge* luidt in 't Brab., met de gekende verschillen in de uitspraak van *ū*, als *dūd e*.

§ 23. **SEX.** *ie* is:

1) Nl. scherplange *e*, Wg. *ai* in:

allten alleen 231, *bien* been 231, *diet* deel 243, *gien* geen 231, *giest* geest 232, *bier* heer 231, *biet jube* 232, *ten* een 231, *iet* eed 231, *kier anfractus* 243, *cilet vestias* 232, *lienen* leenen 231, *liet* leed subst. 244, *mier* meer 231, *smieken* smeeiken 231, *stien* steen 231, *tien* teen 231, *tier* teeder 231, *tute* twee 231, *gie* veete, KIL. *veete*, *veede*, *veyde*, *vied*, Mnl. *vêde*, *vêde*, *viesch* 231, *giesch* 244 *vleesch*, *vriez* vrees 232, *wie* wee 237, *wiec* week 237, *wienen* weenen 231, *wiet scit* 232, *viez* wees 245, *giet* zeer adv. 231.

2) Lat. *e* in: *biest* beest 232, 242, **Dieter Pieter** 231.

3) Umlaut van *a* in: *giet* gaat (hij) 232.

(1) **SEX.** (bl. 233, 28 en volg.) zegt dat men eenige der diphthongen die hij hooger genoemd heeft als triphthongen zou moeten schrijven « *insertā tertiā vocali* ». Hij heeft ze ongelukkigerwijze niet aangeduid, maar er zal hier wel sprake zijn van diphthongen met overgangsklanken, zooals wij er ons b. v. in *ai* en *au* kunnen voorstellen.

(2) « Dees konen wij geensins loochenen in duizentih woorden / nohtans den meesten dele der Nederlanden onbekent / en zeer ongeschietelic daer voor bezigende *ou* in *oe* als blijct in: *foui* / *roui* / *koui* / *moui* / *brouiën* / *grouiën* / *houiën* / *kouiën* / *bouiën* / *mouiën* / *rouiën* / *schouiën* / *snouiën* / *touiën* / *vlouiën* / *wouiën* / *zouiën*. In sommige woorden gebruiet hier den Hollander *oei*, als voor / *mouië* / *moeië*. **Oui.** is den Fransois mede bekent / als: *mouiller* nat maken / *touiller* tsamen rouiren / *fouiller*, *brouiller*, met veel meer ander. » P. H. bl. 80.

Sex.' uitspraak. Tusschen *ie* en *ië* bestaat volgens **SEX.** alleen het onderscheid van *e* en *ę*; wij hebben, in al de gevallen waar de schrijver die twee vocalen tegenover elkander stelt, de *e* als gesloten *é* zien voorkomen en mogen dus **SEX.** *ie* als *ié* schrijven. Trouwens hij haalt, om zijne spelling te verduidelijken, de Fr. woorden *mien, tien, sien, bien, hier, Pierre* aan en vergelijkt die met de Brab. *tien, bien, hier*, enz. Nu de Fr. *ie* werd in de XVIe eeuw meest *ié* uitgesproken, zooals de Fr. orthographisten uit dien tijd het ons leeren (1). De vraag blijft dus alleen of **SEX.** *ie* eene dalende of klimmende diphthong was? Het feit dat in 't Fr. der XVIe eeuw de verwisselingen van *ie* met *e* zeer talrijk en die met *i* zeer zeldzaam waren, dwingt ons aan te nemen dat Fr. *ie* meestal reeds *ié* klonk. Moeten wij **SEX.** diphthong ook zoo opvatten (2)? De uitspraak van *ię* schijnt het aan te duiden; cfr. § 24.

(1) Cfr. THUR. I, 471 en volg. : « *M. G. Paris a établi que la diphthongue ie avait l'e fermé au moyen-âge. Et encore au XVIe siècle cette diphthongue avait en général l'e fermé.* » Voor de woorden op *-iel* is er weifeling. Voor die op *-ier* : « *L'r finale se prononçait au XVIe siècle dans tous les mots en ier. L'e était toujours fermé, du moins dans la première moitié du siècle...* » *hiér* is de spelling van PÉLETIER in 't jaar 1549. Voor *-ierre* zegt THUR. : « *cette terminaison est écrite avec un e ouvert par Meigret et Péletier...* ». Heeft **SEX.** zich vergist met *Pierre* als *Piérre* uit te spreken? Zijne vergissing kan in dat geval toe te schrijven zijn aan de uitspraak *ié* der finalen op *-ière* (THUR. I, 476). Wat de woorden *mien, tien*, enz. betreft, men vergeet niet dat de nasaliseering op 't eind der XVIe eeuw nog niet in alle gevallen als een regel tot stand gekomen was. PALSGRAVE (1530) kent nog niet de genasaliseerde *-ien* (THUR. II, 421 en volg.).

(2) P. H. die ook *ię* bezigt geeft daarover geene inlichting : « *bien been / stien steen / gien geen / allien alleen / gemien gemeen / ien een / vande welke ic altemet gebrucicke ię. altemet ee. Den Francois gebrucit ię. wel : mien, sien, tien, bien. premier, siege, viel, ancien, met meer duizenden.* » (P. H. 74.)

Naast *ie* kent *SEX.* hetgeen hij noemt de lange *ie* d. i. *iê* (die hij ook met *iee* wil schrijven); hij twijfelt of ze eene diphthong dan wel twee lettergrepen uitmaakt waarvan de eerste zou verkort zijn (bl. 232, 2 en volg.). Ze verschijnt in de woorden : *beschiêt* bescheid 232, *geriêt* gereed 232, *geviêt* gevreesd 232, *biêt jubeo*, *calidus* 232, *clîêt* kleed 232.

Nieuw-Brab. De woorden *biêt jube*, *jie* veete, en de vormen *giêt* gaat en *wiêt* weet (1), zijn in onze drie Brab. dial. onbekend. De andere woorden luiden er met *i* + min of meer zwakken *e*-naslag. De diphthong *iê* wordt er niet gehoord : *beschiêt*, *geriêt* enz. worden met *ie* uitgesproken.

§ 24. *SEX.* *iê* is :

1) *Wg. e*, *Wg.* of *Lat. a*, *Wg. i* vóór *r* + dentaal in : *duiêrs* dwars 233, 243, cfr. *Ohd. dwër*, *biêrt* haard 231, *Ohd. hêrd*, *iêrd* aarde (2) 242, *Ohd. êrda*, *liêrs* 244 *liêrsen* laars laarzen 232, *Ohd. lêderhosa*, *stiêrt* staart 233, *Ohd. stêrz*, *wiêrdich* waardig 233, *Ohd. wêrd*, *zuiêrt* zwaard 245, *Ohd. swêrt*; *kiêrs* kaars 242, *Ohd. cherza*, *charza*, *Maêrt* Maart 233, *Lat. Martius*, *piêrt* paard, *Mud. pferit*, *siêrdich* vaardig 244, *Ohd. fartig*; *wiêrt* 233, *viêrt* 245 waard, *Ohd. wirt*.

2) *Wg. ê* of *Lat. e* in :

giêrne gaarne 232, *Ohd. Os. gërno*, *kiêrne* kern 232, 243, *Ohd. kêrno*, *miêrle* merel 233, *Lat. merula*.

(1) In de dorpen rond Leuv., b. v. te Opvelp, zegt men nog *ik wiet*, *é wit* hij weet.

(2) *iêrd* staat zonder twijfel voor *iêrde*. Inderdaad *iêrd* ware dialect. *jêd* geworden, zooals *piêd*, en de wegval van *d* in 't Brab. *jêr* is alleen verklaarbaar door de eind-*e*; cfr. *Leuv. Bijdr.*, I, Dial. v. Leuv. bl. 72, 4).

Sex. uitspraak. *ië* is *i + e*, eene dalende of klimmende diphthong? Het wegvallen van de *i* in vele Nieuw-Brab. woorden laat ons toe te veronderstellen dat *ië* klimmend was.

Nieuw-Brab. De *ië* komt voor in den vorm van *jê* (1) of *è* met de verschillende schakeeringen die de *è* in ieder dialect vertoont. De woorden *bjêrt*, *wjêrdich*, *jêrdich* zijn onbekend.

Mech. : *jêr* aarde, *stjêt* staart, *pjêd* paard; *dwês* dwars, *lêzen* laarzen, *zwêd* zwaard, *kês* kaars, **Mêt** Maart, *wêd* waard; *gêren* gaarne, *kên* kern, *mêrel* merel.

In 't Bruss. en 't Leuv. zooals in 't Mech., met het verschil van *è*, en met *sjêt* in pl. v. **stjêt**. (Cfr. Leuv. Bijdr. II, *Het dial. van Leuv.*, bl. 29.)

§ 25. 1° *e* heeft bij Sex. den klank *é* in de geklemtoonde lettergrepen, en ook, zooals het schijnt, in de natonige lettgr. vóór *r*. Elders zal de *e* reeds min of meer dof geklonken hebben. Ze werd behouden op het einde der volgende woorden : *bêuze* buis 227, *gespe* 200, *coorde* 208, *mîerle* merel 233, *perse* 199, *spelte* 207, *têrsche* tesch, *zak* 199, *toetse* 208, *wêhe* 198, *werte* wrat 237, *wespe* 200, 237, *zake* 234. Ze ging bijna overal in onze dialecten verloren.

AANM. Het woord *toetse* zal wel staan voor *toutse* Fr. *touche*. *Tochte* 208 is zeer waarschijnlijk Nl. *tocht*, en behoort dan ook hierbij, alhoewel de *-e* niet oorspronkelijk is.

2° *e* vervangt nog *j* vóór *doffe e* in de woorden op *ae* (cfr. § 13) en in *jlocên* van *jlof* vloot (cfr. §§ 19 en 20).

§ 26. Verkorting voor consonantenverbinding treffen wij aan in *juct* zoekt 205 en *bicbt* biecht 242, zooals in onze dialecten.

(1) *J* is eene zwakke *j*.

B.

Consonantisme en Morphologie.

I. In het consonantisme zijn er voor de geschiedenis der Brab. taal in 't algemeen eenige gewichtige punten op te merken :

§ 27. Syncope van *d* tusschen lange vocaal of diphthong en *e* met of zonder inlassching van *e* of *i* : *baeen* *baden* 223, 224, *baen* *beiden* 224, *ecc* *edik* 242, *gaestaan* 224, *boule* *hoede* 242, *bouten* *hoeden* 233, *loien* *looden* 244, *laten* *leiden* 224, 227, *lae* *lade* 222, *laeen* *laden* 223, 224, 227, *leien* *lijden* 227, *lter* *ladder* 231, *not* *noode* 230, *pouter* *poeder* 244, *rouien* *roeden* 245, *spraten* *spreiden* 224, *tier* *teeder* 231, *vie* *KIL. veede* 231, *glouten* *vloeien* 244, *gloe* (ik) *'vlode* 244, *vat* *weide* 245, *zat* *zeide* 245.

Apocope van *d* in : *spel* *spellen* *speld* *spelden* 199.

Sandhiwijziging van *dd* in *t* : *nootruft* *nooddruft* 205.

§ 28. In den auslaut is de overgang van *d* tot *t* algemeen. Zoo is het niet gelegen met *v*(*f*) en *f*, *z* en *s*.

1° Behielden *v*(*f*) : *bee**f* (ik) *beef* 239, 242, *gaa**f* *gave* 239, *graa**f* *graaf* 230, *baa**f* *have* 239, *bee**f* *heef*-*deeg* 239, *ke**f* (ik) *kijf* 243, *lee**f* (ik) *leef* 244, *loo**f* (ik) *loof* 244 tegenover *lof*, *ne**f* *neef* 239, *raa**f* *raaf* 239, *scree**f* *schreef*, tegenover *screef* (ik) *schreef* 239, *vij**f* *vijf* 244, *ze**f* *idem* 245.

2° Behielden *z* : *be**z* *buis* 242, *dee**z* *ista* 243, *ke**z* *keus* 243, *lee**z* (ik) *lees* 215, 244, *lter**z* *laars* 244, *ne**z* *neus* 228, *pee**z* *pièce*? 214, *ree**z* *reus* 201, *vrie**z* *vrees* 232, *wee**z* (ik) *wees* 245, *vie**z* *wees* 245, *ze**z* *zes*, naast *ze* 235.

3° Auslaut-*g* wordt bij *Sex.* eh behalve in : *droeg* *droog* 229, (ik) *lleg* 215, *vlieg* 244, *vraag* (ik) *vraag*, (ik) *weeg* 215, *wieg* 203, *wieg* (ik) *wieg* 215.

AANM. 1. SEX. zegt uitdrukkelijk van de meeste hier vermelde woorden op **z**, dat ze aldus moeten geschreven worden (bl. 238-239). Voor **z** drukt hij zich niet zoo duidelijk uit, maar hij weet zeer wel **s** en **z** te onderscheiden : « *Z enim nihil aliud re vera est quam crassum s, vt b crassum p, d crassum t, & v consonans crassum f* » (bl. 235, 18). Daar wij overigens de voorbeelden van auslaut-**z** voor een groot deel in de woordenlijst aantreffen, — waar de schrijver zijn stelsel heeft toegepast, en vooral zal getracht hebben de drukfouten te vermijden —; en daar hij zich over **zez** uitdrukkelijk uitlaat (bl. 235, 8), zoo zijn wij gewettigd auslaut-**z** als SEX.' spelling aan te nemen. Voor **g** verklaart SEX. zich niet en de voorbeelden ervan zijn te zeldzaam opdat wij zonder onderzoek zouden kunnen besluiten. Laat ons dus de gevallen van stemhebbenden auslaut-spirant in samenhang behandelen.

De aangehaalde voorbeelden beantwoorden alle, behalve **zēz**, **zēz** en **veez** (1), aan een Mnl. vorm op **-e**; ze hebben alle, behalve **zēz**, **lērze** en **zēz**, vóór den eind-spirant eene lange vocaal of diphthong. Integendeel de woorden met lange vocaal of diphthong die wij bij SEX. aantreffen en die op **-f** (2), **-s**, **-ch** uitgaan, komen alle, behalve **kees** 214 Mnl. káze en **pees** 214 Mnl. pēze, overeen met een Mnl. vorm zonder **-e** : **aas** 242 Mnl. aes, **duas** 204 Mnl.

(1) **zēz** komt in zekere hedend. dial. met **e** voor : vijfje (cfr. De Bo. *Wol. Idiot.*); voor **zēz** neemt SEX. een tweeden vorm aan : **zes**; **veez** naast **keef jurgabatur** 243 en **sceef scribebat** 239 zal dan wel moeten als een drukfout aangezien worden.

(2) Vóór de bladz. 239 past SEX. zijne hervorming **z=v** nog niet toe, en de woorden : **briff** 202, Mnl. brief, **dift** 202, Mnl. dief en **druuf** 214, Mnl. droeve, **geeff** ik geef 215, (dat wellicht een drukfout is voor **geef**) kunnen hier dus niet in aanmerking komen.

dwæcs, *ets* 242 Mnl. ijs, *keet jurgabatur* 243, *loes* 229 Mnl. loos, *screef scribebat* 239; *droucb* 230 (hij) droeg, *boech* 229 Mnl. hooch (ook hoghe), *vruuch* 205 Mnl. vroeck, vroegh, *zeech* 245 zedig, *300cb sugebat* 245. De gevallen met -g zijn dus in overeenkomst met die op -j en -z en we zullen dan ook wel de -g als eene bewuste spelling mogen aanzien (1). Waren SEX.' eind-j, -z en -g volkomen stemh. spiranten? Zoomin wellicht als de Nl. anlaut-v, -z en -g. In elk geval, dit is zeker, dat het verschil door SEX. tusschen -f, -s, -ch en -j, -z, -g aangeduid in de minder of meerdere sonoriteit van deze laatste ligt. Het voor SEX.' tijd onlangs te loor gaan van -e, — door de talrijke woorden op -e (§ 25) en den dubbelvorm *beuz* en *beuze* 227 genoegzaam bewezen — verklaart ons de oorzaak van de nog blijvende stem der eind-spiranten. Aldus werd ook in 't Leuv. b. v. de articulatie van eind-n en -r in zekere woorden, zelfs na 't verlies van volgende e, behouden : **lier** (ik) leer, naast **kie** keer (*Leuv. Bijdr.*, II, bl. 65); **én** vr. lidw. voor **éne** Nl. eene, naast **e** onz. lidw. voor **en** Nl. een, **ien** vr. telw. voor **iene** Nl. éene, naast **ie** onz. telw. voor **ien** Nl. éen, enz. (*Leuv. Bijdr.*, II, bl. 85 F). Deze twee laatste voorbeelden zijn in 't bijzonder te vergelijken met *deez ista* voor 'deze.

(1) Overigens Sp. (bl. 44) spreekt ook over zulke **g(gh)** : « Want het gheluyd van *gh* / na myn ghevoelen / zo wel voor als achter klinkers komende / in gheklanck met *ch* verscheelt / zo wel in ick *lagh* dat van *leg* ende ick *lach* daar van *lachen* komt : als in *gharen* ende *Charon*, *ghy* ende der Griecken *chi*. » Sp.'s **g** heeft zelfs nog dikwijls het karakter eener explosief (bl. 52) : « de / **g** / naackt ghestelt heeft bij ons hetzelfde gheluyd ende de kracht als *gue* der Fransoyzen... also hoordeyze klinken... in dag, vlag... seg... » Sp. kent dus **g**, **gh** en **ch** de gutturale stemh. explosief en den gutturalen stemh. en steml. spirant.

AANM. 2. SEX. vergist zich in zijne phonetische spelling wanneer hij schrijft b. v. : daachden in pl. v. daagden, graafden 208 in pl. v. graaijden, enz.

§ 29. Syncope van f treffen wij aan in boet hoofd 229, van g in zeet zegt 199 en leet legt 199; metathesis der r in gers gras 199, werte wrat 237; epenthesis der r in tersche tesch (zak) 199 (1).

II. SEX.' morphologie komt regelmatig met de Nl. overeen. In het vormen van het praeteritum en den 2 p. s. imperatief zijn er zekere feiten waarin de overeenkomst ontbreekt en die hieronder vermeld worden.

§ 30. brochte bracht 208, cochte kocht 208 hebben de oorspronkelijke e behouden; zoo ook coste (indien wij hier met het wkw. kunnen, niet met het subst. te doen hebben); blic bakte 242, cfr. VAN HELTEN, *Mnl. Spr.*, §§ 175, e) en 181; track trok 209 (zie § 1). Vochte 208 is ofwel adj., cfr. Ohd. fūhti, ofwel wkw., en dan is de e een gevolg van de analogie, b. v. met de zwakke wkw.; cfr. VAN HELTEN, *Mnl. Spr.*, §§ 190 en 191. Vloe vlood 244 Mnl. vloe, komt van : vlien, cfr. VAN HELTEN, *Mnl. Spr.*, § 169. Geen van die vormen wordt nog in onze drie dialecten gebezigd.

---

(1) Laat ons een oogenblik aannemen dat de r vóór s, z (d, t) reeds in SEX.' tijd weggevallen was, dan wordt de epenthesis der r hier licht te verklaren. Indien de schrijver de aanzienlijke consonantische afwijkingen tusschen zijn dialect en de geschreven taal duidelijkheids-halve heeft willen onopgemerkt laten — hetgeen met zijn doel niet strijdig was —, dan kon hij naast de geleerde vormen *derschen*, *gers*, *perse* (voor *deschen*, *ges*, *pes*) ook een *tersche* (voor *tesche*) denken, des te beter daar dit woord in de schrijftaal zeer zelden of niet voorkwam. Die veronderstelling zou dan ook den vorm *lietse* verklaren welke eene uitzondering uitmaakt op den regel in § 28, Aanm. aangeduid.

§ 31. De 2de p. s. imper. gaat bij SEX. uit op -t :
buct 242, druct 205, gaat 126, boert hoort 204, stelt 200,
treect 200, toint 245, vuurt 205, voint 245, wect 200,
zuct 205, zegt 245, enz. Zoo heeft ook in 't Nieuw-Brab.
de 2de p. plur. den s. overal vervangen.

* * *

SEX.' consonantisme en morphologie zijn algemeen Brab.;
zijn vocalisme integendeel bewijst dat onze gissing niet
ongegrond was en dat wij in SEX.' *Orthographia* met
het Mech. van het eind der XVIe eeuw te doen hebben.
Inderdaad van de drie met SEX.' taal vergeleken tong-
vallen is het ontegensprekelijk die van Mechelen welke
daarmee de talrijkste en meest treffende overeenkomsten
vertoont. De afstand tusschen beide is — ja — merkelyk,
en geen wonder : 3 1/4 eeuwen scheiden ons van SEXAGIUS!
Edoch, behalve voor æ — Mech. ō (1), is de verklaring
van de voornaamste wijzigingen door SEX.' diphthongen
ondergaan zeer eenvoudig.

Het spreekt ten andere vanzelf dat onze schrijver, al
kende hij nog zoo wel den Mech. tongval, toch zekere
verwarringen niet heeft kunnen vermijden, zooniet in het
beschrijven van den klankvoorraad zijner taal, dan ten
minste in afzonderlijke gevallen. Zoo komt de toestand
zijner korte e en e meer overeen met het Leuv. dan

---

(1) ō is trouwens algem. Brab. en de moeilijkheid ware dezelfde
voor ieder ander dialect. Zoo is ook de overgang van SEX.' ai,
ei, au tot de hedendaagsche Brab. klanken, voor al onze dialecten
bijna op dezelfde wijze uit te leggen; cfr. *Leuv. Bijdr.*, I, bl. 12,
35 en II, bl. 12. In eu < ō, ō en eu < ō² nl. is het tweede
element der vroegere tweeklanken verdwenen, maar heeft zijne
ronding aan het eerste overgelaten; de articulatie der geronde e
is dan naar achteren geweken.

het Mech. en het is niet onmogelijk dat hij voor eenige vormen den invloed van het Leuv. heeft ondergaan. Al wie de hand aan het beschrijven van een dialect heeft geslagen zal het trouwens zeer natuurlijk voorkomen, dat Sex. zekere niet veel gebruikte woorden die met *ę* uitgesproken werden, met *e* heeft kunnen spellen of omgekeerd. Zoo heb ik (*Leuv. Bijdr.* II, bl. 133) Leuv. *bevél* in pl. v. *bevél* geschreven en spreek soms nog *bevél* uit onder den invloed van het Nederlandsch of van andere Leuv. vormen op *-él*.

Andere woorden zijn bij Sex. in strijd met de klankwetten van zijn dialect: zoo schrijft hij b. v. *weduwe* waar de syncope van *d* in zijn dialect de regel was en volgt voor dat woord de spelling der boekentaal (1); zoo ook wellicht voor de vormen op *er + d, t, s, z*; cfr. bl. 116, in nota; bovendien treffen wij nog in de woordenlijst het woord *douie facis?* aan, dat in 't Nieuw-Brab. overal *dūd* of *dūd* *e* luidt (*e > i > ji*; cfr. *Leuv. Bijdr.*, I, bl. 132 en II, bl. 146) en dat men wellicht aan Hollandschen invloed mag toeschrijven (2).

Wat er ook van zij, die alleenstaande feiten hebben niet de minste kracht tegen ons betoog, en de taal der *Orthographia* is wel, volgens alle waarschijnlijkheid, de Mech. tongval van 't einde der XVIe eeuw, beschreven door iemand die in zekere bijzondere gevallen, onder den invloed van andere dialecten en van de boekentaal, de werkelijkheid niet gansch getrouw heeft weergegeven.

(1) Of hebben wij hier met een van die woorden te doen waarvan er een deftige en een platte vorm in onze dialecten bestaat: b. v. Leuv. *vūder* en *vūr* vader, *mūder* en *mujer* moeder?

(2) Zijn omgang met JAKOB SUYS zal aan zulken invloed niet vreemd geweest zijn.

AANHANGSEL.

1.

SEX. (bl. 236, 6 en volg.) noteert de uitspraak *zi* voor de Fr. *z* (*j*, *ge*) in *Ztazon Jason*, *Ztacob Jacob*, *Ztan Jean*, *Zienne Gène* afkorting van *Eugène*, waarin *zi* luidt zooals in *3te zee*, *3ter zeer*, en Fr. *desia*. Zulke uitspraak van Fr. *z* bestaat nog altijd bij ongeleerde menschen (zooals trouwens ook in SEX.' tijd: *vulgus... pronuntiat*) in Mechelen en Leuven. Even zoo luidt daar Fr. *ş* als *sj*, en integendeel Fr. *sj* (in *nation* b. v.) als *ş*, Fr. *zj* (in *occasion* b. v.) als *z!*

2.

SEX.' uitspraak van zekere Fr. klanken en woorden komt niet altijd overeen met die welke de XVIe eeuw-sche Fr. spellinghervormers aanduiden. DE HEUTER en SPIEGHEL zijn in hetzelfde geval. Geen der drie is THUROT bekend en het zal dan misschien voor zekere romanisten niet van belang ontbloot zijn, hieronder de voornaamste inlichtingen vereenigd te vinden, welke de vermelde schrijvers over de Fr. uitspraak van hunnen tijd hebben gegeven.

De lange *a* spreekt SEX. uit in *mal* Lat. *male* 194 (cfr. THUR. I, 20; II, 182); ook in den 3 p. s. praet. *il ayma, garda, mussa* Lat. *abscondebat, frappa* 221.

e is bij hem als lang aangeduid in *gratter* en *resuer*. Lat. *delirare* 195; ook in *ŷay aimé, monstré* 221 (1).

i is lang in het praet. *ŷouy, fleschy* 221, cfr. THUR. II, 596; in *captif* 202, cfr. THUR. II, 641; in *vil* 202; in *fourbir, saisir, servir, vomir* 202, *cuir* 202, cfr. THUR. II, 263 en 536; in *cuit, habit, licit* 202, cfr. THUR. II, 92, 639; in *liz* Lat. *lilium* en *viz à viz* 194.

o is lang in *des oz* Lat. *ossa* 195, (THUR. II, 32, 630, 725) en *cloz* Lat. *clausus* 203, (THUR. II, 630).

u is lang in *mettre iuz* Lat. *deponere* (THUR. II, 32, 97), *but* Lat. *scopum* 205, (THUR. II, 88, 641); *dur, futur, pur* 205, (THUR. II, 164),

De Fr. *au* is bij P. H. als diphthong aangeteekend : « Tlatijn en Fransois dees diphthonge matelic bekent, sprekense beide wel en met beval, diemen mah volgen, als : *aura...* : *au, auquel, aultre, cause*, ende hier na wel den Nederlander in : *nau, gau, kau*, en zom ander » (bl. 71).

Voor de uitspraak van den Fr. tweeklank *ie* bij SEX. zie men § 23. Hij spreekt de nasalisatie van *-ien* nog niet uit en geeft b. v. aan *bien* en *tien* 231, dezelfde phonetische waarde als aan Brab. *bien* Lat. *crus* en *tien* Lat. *digitus pedis* 231.

P. H. (bl. 74) is het met SEX. voor de uitspraak van Fr. *ie* en *ien* eens, wanneer hij schrijft : « Den Fransois gebuict *ie* wel : *mien, sien, tien, bien, premier, siege, viel, ancien*, met meer duizenden » en daarnaast de Nl. woorden « *bien* been, *stien* steen, enz. » schrijft.

Over de Fr. *ei* zegt P. H. (bl. 72) dat men ze « in veel woorden wel (uitspreekt) als : *merveille, veiller* : qua-

(1) SEX. duidt bl. 221 tusschen de eind-e van *ŷayme, grande, femme, nostre, homme* en die van *ŷay aimé, monstré* geen ander onderscheid aan dan de quantiteit.

lic in *feit, feirent, seigneur, veint* dus sprekende oft lainge j. waren », (cfr. THUR. I, 512).

De Fr. **eu** is bij SEX. diphthongisch in *deux, feu, peu* 228; cfr. § 18. P. H. schijnt de Fr. **eu** te hooren als hebbende eene neiging tot monophthongering: « Dander minnelic der vocalen kraht bedwijnigende en verdruckende, als heden daehs die gout Fransois spreken doen, zeggende: *peu, feu, deux, eut, seigneur, lecteur, heur* » (bl. 73). Doch ze wordt nog door zekeren als eene ware diphthong uitgesproken: « als noh op dezen dage blyct onder die Franse en Walse bouren, die *peu, feu*, en ander diergelike woorden harder uitspreken, en mannelicker, ja also die Latinen: *heus* » (bl. 73).

SP. (bl. 39) zegt dat het Fr. gebruik in **eu** gansch tegenstrijdig is met het Hoogduitsch en Latijnsch.

De Fr. **eau** in *eau, beau, chapeau* wordt volgens P. H. (bl. 79) uitgesproken zooals de Vlaamsche en Hollandsche **eau** in *geauën* geeuwen, *schreauën* schreeuwen, enz. d. i. waarschijnlijk als $\acute{e} + a + u(w)$. (Cfr. THUR. I, 515.)

SEX. aanziet de Fr. **ou** als eene diphthong, b. v. in *bout, bouter, clou, goutte, sous, tour, toute* 230; cfr. § 21. Bij P. H. is Fr. **ou** waarschijnlijk eene monophthong; hij schrijft b. v. Nl. *gout* goed en om dit woord van Nl. *gout* goud te onderscheiden stelt hij voor **gaout** te schrijven (bl. 75 en volg.). Bl. 77 zegt hij: « Die Fransoizen kennen.... **ou** zeer wel.... altoos **ou** zaht en zout, nimmermeer hart gebruikende. » Jammer genoeg, wat hij met *zaht* en *hart* verstaat, leert hij ons niet.

Over de uitspraak van Fr. **oi** schrijft P. H. (bl. 78): « Tfransois gebruiet **oi**. in zommige woorden qualic, als: *disoit, estoit, viuoit, faisoit, auoit, vouloir, tresoir, noir* met meer duizent, sprekende dees woorden ofzij geschreven waren met **oo.**, als: *disoot, estoot, viuoot, faisoot*, etc. Maer in dees navolgende, en dezer gelijc

spreken zij oi. wel : *moi, soi, toi, quoi.* » (Cfr. THUR. I, 378 en volg.)

Volgens SEX. is de uitspraak van Fr. u in *duict, induict, nuict, suys, suivre* 204 dezelfde als die van Brab. u in *duaaas, zuaar*, enz.

De eind-consonanten -r en -z worden, ten minste in *pausa*, bij SEX. gehoord in : *gratter* en *resuer* 195 die hij met Lat. *crater* en *ver* vergelijkt; in : *liç* 194, *viç à viç* 194 waaraan hij de phonetische waarde liis en viis toekent; *des oç* en *mettre iuç* die hij met Lat. *os, oris* en *jus* vergelijkt; tusschen Fr. *cloç* (Lat. *clausus*) 203 en Brab. *clôs* (Lat. *globus*) 203, ligt het eenige verschil in de quantiteit van de vocaal. (Zie over -er van den infinitief : THUR., I, 57 en volg. en over *cloç* en *oç*, Ibid., II, 630.)

Het Fr. woord *desia* 236 wordt, volgens SEX. met dezelfde *zia* uitgesproken als in *Zian* voor Fr. *Jean*.

Over de substitutie van r door s(z) zegt P. H. (bl. 54) : « die Parijsse vroukens met meer ander in haer tale wel nabootsen, zeggende voor : *encoire, boire, voire : encoise, boise, voise*, om r te schuwen. » (Cfr. THUR. II, 271.)

ERRATA ET ADDENDA.

Men wordt verzocht te lezen :

Op bladz. 199 regel 4	in pl. v.	bēl	: bēl.
» » » 26	»	begeert	: begeert.
» 202 » 29	»	brief	: brief.
» 213 » 6	»	oonfirmari	: confirmari.
» 215 » 15	»	vaan	: vaar.
» » » 16	slechts éénmaal		: meet.
» 216 » 14	in pl. v.	cundem	: eundem.
» 219 » 19	»	od	: ad.
» 227 » 17	»	e	: e.
» 229 » 8	»	rubrun	: rubrum.
» 231 » 8	»	briefen	: brieven.
» 232 » 23	»	scripserunt	: scripserunt.
» 233 » 1	»	hosdes	: hospes.
» 237 » 23	»	censes	: censeo.
» 238 » 26	»	his	: hic.
» 239 » 8	»	beuen	: beuen.
» 240 » 7	»	num-	: nun-.
» » » 9	»	tractaui	: tractatui.
» 243 » 7	»	guttur	: guttur.
» » » 20	»	caula	: cauea.
» 244 » 23	»	fuctus	: fructus.
» 245 » 19	»	soe	: soe.
» » » 22	»	festmare	: festinare.

Men wordt ook verzocht onderaan in nota bij te voegen :

Op bladz. 226	: 6	<i>Praeter.</i>
» 235	: 8	<i>ipsam.</i>
» 243	: 8	<i>hēl.</i>
» 245	: 8	<i>zēl.</i>